

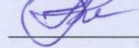
Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

Факультэт эстэтычнай адукацыі
Кафедра тэорыі і методыкі выкладання мастацтва

Рэг. № У/МЗД-І-МД.620-2015

УЗГОДНЕНА

Загладчык кафедры

 Н.В.Бычкова
13.05. 2015 г.

УЗГОДНЕНА

Дэкан ФЭО

 Т.С.Багданава
29.05. 2015 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

“ЕЎРАПЕЙСКІ ФАЛЬКЛОР”

для спецыяльнасці

1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор”

Складальнік: дацэнт кафедры тэорыі і методыкі выкладання мастацтва, кандыдат
філалагічных навук, дацэнт Мазурына Наталля Генадзьеўна.

Разгледжаны і зацверджаны

на пасяджэнні Савета БДПУ 05 верасня 2015 г. пратакол № 9

ЗМЕСТ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА.....	3
I. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	5
Тэма 1. Паняцці “народная культура” і “фальклор”.....	5
Тэма 2. Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін	6
Тэма 3. Жанравы склад фальклору народаў Еўропы.....	6
Тэма 4. Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі	11
Тэма 5. Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія	12
Тэма 6. Сямейна-абрадавая паэзія	21
II. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	23
2.1. План семінарскіх заняткаў.....	23
2.2. Прыкладная тэматыка дакладаў	24
2.3. Пытанні і заданні для замацавання ведаў.....	25
III. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ.....	31
3.1. Крытэрыі ацэньвання ведаў студэнтаў па дысцыпліне.....	31
3.2. Дыягностыка кампетэнцый (прыкладныя пытанні да заліка).....	32
IV. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ.....	33
4.1. Вучэбныя планы.....	33
4.2. Тыпавая вучэбная праграма.....	38
4.3. Вучэбная праграма (рабочы варыянт для 5-х гадовага тэрміна навучання).....	49
4.4. Вучэбная праграма (рабочы варыянт для 4-х гадовага тэрміна навучання).....	65
4.5. Гласарый.....	82
4.6. Ілюстрацыі.....	87
4.7. Каляндарна-фальклорныя стылі і асаблівасці навалецця/навагоддзя ...	93
4.8. Спіс рэкамендуемай літаратуры.....	97

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбна-метадычны комплекс распрацаваны па вучэбнай дысцыпліне “Еўрапейскі фальклор”, якая ўваходзіць у цыкл вучэбных дысцыплін па выбары і выкладаецца для студэнтаў, што атрымліваюць першую ступень вышэйшай адукацыі па спецыяльнасці 1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор”. У аснову структуравання вучэбнага матэрыялу пакладзены гістарычны і тыпалагічны падыходы, якія вызначаюць логіку выкладання вучэбнай дысцыпліны. З мэтай грунтоўнага вывучэння студэнтамі асаблівасцей і гістарычных ўмоў складання еўрапейскага фальклору прапануецца паслядоўнае засваенне тэарэтычных асноў (асноўных тэрмінаў і паняццяў, этапаў і форм развіцця еўрапейскага фальклору ад часоў узнікнення і да сучаснасці ў гістарычнай эвалюцыі) з наступнай адпрацоўкай практычных навыкаў, звязаных са зместам вывучаемага матэрыялу.

Мэта: сістэматызацыя і паглыбленне ведаў па еўрапейскім фальклору розных народаў і часоў, па беларускім фальклору ў кантэксце гісторыі і культуры народаў Еўропы.

Асноўнымі задачамі з’яўляюцца:

- вывучэнне асноўных тэндэнцый развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі;
- вывучэнне жанравага складу фальклору народаў Еўропы;
- раскрыццё дзейнасці актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкаў;
- агульны агляд каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, праяўных жанраў, народнага тэатра.

Вучэбная дысцыпліна прызначаны для навучання студэнтаў дзённай і завочнай форм атрымання вышэйшай адукацыі. Асноўнымі формамі працы па вучэбнай дысцыпліне з’яўляюцца лекцыі, на якіх даецца абагульнены матэрыял. Ён дазваляе разгледзець заканамернасці развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі ў розныя перыяды гісторыі грамадства.

Важнай формай навучання з’яўляюцца семінарскія заняткі. Іх мэта – паглыбіць і пашырыць веды магістрантаў шляхам стымуляцыі самастойнай працы над асобнымі пытаннямі і праблемамі. У час вывучэння курса праводзяцца групавыя і індывідуальныя кансультацыі.

Немалаважнае значэнне для развіцця самастойнага мыслення студэнтаў, іх ініцыятывы, умення адшукаць неабходны матэрыял мае напісанне імі дакладаў (паведамленняў) па тым ці іншым пытанні.

Патрабаванні да засваення зместу вучэбнай дысцыпліны “Еўрапейскі фальклор” вызначаны адукацыйнымі стандартамі па спецыяльнасці 1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор”. У п. 7.5.4 названых стандартаў указаны мінімум зместу па вучэбнай дысцыпліне ў выглядзе сістэмы абагуленых ведаў па вучэбнай дысцыпліне і ўменняў, якія складаюць прафесійную

кампетэнтнасць выпускніка першай ступені ВНУ. У працэсе вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Еўрапейскі фальклор” студэнт павінен

ведаць:

- асноўныя тэндэнцыі развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі;
- яе жанравы склад,
- актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкі;
- стан каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, празаічных жанраў, народнага тэатра;

умець:

- разбірацца і аналізаваць з’явы, праблемы і тэндэнцыі ў развіцці фалькларыстыкі;
- параўноўваць беларускі фальклор з прыкладамі еўрапейскай традыцыйнай культуры;
- карыстацца каляндарнымі табліцамі, формуламі, агляднымі (“вечнымі”) календарамі;
- рабіць аналіз фальклорнага тэкста, выяўляючы язычніцкія і хрысціянскія элементы.

Мэтай вучэбна-метадычнага комплексу па вучэбнай дысцыпліне “Еўрапейскі фальклор” з’яўляецца павышэнне ўзроўню ведаў, уменняў і навыкаў у галіне еўрапейскай фалькларыстыкі ў сістэме прафесійнай падрыхтоўкі выкладчыкаў сусветнай і айчыннай культуры.

Вучэбна-метадычны комплекс дае магчымасць самастойнага вывучэння асобных тэм вучэбнай дысцыпліны ў адпаведнасці з вызначанымі ў вучэбнай (тыпавай) праграме патрабаваннямі да ўзроўню засваення матэрыялу; паглыбленага вывучэння і паўтарэння асобных раздзелаў; удасканалення ўзроўню ведаў, карысных пры падрыхтоўцы да калёквіўмаў, тэстаў, заліка.

Вучэбна-метадычны комплекс уключае *тэарэтычны раздзел*, які змяшчае матэрыялы для самастойнага тэарэтычнага вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Еўрапейскі фальклор” ад вытокаў да пачатку ХХІ ст.; *практычны раздзел*, які змяшчае матэрыялы для правядзення семінарскіх заняткаў, прыкладную тэматыку дакладаў у межах кантралюемай самастойнай работы, пытанні і заданні для замацавання ведаў і адпрацоўкі навыкаў; *раздзел кантроля ведаў*, які складаецца з крытэрыяў ацэньвання ведаў студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне, прыкладных пытанняў да заліка; *дапаможны раздзел*, у якім прадстаўлены тыпавая вучэбная праграма і рабочыя варыянты вучэбнай праграмы па вучэбнай дысцыпліне “Еўрапейскі фальклор”, ілюстрацыі, гласарый, спіс рэкамендуемай літаратуры. Дадаецца *тлумачальная запіска*, у якой даюцца парады і рэкамендацыі па арганізацыі работы з вучэбна-метадычным комплексам.

I. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Тэма 1. Паняцці “народная культура” і “фальклор”

Праблема “народнага” асэнсоўвалася і складвалася спачатку ў еўрапейскай навуковай думцы, а потым ў фалькларыстыцы ў канцы XVIII – XIX ст. Даследаванне Пітэра Бэрка «Popular Culture in Early Modern Europe» («Народная культура Эўропы ранняга новага часу») асвятляе развіццё народнай культуры ў XVII – XVIII стагоддзях. Пры гэтым упершыню навуковым абагульненнем ахоплены культурны арэал усёй Еўропы ад Ірландыі да Урала. Аўтар раскрывае асноўныя заканамернасці развіцця народнай культуры ў азначаны час, паказвае яе галоўныя накірункі і канстанты. У кнізе грунтоўна асветлены функцыянальная прырода народнай культуры, яе жанры і асноўныя персанажы.

Першыя публікацыі фальклору ў Германіі, Англіі, Францыі, Сербіі, Расіі і іншых краінах з’яўляюцца ў канцы XVIII – XIX ст. Паступова фарміруецца разуменне прынцыпаў прымітывізму, калектывізму, традыцыйнасці, народнасці (“пурызму”).

Агульнае паняцце пра фальклор і звязаная з ім тэрміналогія фарміруюцца ў першай палове XIX ст. Тэрмін “фальклор” у прапанове англійскага археолага Уільяма Джона Томса ў 1846 г. стаў найбольш выкарыстоўваемым. З цягам часу ў народаў свету з’яўляюцца розныя тлумачэнні тэрміна “фальклор”. Уніфікаванае вызначэнне тэрміна прынята паседжаннем ЮНЕСКО (Парыж, 1985).

Разнавіднасці фальклору: мастацтва слова, музычная, драматычная, гульнёвая, харэаграфічная, выяўленчая народная творчасць, медыцынскі фальклор і г.д. У вузкім сэнсе тэрмін “фальклор” разумеюць як сінонім вуснай паэтычнай творчасці.

Спецыфічныя асаблівасці фальклору: вусная форма бытавання, калектывны характар творчасці, ананімны спосаб узнікнення, сінкрэтызм на ранніх стадыях развіцця, традыцыйнасць, варыянтнасць, спецыфічныя мастацка-выяўленчыя сродкі.

Вуснасць – асноўная форма існавання народнай паэзіі і адна з неабходных форм фальклорнага працэсу. Суадносіны калектывнага і індывідуальнага ў фальклору бываюць рознымі ў залежнасці ад жанра.

Ананімнасць – характэрная рыса стварэння народных твораў.

Сінкрэтычнае адзінства разнастайных відаў мастацтва ў фальклорнай з’яве складвалася гістарычна.

Традыцыйнасць – пераемнасць з усім папярэднім развіццём культурнай спадчыны народа.

Варыянтнасць – неабходная ўмова пастаяннага абнаўлення і развіцця фальклору, імправізацыйнасць, непаўторнасць творчага моманту паасобнага выканання фальклорных твораў.

Фальклор з’яўляецца мастацтвам слова. Значэнне слова і яго эстэтычную ролю пераацаніць немагчыма. Фальклор – выток духоўнай культуры кожнага народа, усіх відаў мастацтва, светапогляду, асноўная крыніца ў развіцці

нацыянальнай самасвядомасці. Беларускі фальклор – важнейшая частка нацыянальнай культуры, які мае пазнавальнае, этычна-, эстэтычна- і патрыятычна-выхаваўчае значэнне.

Фалькларыстыка – навука пра вусную народную творчасць. Яна звязана з іншымі навуковымі дысцыплінамі: этнаграфіяй, гісторыяй, мовазнаўствам (асабліва з яго раздзелам – дыялекталогіяй), літаратуразнаўствам, мастацтвазнаўствам, тэатразнаўствам, музыказнаўствам, псіхалогіяй і г.д.

Тэма 2. Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін

Першыя згадкі пра фальклор знаходзяцца ў летапісах і старажытнай літаратуры. У канцы XVIII – пачатку XIX стст. распачынаецца сістэматычная збіральніцкая і даследчая работы ў галіне фалькларыстыкі. Адбываецца пашырэнне навуковай цікавасці да гісторыі, быту, звычаяў у паэзіі і прозе розных народаў Еўропы. Можна ўзгадаць цэлы шэраг прадстаўнікоў гэтага працэсу. Патрыятызм братоў Грым. Англіійскі рамантызм: Водсварт, Колрыдж, Вальтэр Скот. Французскі рамантызм: ад мадам дэ Сталь да Фарыэля. Рамантызм у Італіі і Расіі. Чэшскія і польскія фалькларысты. Караджыч і сербахарвацкая паэзія. Нараджэнне “Калевалы”. Фалькларыстыка скандынаўскіх краін.

Паступова склаліся фалькларыстычныя школы: міфалагічная, гістарычная, міграцыйная (вандроўных сюжэтаў). Англіійская антрапалагічная школа аказала моцны ўплыў на развіццё фалькларыстыкі народаў Еўропы. Мангардт. Фрэзер. Ланг. Гом. Рэйнак. Біблейскі фальклор. “Казкі Перо”. Фалькларысты Крочэ і Барбі.

Развіццё сучаснай фалькларыстыкі еўрапейскіх краін адбываецца актыўна і рознанакіравана.

Тэма 3. Жанравы склад фальклору народаў Еўропы

Тэрмін «жанр» у народнай культуры даволі ўмоўны. Класіфікацыя і сістэма жанраў. Падзел па родах (эпічныя, лірычныя і драматычныя). Агляд асноўных традыцыйных формаў: танцы, песні, баллады, казкі, казанні, пародыі, драмы (*games, juego, Spiel*).

Прыкметы. На аснове шматгадовых назіранняў за прыродай і надвор’ем людзі заўважалі пэўныя заканамернасці і выпрацоўвалі аб’ектыўныя прадказанні, якія замацоўваліся ў прыкметах, што афармляліся на трапных народных вобразах, часам рыфме. Незвычайныя творы малой прозы паведамлялі не толькі пра надвор’е, але і пра асаблівасці будучага ўраджаю, фізічны стан чалавека, жывёл і інш.

Звычай і традыцыі. Яны бываюць станоўчымі і адмоўнымі (састарэлымі). Звычай, як стэрэатыпны спосаб паводзін, у адпаведнасці з традыцыяй, што склалася ў пэўным грамадстве, перадаецца з пакалення ў пакаленне як носьбіт вопыту, вытворчых навываў, форм паводзін, жыццёвага ўкладу. Такую ж ролю выконваюць і абрады.

Абрады - гэта форма традыцыйных умоўных дзеянняў, паводзін, што склалаліся традыцыйна. Яны ўтрымліваюць элементы песеннага, харэаграфічнага, тэатральна-гульнявога і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Танцы захоўваюць рытмічныя рытуальна-гульнёвыя дзеянні ў пэўнай пластычнай форме, якія выконваюць эстэтычна-духоўнае прызначэнне.

Святы ўтрымліваюць у сабе традыцыйныя звычаі, абрады, гульні, танцы. Развіліся са старажытных ігрышчаў.

Замовы – архаічны жанр, звязаны з магіяй. Прыналежыць да сітуацыйнай абраднасці, падмацаванай заклінаннямі і сакральнымі дзеяннямі. Замовы маюць утылітарнае, гістарычнае і мастацкае значэнне, звязаны з народнай медыцынай. У замовах адлюстраваны міфалагічных вобразаў, з’явы і стыхіі прыроды.

Унутрыжанравая структура замоў: гаспадарчыя і бытавыя, ахоўныя ад нячыстай сілы, стыхій, звяроў; замовы ад хваробаў; любоўныя (прысушкі і адсушкі); замовы, звязаныя з сямейна-сацыяльнымі адносінамі. З цягам часу адбылося пранікненне хрысціянскіх малітваў і вобразаў у замовы.

Замовы як паэтычна-мастацкая з’ява маюць пэўную кампазіцыю: зачын, заклінальная формула, эпічная (асноўная) частка, замыканне (заклучэнне). Вобразна-мастацкія сродкі замоў: эпітэты, параўнанні, паўторы, паралелізмы, персаніфікацыя, рытм, рыфма і г.д.

Пахавальныя і памінальныя абрады. Галашэнні.

Жалобная абраднасць і галашэнні цесна звязаны. Культ продкаў. Перадсмяротнае развітанне чалавека з блізкімі. Клопаты, звязаныя з прыгатаваннем нябожчыка ў апошні шлях. Хрысціянскія элементы ў абраднасці. Працэс пахавання, могілкі. Сімваліка абрадавых дзеянняў. Памінкі, памінальныя стравы. Народныя ўяўленні пра душу нябожчыка. Агульныя памінкі – Дзяды, Радаўніца, Задушны дзень. Рэгіянальныя асаблівасці пахаванняў і памінак.

Галашэнні – імправізаваны плач над нябожчыкам. Унутрыжанравы падзел галашэнняў: па бацьку, маці, мужу, сыну, дачцы, брату, сястры і г.д. Адлюстраванне жыцця і сацыяльных адносін у галашэннях. Традыцыйная паэтыка галашэнняў: сімвалічнасць вобразаў, ласкальныя звароты, эмацыянальна-экспрэсійная лексіка і г.д. Сучасная пахавальная і памінальная абраднасць.

Пазаабрадавая паззія: песні пра каханне, сямейна-бытавыя песні, баллады і жорсткія рамансы, жартоўныя песні, прыпеўкі, карагодныя, танцавальныя і гульнёвыя песні.

Песні пра каханне. Эмацыянальнасць і лірызм любоўных песень. Паэтызацыя пачуцця кахання, высакароднасць і чысціня. Вобраз дзяўчыны. Адносіны паміж дзяўчынай і хлопцам: жаданне сустрэчы, услаўленне вернасці, смутак непадзельнага кахання. Асуджэнне здрады. Расстанне ў любоўнай песні. Пратэст дзяўчыны супраць шлюбу па прымусу. Вобраз хлопца. Народная мараль і этыка ў песнях. Вобраз маці. Сімвалічнасць і рэалістычнасць песенных вобразаў. Малюнкі прыроды.

Сямейна-бытавыя песні. Тэма горкага замужжа. Вобразы няўдалага мужа, ліхой свекрыві і свёкра. Патрыярхальны быт. Скарга жанчыны на нешчаслівы лёс.

Нядоля жанчыны – вынік яе бяспраўнага становішча ў сям’і і грамадстве. Песні аб горкай удовінай долі. Сірочыя песні.

“Балада”. Гераіка-рамантычны, казачна-фантастычны, гісторыка-легендарны змест балад. Класіфікацыя (балады з міфалагічнымі матывамі, казачныя і легендарныя, балады-загадкі, гульнёва-карагоднага складу, навелістычныя). Прывітанасць баладных сюжэтаў у мастацкай літаратуры і ў іншых відах мастацтва. Унутрыжанравыя разнавіднасці балад. Ідэяна-тэматычны змест, вобразы, мастацкія асаблівасці. Баладныя сюжэты агульныя ў беларусаў і іншых народаў.

Раманс (жорсткі, мяшчанскі) з’яўляецца своеасаблівым антыподам балады.

Жартоўныя песні тэматычна разнастайныя. Шырокі спектр катэгорыі камічнага ў песнях: гумар, сатыра, іронія, сарказм. Вобразы недарэчнага мужа, няўдаліцы-жонкі, дзівакаватых дзеда і бабы, паказ розных заганаў у характарах і паводзінах людзей: ляноты, п’янства, неахайнасці, фанабэрыстасці і г.д. Сацыяльныя, бытавыя, фантастычныя сюжэты. Вобразы жывёльнага свету ў жартоўных песнях.

Сацыяльна-бытавыя песні маюць унутрыжанравыя разнавіднасці: казацкія, рэкруцкія, салдацкія, чумацкія, прымацкія, бурлацкія (батрацкія), антыпрыгонніцкія, турэмныя. Адлюстраваны ў песнях паднявольная праца і невыносная служба ў войску. Пратэст супраць прыгнёту і матывы барацьбы. Водгукі гістарычных падзей, сацыяльнай несправядлівасці, патрыятычных пачуццяў. Рэалістычныя вобразы. Сімвалічныя вобразы Гора, Долі, Нядолі.

Гістарычныя песні звязаны з баладай, адлюстроўваюць барацьбу народаў з яго ворагамі (татара-мангольскае нашэсце, турэцкі палон, Аршанская бітва, вайна 1812, 1941–1945 гг.).

Духоўныя вершы. Асноўныя носьбіты жанру – жабракі і калекі, якія расправядаюць пра касмаганічныя матывы, Страшны суд, пакуты грэшнікаў, спяваюць евангелісцкія песні, апісваюць падзеі са Святога Пісання і жыцця святых.

Казкавая проза належыць да праявічых у сістэме традыцыйных жанраў народаў Еўропы. Вылучаюць казкі пра жывёл, чарадзейныя казкі з цудадзейнымі прадметамі: дыван-самалёт, боты-самаходы, самапітны збан і г.д., сацыяльна-бытавыя і навелістычныя казкі.

Легенды, паданні, вусныя апавяданні, прымхліцы – разнавіднасці неказкавай прозы. Легенды і паданні з захапленнем запісвалі паэты і пісьменнікі, вывучалі іх, выкарыстоўвалі ў літаратурнай творчасці. Легенды бываюць этыялагічныя або касмаганічныя (пра паходжанне сусвету, нябесных свяціл, зямлі, чалавека, жывёл, раслін і іншых з’яў прыроды); этнасацыяльныя або гісторыка-культурныя (пра паходжанне плямён, народаў, класаў і розных сацыяльных і культурных з’яў); духоўна-этычныя (пра бога і святых, паходжанне святаў, пра розныя вераванні). Прымхліца – апавяданне пра “страшнае”, цудадзейнае здарэнне.

Паданні, бываліцы, апавяданні. Паданні гістарычныя (пра войны і нашэсці, гістарычныя асобы, эпідэміі, моры і г.д.); тапанімічныя (пра паходжанне гарадоў, вёсак, урочышчаў, рэк, азёр, камянёў, прозвішчаў; пра заклітыя скарбы). Бываліцы, іх суаднесенасць з бытавымі казкамі і вуснымі апавяданнямі-ўспамінамі.

Анекдоты, жарты, гумарэскі нясуць сатыру і гумар, іронію і сарказм. Яны ідэйна-тэматычна разнастайныя, маюць сацыяльныя матывы, крытыку людскіх заган і недахопаў. Жыццязстойкі і пастаянная актуальны жанр.

Парэміялагічныя жанры: выслоўі, загадкі, прыказкі і прымаўкі, прыкметы і павер'і.

Выслоўі (скорагаворкі, вітанні, зычэнні, тосты, прысягання, праклёны, адкляцці, мянушкі, параўнанні, гукаперайманні і інш.) – вобразны свет, функцыянальнае прызначэнне.

Загадкі. Парэміялагічны іншасказальны твор, які пабудаваны на ўтойванні загаданага, найлепшым чынам развівае розум, кемлівасць чалавека, яго паэтычныя здольнасці. Загадкі ўпамінаюцца ў самых старажытных пісьмовых помніках чалавецтва як спосаб выпрабавання. Напрыклад, беларуская парэмія «Што раніцай ходзіць на чатырох, днём на двух, а вечарам на трох?» (чалавек) мае падобнасць з творамі іншых народаў. Вядома, што падобную загадку задаваў Сфінкс, якую, згодна старажытнагрэчаскага міфа, адгадаў Эдзіп і таму стаў царом Фіў.

Асабліва загадкі-пытанні, што характарызуюць гістарычную памяць і мудрасць народа, добра адлюстраваны ў іншых жанрах фальклору. У разнастайных песнях і баладах распавядаецца пра сем загадак. Загадкі, як і некаторыя іншыя жанры, пераходзяць у рэпертуар дзіцячага фальклору.

Прыказкі і прымаўкі. Трапныя народныя выразы складзены на розныя з'явы жыцця, выказваюць грамадскую думку і ўтрымліваюць вялізны педагогічны патэнцыял. Прыказкі і прымаўкі – скарбніца народнай мудрасці. Разнастайнасць тэматыкі, спробы класіфікацыі. Адлюстраванне з'яў прыроды, народных прыкмет, гістарычных падзей, працоўнага і жыццёвага вопыту людзей, светапогляду, сямейных адносін, народнай маралі, этыкі, ідэалаў і г.д. Сацыяльныя матывы. Асноўная тэматыка сучасных прыказак. Тыпы прымавак і прыказак, іх гутарковыя і паэтычныя функцыі. Паэтыка: кампазіцыя, стыль. Рытмізацыя і характар рыфмы. Слова, вобраз, асацыяцыя.

Дзіцячы фальклор: калыханкі, забаўлянкі, песенькі, гульні, лічылкі, скорагаворкі, дражнілкі і інш.

Дзве разнавіднасці дзіцячага фальклору – творчасць дарослых для немаўлятаў і багата распрацаваная і разнастайная творчасць саміх дзяцей.

Дзіцячы фальклор уяўляе сабой тую частку агульнанацыянальнай культуры, без якой немагчыма як поўнае і дакладнае разуменне вобраза жыцця пэўнага народа, так і ўсведамленне развіцця чалавечага грамадства наогул. Гэта тое, што складае непаўторны свет дзяцінства.

Вядомы розныя класіфікацыі дзіцячага фальклору: народная творчасць дарослых для дзяцей і саміх дзяцей; песенныя, вершаваныя і праяічныя жанры; гульні і негульні творы. Да гульні адносяцца гульні, забавы, забаўляны, карагоды, лічылкі, жараб'ёвыя загаворы, скарагаворкі (хуткамоўкі, вымаўляны), маўчанкі; да негульні – калыханкі, пацешкі (пацешкі-песенькі), песні, заклічкі, прыгаворкі, дражнілкі, прыпеўкі, жарты, загадкі, казкі, страшылкі.

Гульні. У шырокім сэнсе да іх можна адносіць усе фальклорныя жанры і віды з гульнімі элементамі, у вузкім – від актыўнага адпачынку чалавека, гістарычна сфарміраванага на аснове драматызаваных умоўных або творчых дзеянняў, з пэўнымі правіламі і прыёмамі забаў, які з'яўляецца сродкам фізічнага, разумовага і маральна-эстэтычнага выхавання.

Гульні можна падзяліць паводле ўзроставага прынцыпу на дзіціныя, падлеткавыя, моладзевыя, а таксама бавы дарослых і сумесныя.

Лічылкі. Невялікія вершаваныя творы гумарыстычнага характару, пры дапамозе якіх вызначалі чарговасць у гульні ці некага выбіралі, дапамагалі дзіціні ў навучанні лічэнню, развіваць кемлівасць, рытмічнасць і мастацкія здольнасці.

Забавы – фальклорны жанр, які стаіць на мяжы гульні і славеснага і адрозніваецца ад уласна гульні перавагай славесных формул, гульнімі элементамі якіх выконвае другарадную, нават непрыкметную ролю, ці, наадварот, перавагай фізічных элементаў, напрыклад арэлі, хадулі, гульні з цапкамі і г.д. Забавамі з'яўляліся тыя гульні, у якіх забаўляльны аспект быў найбольш ярка выражаны, яны былі эмацыянальна афарбаваны.

Забаўляны (забаўкі). Яшчэ іх называюць "паэзіяй паставання", "матчынай школай", бо менавіта тут найбольш сканцэнтраваны творы маці (альбо іншых дарослых), якія накіраваны на ўзбуджэнне і падтрыманне радасных эмоцый у малалетак, процілеглых дзеянню калыханак, мэтай якіх з'яўляецца зрабіць так, каб дзіця спала. Забаўляны спалучаюць у сабе асноўныя прынцыпы народнай педагогікі: прыродаадпаведнасці, гуманізму, любоўных адносін да дзіціні, пазітыўнасці. Гульнімі элемент у забаўляных не актыўны: у іх удзельнічаюць дзеянні з пальцамі, рукамі, ножкамі, жыватом, іншымі часткамі цела, а таксама гушканне, калыханне на назе, падцягванне, вучэнне хадзьбе, важэнне на шыі і спіне і г.д. Іх мэтанакіраваная інфармацыйнасць – гэта знаёмства з усім, што акружае дзіця, і спалучаецца з выхаваўчай арыентацыяй на нормы паводзін, выбар сацыяльнай ролі, на сяброўскія ўзаемадзеянні з роднымі, суседзямі, іншымі людзьмі (гасцяванне ў бабкі, к цесцю ў госці і г.д.). Для немаўляці гэтыя кароткія немудрагелістыя творы – сапраўднае адкрыццё свету. А калі ўлічыць, што ў цэнтры ўсіх гэтых твораў само дзіця, яго патрэбы і клопат, то забаўляны можна лічыць сродкам асэнсавання дзіцём свайго месца ў навакольным свеце, сродкам самасцвярджэння.

Пацешкі (пацешкі-песенькі). Гэта славесныя забавы, у якіх амаль не праглядаецца гульнімі элемент, а пераважаюць элементы займальнасці, павучання, ўзбуджэння і заспакаення.

Калыханкі. Найбольш шырока прадстаўлены сярод збораў дзіцячага фальклору. Гэта меладычныя песенькі акрэсленага прызначэння: выконваліся маці альбо нянькаю ля калыскі дзіцяці, каб хутчэй супакоіць яго, прыспаць. Спачатку спяваюцца просценькія калыханачкі з жыцця жывых стварэнняў (асноўныя вобразы – кот, воўк, куры, пеўнік, гусі, бай). А калі дзіця падростае, спяваюцца больш даўжэйшыя і мудрэйшыя. Часам у форме калыханак маці над люлькаю вылівае сваё гора, спяваючы аб прыгоне, аб цяжкім жыцці і г.д. Большасць калыханак не разлічана на слухачоў тэкстаў. Гэта звязана з тым, што рытмічная кампазіцыя мела на мэце супакоіць дзіця сваёй мелодыяй, увесці ў стан дрымоты і сну. Таму часта змест гэтых твораў не раскрыты да канца, альбо ў іх толькі маецца завязка. Некаторыя паэты карысталіся формаю калыханак у сваёй лірыцы (напрыклад, "Калыханка" Ф. Багушэвіча, Н. Арсеньева, Я. Купала).

Песні. Дзіцячыя песні маюць розныя формы. Некаторыя з іх перайшлі з дарослага рэпертуару. Нямала спеўных твораў з *жартоўным сюжэтам*. Гэта звычайна песні пра жывёл і звяроў, напрыклад, пра жаніцьбу камара. Так званыя, *кумулятыўныя* песенькі пабудаваны на пытаннях і адказах.

У кароткіх прыгаворах, *песнях-заклічках*, дзіця звяртаецца да сонца і дажджу, птушак і раслін.

Дакучныя песні (прамаўлянікі), жанр дзіцячага фальклору, так зв. песні без канца. Адносяцца да гульнявой групы, блізкія да забаў, дзе пераважаюць славесныя формулы, а гульнявая функцыя займае непрыкметную ролю. У параўнанне ад забаўлянак і пацешак, якія ўзбуджаюць і супакойваюць дзіця, дакучныя песні, наадварот, “дакучаюць” сваёй паўтаральнасцю. У нечым блізкія да калыханак больш дарослых дзяцей, часта і сваім напевам, манатоннасцю, словам. Імі падлеткі забаўляліся звычайна перад сном. Ёсць і тэксты ў стылі дзіцячых прыпевак. Яны ўяўляюць бясконцае паўтарэнне песеннага або прамоўнага тэксту, звычайна рыфмаванага. У пабудове ляжыць кальцавы поўтор. Маятнікавы поўтор наглядаецца ў творах, калі паслядоўна паўтараюцца першая частка і другая, а потым ідзе той жа парадак. Звычайна ў творах задаюць развіццё пытанні, тыпу «Добрая мая казка ці не?», адказ на які дае права на поўтор («- Ну добрая. // - Як табе добрая, то і мне добрая. // Бегаў бай па сцяне...»). Творам таксама характэрна свая займальнасць і асаблівая хітрынка.

Усе жанры ў фальклору маюць агульныя прынцыпы і працэсы, а таксама генетычна звязаны. Можна сказаць, што ў фальклору існуюць тэмы і варыяцыі. Адзін жанр можа ўключацца ў іншы і пераходзіць з аднаго ў другі. Гістарычнае змяненне жанраў характэрна для культур ўсіх народаў.

Тэма 4. Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі

Адносіны і ўдзел вышэйшых класаў, духавенства ў народных святах, карнавалах. Дзве культурныя традыцыі: “малая” і “вялікая”. Народная культура вёскі і горада, земляробаў, жывёлаводаў, рамеснікаў (ткачоў, цесляроў, краўцоў шаўцоў, чабатароў, муляраў), дрывасекаў, вугальшчыкаў, шахцёраў, казакоў...

Вандроўнікі (матросы, жаўнеры, рыбакі, жабракі, цыгане). Рэлігійныя і рэгіянальныя адрозненні, узаемадзеянне.

Перадача народнай культуры. Прафесіяналы. У Англіі – выканаўцы баладаў (*ballad-singers*), павадыры мядзведзяў (*bear-wards*), блазны, шарлатаны, клоўны, камедыянты, фехтавальшчыкі, дурні, фокуснікі, жанглёры, фіглярны, гаеры, менестрэлі, лялечнікі, знахары, канатаходцы, знахары, акрабаты, зубарвачы. Скамарохі. Аматы: братчыкі, музыкі, прапаведнікі, прадказальнікі, знахары, правідцы. Адносіны да іх уладаў.

Асяродкі: вуліца, хата, карчма, таверна, піўная... Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.

Тэма 5. Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія

У гісторыі развіцця летазлічэння народаў Еўропы было вядома шэсць каляндарных стыляў (раждзесцвенскі, студзеньскі, сакавіцкі, благавешчанскі, пасхальны, вераснёўскі), якія называюцца афіцыйнымі і пачыналіся з: 25 снежня, 1 студзеня, 1 сакавіка, 25 сакавіка, Пасха, 1 верасня. Гэта значыць, што ў пэўныя перыяды жыцця народаў прымаліся розныя традыцыі пачатку новага года/лета, што было характэрна і ўсходнім славянам. Асабліва добра зафіксавана ў беларускім фальклоры, як найбольш архаічным і кансерватыўным, адлюстраванне розных каляндарных еўрапейскіх стыляў. Найбольш гэта праявілася ў валачобнай паэзіі. А валачобна-паэтычны каляндар (народны каляндар у валачобных песнях) беларусаў – наогул феноменальная з’ява ў свеце. У ім адлюстраваліся не толькі афіцыйныя стылі, але і неафіцыйныя, якія, магчыма, неабходна лічыць спробай нашых продкаў у адшуканні аптымальных сродкаў летазлічэння.

Раўнадзенствы (20—21 сакавіка, 22—23 верасня) і сонцастаянні (21—22 чэрвеня, 21—22 снежня). Асноўная праблема календара – неадпаведнасць дзвюх астранамічных велічынь: трапічнага года і сінадзічнага месяца. Тыпы календароў: месяцавы, сонечны, сонечна-месяцавы.

Сістэма «месяцавы год». Звычайная практыка паказвала, што 12 месяцавых зваротаў утварае кола, пры якім адбываецца адноснае паўтарэнне ў прыродзе, звязанае з холадам і цяплом. Да таго ж лік 12 раскладаецца на 2, 3, 4 і 6 частак. Гэта значна пазней прыйдзе ўсведамленне, што «месяцавы год» не супадае з сонечным. Працягласць першага складае прыблізна 354, 367 056 сутак. Месяцавы год карацей сонечнага на 10, 875 139, г. зн. амаль на 11 сутак. Вядома, што месяцавы каляндар з годам у 354 суткі ўжываўся ў трэцім тысячагоддзі да н. э. у гарадах-дзяржавах Месапатаміі, а затым Вавілонскім царстве, у VII ст. н. э. быў удасканалены ў Арабскім халіфаце. У наш час мусульманскі месяцавы каляндар хіджра арабскага і турэцкага цыклаў прымяняецца побач з іншымі летазлічэннямі ў краінах Азіі і Афрыкі, дзе распаўсюджаны іслам.

Можна назваць унікальнай і архаічнай з’явай ужыванне ў быце беларусаў элементаў старажытнага месяцавага календара, які найбольш праяўляецца ў народных прыкметах і павер’ях, варажбе, этыялагічных ці касмаганічных легендах. Не выклікае сумнення павяга і нават культ да начнога свяціла ў нашага

народа. «На Месяц нельга пальцам паказваць, нельга і мачыцца, калі ён свеціць», – зафіксаваў у пачатку XX ст. на Палессі польскі даследчык К. Машынскі. «Месяц мае вялікую ўладу на расліну, жывёла, людзей і нават на пагоду», – запісаў на Случчыне А. Сержпутоўскі. Сучасны маскоўскі аўтарытэтны навуковец С. Талстая справядліва заўважае, што «Палескі народны каляндар у большай ступені арыентаваны на месяцавы цыкл, пры гэтым кожная фаза Месяца лічыцца спрыяльнай ці неспрыяльнай для тых або іншых сельскагаспадарчых работ або сямейных падзей».

Сонечнае і сонечна-месяцавыя летазлічэнні

У пэўны перыяд з развіццём сельскай гаспадаркі і аседлага ладу жыцця старажытнага чалавека месяцавы каляндар не стаў яго задавальняць. Яму патрэбна было ведаць пра большы адрэзак часу, перыяды наступлення халадоў і цяпла, каб лепш вызначаць поры сяўбы, уборкі ўраджаю і г. д. Наступнае часазлічэнне павінна было адлюстроўваць самыя вялікія адрэзкі года, якія асацыіруюцца з «цяплом» і холадам», г. зн. паўгоддзі. Значна пазней, калі людзі навучацца адрозніваць сонцастаянні і раўнадзенствы, адбудзецца падзел на чатыры пары. Першы каляндар меў шмат хібаў і недакладнасцей. Не толькі з-за таго, што начное свяціла з'яўлялася ў небе ў бязвоблачны перыяд, але і таму, што адбывалася зрушэнне яго дат па фазах Месяца, адносна сезонаў сельскагаспадарчых работ. Гэта значыць, уваходзяць у супярэчнасць дзве астранамічныя велічыні: трапічны год, які складаецца з 365, 24220 сутак, і сінадзічны месяц (29, 53059 сутак). З гэтага вынікае, што ў сонечным годзе змяшчаецца 12 поўных месяцаў і яшчэ амаль 11 сутак. Не будзем далей паглыбляцца ў складанасці каляндарнай арыфметыкі – дадзеная праблема адлюстравана ў спецыяльнай літаратуры. Засяродзім увагу на тым, што перад чалавекам паўстала задача адшукання сталай кропкі адліку ў гадавым коле, якая неабходна і пры вылічэнні працягласці трапічнага году. Па-сучасным разуменні, неабходна было «знайсці» дзень Новага года. Адчуваецца, што ў месяцавым летазлічэнні ім мог быць Маладзкі ці Поўня, або адно і другое, таму што ўкладваецца ў магчымы двухтыднёвы тэрмін святкавання.

Бясспрэчнымі дамінантамі ў справе адшукання сталай кропкі ў гадавым кругавароце дзён маглі быць (1) пэўнае становішча зорак на небе і (2) вышыня Сонца над гарызонтам ў поўдзень ці рух кропкі ўсходу-захаду адносна вызначаных прыродных арыенціраў. Зразумела, што другое прасцей, хаця і першае не выключаецца. Добрымі сведчаннямі практычнай дзейнасці чалавека ў гэтым з'яўляецца размяшчэнне старажытнаегіпецкіх пірамід адносна арыентацыі бакоў свету і пабудова астранамічных абсерваторый шляхам выкладання вымераных кольцаў (кромлехаў) і ўкапаных менгіраў («стаячы камень»). Сусветнаведомы кромлех – Стоўнхендж («каменны хлеў») на паўднёвым захадзе Англіі, якому налічваюць 4000 гадоў. Унікальнасць старажытнай абсерваторыі заключаецца ў магчымасці вызначэння ў ёй інтэрвалаў часу ў 45 сутак, фіксацыі азімутаў усходу і захаду Поўні і прадбачання зацьменняў. Па арыентацыі ўсходу

Сонца над менгірам можна вымяраць прамежкі часу паміж двума летнімі сонцастаяннямі. А гэта ўжо сонечны каляндар, у якім 365 сутак.

Падобныя абсерваторыі – не адзінкавыя прыклады. Недалёка ад Стоўнхенджа – Вундхендж з асноўнай арыентацыяй на ўсход Сонца ў дзень летняга сонцастаяння. Пабудовы мегалітычнага характару знойдзены ў Хакасіі, Літве, на поўдні Украіны, у Крыме, Арменіі, на рускай Поўначы, Паўднёвым Урале. Вось як апісваецца капішча-каляндар на Тульшчыне, недалёка ад знакамітага Кулікова поля: «Вось Цыган-камень – у ім выраблена скразная адтуліна, накіраваная на кропку ўсхода Сонца 22 чэрвеня – у дзень летняга сонцазварота. Тут жа – ніша, заглянуўшы ў якую, убачыш адтуліну, накіраваную па Полюс Света. Побач у яры – каменны гадзіннік-каляндар, а недалёка – абсерваторная плошча ў чарговага Конь-каменя, ідэальна прыладкаванага да нагляданняў за рухам Сонца і Месяца».

Беларускім Стоўнхенджам з'яўляецца ўрочышча Камяні, дзе валуны размешчаны вялікай П-падобнай фігурай на беразе Янава возера на Полаччыне. Па меркаванні Э. Ляўкова, гэта «каляндар-капішча», камяні якога «глядзяць на захад сонца ў канцы самага доўгага дня і на начныя купальскія вогнішчы». Падобнае скапленне камянёў знойдзена і ва ўрочышчы Купа пад Оршай, на шыраце 54 градуса, як і шэраг іншых мегалітаў Еўропы.

Вядома, што першы сонечны каляндар з'явіўся ў Старажытным Егіпце 6000 летаў таму назад, у 4 тысячагоддзі да н. э. Новы год адзначаўся ў дзень першага ў годзе перадранішняга (геліяктычнага) ўсходу зоркі Сірыус, з якой у той час было звязана наступленне летняга сонцастаяння і разліву Ніла. Кожны год дзяліўся на 12 месяцаў па 30 сутак, у канцы якога дадавалася 5 дадатковых. Па егіпецкім ўзоры былі пабудаваны александрыйскі, іранскі, французскай рэвалюцыі і іншыя календары. Даследчыкі заўважаюць, што «старажытныя грэкі адлічвалі год ад першага маладзіка пасля летняга або зімовага сонцастаяння, ад вясновага або восеньскага раўнадзенства». А старажытнаармянскім сонечным календаром карысталіся 1200 гадоў з 11 ліпеня 552 г. н. э. Маюцца звесткі, што старажытныя мая, якія жылі ў Цэнтральнай Амерыцы, пачыналі свой год 16 ліпеня. Небеспадстаўна А. Асаў лічыць, што «каляндар індзейцаў майя самы дакладны з усіх, якія ўжываліся. Згодна гэтаму календару, час звароту Зямлі вакол Сонца роўна 365,242129 сутак. Па грыгарыянскаму – 365,242500». Сапраўды, ён бліжэй да астранамічнай працягласці году – 365,242198 сутак. Старажытнакельцкае племя секванаў год пачынала з першага месяца samon («лета»). «У сонечна-месяцавым календары, – заўважае І. Клімішын, – пачатак кожнага каляндарнага месяца павінен як мага бліжэй размяшчацца да Маладзіка, а сярэдняя на працягу цыкла працягласць каляндарнага года павінна быць блізкай да працягласці трапічнага года. Устаўка 13-га месяца праводзіцца час ад часу...». Вельмі важнае заключэнне зрабіў А. Асаў, адказваючы на пытанне: «Калі Каляда даў каляндар?» – «калі зорка Поллупс (Купала) перасекла 0-мерыдыян. Таму зорка Купалы звязана не толькі з Блізнятамі, але і з Ракам – яна знаходзіцца ў сектары Рака. Да і

ў песні пра Купалу і Кастраму Купала тыпалагічна падобны з Калядой – таксама плыве па рацэ ў лодачцы, або люльцы (сузор’е Карабля) і г.д.».

Дзень летняга сонцастаяння – было самым папулярным святам большасці народаў. Яго адзначалі на ўсіх кантынентах. У традыцыйнай культуры яно займае пачэснае месца. У Кітаі – гэта Дуаньу (Сапраўдная сярэдзіна) і Цяньчжун цзе (святая Нябеснай сярэдзіны) – вельмі падобныя на святкаванні Новага года. Карэйскае летняе свята Тано звязана з заканчэннем сяўбы і летнім сонцастаяннем, пра што сведчаць і старажытныя яго найменні – Сезон гарачага поўдня, Сезон сярэдзіны Неба.

Па-сутнасці, тое ж самае і ў краінах Еўропы. Напрыклад, у народаў Швейцарыі дзень Іаана Хрысціцеля (24 чэрвеня) дзяліў год на два паўгоддзі, пасля якога сонца паварочвала на зіму («св. Іаан адчыняе дзверы зіме»). Старажытныя аўстрыйцы таксама дзялілі год на два паўгоддзі ў залежнасці ад летняга і зімовага сонцастаянняў. Лета пачыналася з дня сонцавароту, святкаванне якога працягвалася не адзін дзень (прыблізныя межы размяшчаліся ад 15 чэрвеня да 4 ліпеня).

У еўрапейскіх краінах у перыяд прыняцця хрысціянства купальскае ігрышча зведала больш за ўсё ганенняў і крытыкі. Толькі ў Расіі, дзе яно было распаўсюджана не так шырока, супраць «бясоўскіх пацехаў» выступаў ў 1505 г. ігумен Памфіл, царкоўны сабор 1551 г. і інш. У Вялікім княстве Літоўскім больш памяркоўней адносіліся да дзедаўскай веры, таму і Купалле добра захавалася. Ды і само язычніцтва, як зазначаў Н. Галькоўскі, «не выступала супраць хрысціянства, а працягвала існаваць найперш таму, што яго не было чым замяніць: духавенству патрэбен быў час і спосабы навучыць насельніцтва новай веры».

Аднак ва ўсёй Еўропе супраць галоўнага язычніцкага ігрышча з такой сілай была развязана вайна, што на ўсходне-славянскіх землях новая вера і ўдасканаленае сонечнае летазлічэнне, думаецца, прымаліся па прынцыпе: калі нельга поўнасю замяніць «паганскае», то ва ўсякім выпадку не прымаць Купалле, а іншае, ахрысцініўшы яго. Таму юліянскі каляндар прымаўся па візантыйскім ўзоры, але з мясцовымі адхіленнямі. Новы год устанаўліваўся не з 1 верасня, як у Візантыі, а з вясны па-язычніцку. Усім кропкам раўнадзенства і сонцастаяння, акрамя летняга, надавалася ўвага з дапамогай прымеркавання да іх важных хрысціянскіх свят. З Купаллем злучаны не такія значны дзень – «Рождество честного славного Пророка, Предтечи и Крестителя Господня Иоанна». Акрамя таго, у валачобных каляндарных песнях, якія добра паслужылі справе сінкрэтызацыі двух культур, а прызначаліся дзеля хрысціянізацыі «паганства», свята таксама не ўвайшло ў першую дзесятку найбольш папулярных, хоць у народным календары яго статус высокі. Адчуваецца, што царквой быў уведзены Пятроўскі пост адразу за Тройцай (з панядзелка да 11 ліпеня), які прадпісвае духоўнае ўстрыманне (адмова ад розных спакус), каб стрымаць купальскі шлюбна-эратычны разгул.

Беларуская зямля – унікальны край, што стаіць на мяжы двух цывілізацый, у якім дзіўным чынам пераплялося далёкае мінулае з язычніцкай культурай і новае з перадавымі ідэямі і еўрапейскімі тэндэнцыямі. Яна стала красамоўным сведкам развіцця далейшых сістэм летазлічэння і вымярэння часу. Гэта пацвярджае не толькі багатая вербальная, але і матэрыяльная культура. Цікавасць, напрыклад, уяўляе чарнігаўскі каляндар X ст., які змешчаны на акоўцы рога тура. Акадэмік Б. Рыбакоў у арнаментыцы яго ўбачыў васьмімесячны земляробчы гадавы цыкл [1, с. 333–342]. Уменне далёкіх продкаў вызначаць час па даўжыні ценю прывяло чалавецтва да стварэння прасцейшых сонечных гадзіннікаў, якія вядомы пад назвай гнамоны (канструкцыя з вертыкальна ўстаноўленым стрыжнем, ад якога адбіваецца цень). Лічылася, што на Русі іх з'яўленне адносіцца да XV ст. Знаходка ў своеасаблівым дэкоры Спаса-Праабражэнскага сабора Чарнігава, пабудаванага ў 1031–1036 гг., устанавіла «элементы унікальных сонечных гадзіннікаў цыліндрычнай формы». Вядома, што ў беларускім мястэчку Дуброўна ў 1795 г. князь Г. А. Пацёмкін заснаваў фабрыку па вырабе сонечных гадзіннікаў, якая затым была пераведзена ў падмаскоўную вёску Купаўна. Падобны прасцейшы прыбор захоўваецца ў музеі Ф. Багушэвіча, якім, магчыма, карыстаўся вядомы паэт і змагар за волю беларусаў. Апошні сонечны гадзіннік устаноўлены ў пачатку новага тысячагоддзя ў Гомелі. У Гродне на касцёльнай званіцы адлічвае час самы старадаўні ва ўсёй СНД вежавы гадзіннік, якому ўжо больш за 300 гадоў (па іншых звестках – 500). Як вядома, Крамлёўскія куранты ўстаноўлены ў 1763 г. Тут дарэчы прыгадаць і тое, што звыш дваццаці беларускіх гарадоў і пасёлкаў старэйшыя за Маскву. Цікава і тое, што 16 малых планет сонечнай сістэмы цяпер носяць беларускія назвы.

Нямала каляндарнай інфармацыі захоўваецца ў рукапісных кнігах X–XVIII стст., што былі створаны на беларускіх землях. Упершыню найбольш поўна раскажаў пра старажытныя манускрыпты цудоўны іх знаўца Мікола Нікалаеў у даследаванні «Палата рукапісная» [2]. Як стала вядома, нашы продкі здаўна і актыўна цікавіліся рознымі прыродазнаўчымі ведамі, у прыватнасці, касмалогіяй, астраноміяй, календаром, аб чым сведчыць багатая кніжная спадчына, раскіданая па ўсім свеце, якая адлюстравалася ў дзейнасці мясцовых перапісчыкаў і летапісцаў.

Пра кантрастнасць існавання язычніцкай і хрысціянскай (затым свецкай) культур сведчаць і наступныя гістарычныя факты, якія звязаны з прагрэсіўнымі падзеямі ў Вялікім княстве Літоўскім.

Насельнікі ВКЛ актыўна засвойвалі еўрапейскія каляндарныя веды не толькі праз рукапісныя кнігі. Нават у Расію многія еўрапейскія мастацкія, варажбітныя і іншыя кнігі прыходзілі праз беларускія землі, а то і зусім у беларускім перакладзе, таму і беларуская мова паўплывала на фармаванне рускай літаратурнай мовы.

Выхадцы з беларускіх земляў з XV ст. займаліся навукай ва універсітэтах Польшчы, Германіі, Аўстрыі, Швейцарыі, Нідэрландаў, Францыі, Італіі. Палачанін Францыск Скарына, навучаючыся ў Кракаўскім (1504–1506 гг.) і

Падуанскім (1512 г.) універсітэтах, апроч іншых набываў астранамічныя веды, якія найбольш выявіліся ў яго «Малой падарожнай кніжцы» (1523 г.), а дакладней – «Саборніку» як частцы выдання. Адзін з еўрапейскіх першадрукароў, адыходзячы ад царкоўных канонаў, падае навуковыя звесткі аб працягласці дня і ночы, раўнадзенстве і сонцастаянні, прадказаннях зацьменняў, упершыню знаёміць шырокае кола чытачоў з рознымі ведамі геацэнтрычнай пталамеевай астраноміі. Францыск Скарына як прагрэсіўны навуковец ужо ў першых сваіх выданнях упершыню выкарыстоўвае хрысціянскае леталічэнне (эра пачынаецца ад нараджэння Хрыста), у той час, калі ва ўсёй Кіеўскай мітраполіі ўжывалі – візантыйскае («ад стварэння свету») і розныя каляндарныя стылі.

Праз дзейнасць Францыска Скарыны беларускія землі разам з іншымі еўрапейскімі краінамі аказаліся ў цэнтры распаўсюджвання перадавых каляндарных традыцый у сярэднія вякі. Гэта перакананне ўзмацняецца яшчэ тым фактам, што Рэч Паспалітая, у якую ўваходзіла на федэратыўных пачатках Вялікае княства Літоўскае, адна з першых чатырох краін (яшчэ Італія, Іспанія і Партугалія) 15 кастрычніка 1582 г. прымала новае грыгарыянскае леталічэнне. Хаця наяўная літаратура дагэтуль замоўчвала той факт, што Беларусь ажыццяўляла рэформу календара раней Швейцарыі (у 1584), Прусіі (у 1610), Германіі (у 1700), Англіі (у 1752), Швецыі (у 1753), Японіі (у 1873) і многіх іншых высокаразвітых краін. Аб тым, што яна, як і ўсюды, пачыналася вельмі цяжка, распавядае Баркулабаўскі летапіс: «Року 1583 календар новы выдан... На той же час было великое замешание промеж панами и промеж людьми духовными, также и люди простыми было плачу великаго, нарекання силнаго, похвалки, посварки, забуйство, грабежи, заклинания, видячи яко новые свята установляли, купцом торги albo ярмарки отменяли, право было начало пристыя антихристова, у таком великом замешанью... ».

Варта тут успомніць і першы друкаваны расійскі каляндар. Ён з'явіўся ў 1699 г. у сувязі з рэформай Пятра I. Ёсць меркаванне, што яго падрыхтаваў у 1702 годзе беларус Ілля Капіевіч, які з гэтага года пасяліўся ў Маскве, пераехаўшы з Амстэрдама, дзе ў яго была ўласная друкарня. Ён жа падрыхтаваў і выканаў для рэфарматара Пятра I удасканалены царкоўна-славянскі шрыфт для патрэб грамадзянскага пісьма, які сталі называць «амстэрдамаўскімі ліцэрамі», «грамадзянскай» ці «беларускай азбукай». Дагэтуль расійскія самадзержцы карысталіся календарамі, выдадзенымі ў Польскім каралеўстве, Вялікім княстве Літоўскім і інш. Вялікі знаўца рускіх календароў В.В. Аляксееў лічыць, што першы друкаваны каляндар быў «выпушчаны ў выглядзе лістоўкі ў 1581 годзе ў горадзе Астрозе першадрукаром-маскавіцянінам Іванам Фёдаравым. Разам з пералікам месяцаў на лістку змешчаны двухрадковыя віршы беларускага паэта Андрэя Рымшы. Выходзіць, гэта невялікае выданне стала ў нас не толькі першым друкаваным календаром, але і першым паэтычным творам» [3, с. 34]. Тут каментар пра значэнне беларусаў у развіцці каляндарнай справы ў Расіі не патрэбны.

Развіццю каляндарнай сістэмы садзейнічаў агульны ўздым эканомікі і культуры ў Вялікім княстве Літоўскім у XV–XVII стст., так званым «залатым веку» і наступных гадах. З 1773 г. дзейнічала Адукацыйная камісія, якая лічыцца першым у свеце Міністэрствам адукацыі. Адкрываліся бібліятэкі. Унікальную бібліятэку-музей стварыў у Шчорсах віцэ-канцлер ВКЛ Іаахім Храптовіч, якую лічылі за гонар наведаць слаўтасці адукаванай Еўропы. У кнігадрукаванні Беларусь ішла наперадзе многіх краін. Развівалася астраномія, матэматыка, геаграфія ды іншыя навукі. Нездарма ў самым першым сапраўдным еўрапейскім універсітэце на тэрыторыі ВКЛ – Віленскай езуіцкай акадэміі – пасля дзейнічала Астранамічная абсерваторыя, якой кіраваў каралеўскі астраном з еўрапейскай вядомасцю Марцін Пачобут, урадженец Гродзеншчыны, з 1780 г. – рэктар акадэміі. Да гэтага трэба дадаць, што вольналюбівыя ідэі былога студэнта Кракаўскага універсітэта (па некаторых звестках і Віленскай акадэміі) прывялі Казіміра Лышчынскага з Берасцейшчыны да інквізітарскага вогнішча ў 1689 г., як і Джардана Бруна.

Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах. Асноўныя святы і прысвяткі зімы ў розных народаў: традыцыі Ражаства, Новага года, Калядаў, Барбары, Андрэя, Міколы, Стрэчання, Масленіцы і інш. Вясна ў календары народаў Еўропы. Земляробчыя абрады і рытуалы. Пераходныя святы. Вялікдзень, *Easter* (англ.), *Ostern* (ням.), *Velikonoe* (чэх., славацк.), *Wielkanoc* (польск.) і інш. Юр’е, Войцах, Саракі, Звеставанне, Аляксей і інш. Асноўнае свята лета – Купалле, сан-Джавані (у рымлян), Жан Баціст (у французай), Сан-Хуан, або Сан-Жуан (у іспанцаў), святы Джон (у народаў Брытанскіх астравоў), святы Ханс (у нарвегаў), Іёнсок (у датчан), Мідсамар (у шведаў), Іван Купавац (у харватаў), Янаўдзень (у балгараў) і г.д. Падобнасць рытуалаў і абрадаў (паленне кастроў, скаканне праз іх, збор зеляніны, павер’і пра ведзьмаў, водныя купанні і інш.). Язычніцкая аснова і хрысціянскі элемент. Ілья, Магдалена, Лаўрын, Баўтрамей, Міхал, Зміцер... Абрады і звычаі з жывёлай, ураджайныя. Агульнасць у жніўных абрадах, міфалогія апошняга снапа. Каляндарныя памінальныя традыцыі.

Народны каляндар – адна з першасных форм духоўнага жыцця чалавека, звязаная з яго памяццю і свядомасцю, сістэма сталых ці рухомах свят, прысвяткаў, абрадаў, гульняў, звычаяў, што замацаваны ў быце і фальклоры праз спалучэнне язычніцкіх і хрысціянскіх кампанентаў; з’яўляецца арыенцірам пры выкананні пераважна сельскагаспадарчых работ і адпачынкаў у гадавым, сезонным, месячным і іншых цыклах-рытмах, утрымлівае традыцыйныя фэналагічныя, метэаралагічныя, агранамічныя, астранамічныя, астралагічныя і іншыя каляндарныя веды, атрыманыя пераважна эмпірычным шляхам.

Народны каляндар трэба разглядаць як пэўную сістэму і хрысціянска-язычніцкі комплекс, сінтэз дзвюх культур. *Святы і прысяткі* – асноўныя зместанапаўняльныя календара, якія складаюць яго хрананімічнае гадавое кола. Акрамя іх існуюць іншыя складнікі, якія ўтвараюць розныя прамежкі часу – пасты (Велікодны, Пятроўка, Спасаўка, Піліпаўка), тыдні (Маслены, Белы, Праводны, Русальны), месяцы (травень, чэрвень, адзінаццаты), міжсвяточныя прамежкі часу,

або іншая функцыянальная пара (Міжблагавешчыны, Малая Вясельніца, Бабіна лета, Дзявоцкае лета, засеўкі, жніво), пара года ці паўгоддзе, а таксама абрады, гульні, ігрышчы, якія звычайна комплексна ўваходзяць у свята (радзей у прысвятак). Дзяды і Радаўніцу адносяць у свята па вядомых прычынах можна толькі ўмоўна.

Прыняцце хрысціянскай рэлігіі прыводзіць да сінтэзу двух культур, светапоглядаў, утвараючы «двухвер’е», «народную рэлігію», «хрысціянска-язычніцкі комплекс», як заўважалі многія даследчыкі. Аналізуючы гэты складаны гістарычны працэс, прыходзіш да вываду, што яму ў пэўнай ступені характэрны паняцці палімпсэсту, артэфакту, але найбольш прыдатным вызначэннем з’явы, што прыводзіць да ўтварэння новага шляхам уздзеяння язычніцкай культуры і насаджаемага хрысціянскага светапогляду, ёсць сінтэз. З шэрагу бытуючых у большай ступені сінанімічных азначэнняў календара, як вынік разглядаемага працэсу, дамінантным і найбольш апраўданым паняццем з’яўляецца “народны”.

Беларускі народны каляндар вызначаецца асаблівай архаічнасцю і кансерватыўнасцю, захоўвае яўныя сляды месяцавага і сонечнага злічэння часу, засноўваецца на эвалюцыйных структураўтваральных элементах храналогіі, звязаных з астральнымі назіраннямі чалавека, якія прывялі да разумення сонцастаяння і раўнадзенстваў, вакол якіх сфарміраваліся асноўныя святочна-абрадавыя комплексы (віншавальныя абходы, варажба, магія агню і сонца, кульмінацыйнае святочнае ігрышча, культ продкаў і інш.), а таксама на іншых святкаваннях з незавершаным фарміраваннем комплексу, і з’яўляліся ў пэўны перыяд гісторыі народа як дамінантныя кропкі ў лета/годазвароце (Новае лета, Новы год). Ён утрымлівае складаную шматузроўневую сінтэзаваную сетку комплексаў, сістэм і мадэляў розных перыядаў і эпох: каляндарна-міфалагічны код (кансервацыя дахрысціянскіх культаў, складзеных на магіі, татэмізме, анімізме, фетышызме); комплексныя складнікі (язычніцкія і хрысціянскія хранонімы і іх сінтэзаваныя ўтварэнні, пасты, табуіраваныя, разгульныя, гаспадарча-рэгламентаваныя перыяды); каляндарызацыя духоўнага жыцця і быту (часовае замацаванне язычніцкіх ігрышчаў, фалькларызацыя хрысціянскага месяцаслова, гадавая рэгламентацыя народных песень, танцаў, гульняў і іншых жанраў, сямейна-бытавога цыклаў); архаічныя і сучасныя сродкі летазлічэння, пабудаваныя на саярных, лунарных і астральных уяўленнях чалавека, яго рознафункцыянальных відавых блоках (памінальным, шлюбным, земляробчым, жывёлагадоўчым, пчолаводчым, рыбалоўным, ткацкім і інш.).

Дзень летняга сонцастаяння – было самым папулярным святам большасці народаў. Яго адзначалі на ўсіх кантынентах. У традыцыйнай культуры яно займае пачэснае месца. Асноўнае свята лета – Купалле, сан-Джавані (у рымлян), Жан-Баціст (у французай), Сан-Хуан, або Сан-Жуан (у іспанцаў), свята Джон (у народаў Брытанскіх астравоў), свята Ханс (у нарвегаў), Іёнсок (у датчан), Мідсамар (у шведаў), Іван Купавац (у харватаў), Янаўдзень (у балгараў) і г.д. У Кітаі – гэта Дуаньбу (Сапраўдная сярэдзіна) і Цяньчжун цзе (святая Нябеснай сярэдзіны) – вельмі падобныя на святкаванні Новага года. Карэйскае летняе свята

Тано звязана з заканчэннем сяўбы і летнім сонцастаяннем, пра што сведчаць і старажытныя яго найменні – Сезон гарачага поўдня, Сезон сярэдзіны Неба.

Па-сутнасці, тое ж самае і ў краінах Еўропы. Напрыклад, у народаў Швейцарыі дзень Іаана Хрысціцеля (24 чэрвеня) дзяліў год на два паўгоддзі, пасля якога сонца паварочвала на зіму («св. Іаан адчыняе дзверы зіме»). Старажытныя аўстрыйцы таксама дзялілі год на два паўгоддзі ў залежнасці ад летняга і зімовага сонцастаянняў. Лета пачыналася з дня сонцавароту, святкаванне якога працягвалася не адзін дзень (прыблізныя межы размяшчаліся ад 15 чэрвеня да 4 ліпеня). Падобнасць рытуалаў і абрадаў (паленне кастроў, скаканне праз іх, збор зеляніны, павер'і пра ведзьмаў, водныя купанні і інш.). Язычніцкая аснова і хрысціянскі элемент у летнім календары беларусаў і народаў Еўропы. Святы, прысвяткі і звычаі летніх месяцаў. Сінтэз дзвюх культур у паэзіі Купалля.

У еўрапейскіх краінах у перыяд прыняцця хрысціянства купальскае ігрышча зведала больш за ўсё ганенняў і крытыкі. Толькі ў Расіі, дзе яно было распаўсюджана не так шырока, супраць «бясоўскіх пацехаў» выступаў ў 1505 г. ігумен Памфіл, царкоўны сабор 1551 г. (Стоглаў, № 91– 93) і інш. У Вялікім княстве Літоўскім больш памяркоўней адносіліся да дзедаўскай веры, таму і Купалле добра захавалася. Ды і само язычніцтва, як зазначаў Н. Галькоўскі, «не выступала супраць хрысціянства, а працягвала існаваць найперш таму, што яго не было чым замяніць: духавенству патрэбен быў час і спосабы навучыць насельніцтва новай веры».

Зімовае Навагоддзе. Разнавіднасці святкавання Новага года зімою народамі свету. Асаблівасці адзначэння Навагоддзя ў краінах Цэнтральнай і Усходняй Азіі, якія прытрымліваюцца сонечна-месяцава-юпітэрнага календара (з 21 студзеня па 20 лютага). Адзначэнне кельцкага (жывёлагадоўчага) старога Новага года (1 лістапада) народамі Брытанскіх астравоў. Увядзенне раджэстэвенскага Новага года (25 снежня) ў Рыме (IV ст. н. э.) і яго бытаванне ў краінах Еўропы (XIII—XIV ст). Прычыны пераходу на студзеньскі стыль. Студзеньскае Навагоддзе ў ВКЛ (з 1364 г.). Перавод справаводства канцылярыі Вялікага княства з вераснёўскага на студзеньскі стыль (з 1550 г.).

Язычніцкае пакланенне дрэву ў навагодніх традыцыях. Старажытны германскі звычай адзначэння Новага года з елкай, а таксама з амелай, букам, цісам, ядлоўцам. Арэхавае дрэва – магічнае дрэва старажытных кельтаў на Брытанскіх астравах. Звычай распальвання бадняку (тоўстае палена) ў навагоднюю ноч. Дзед Мароз.

Элементы язычніцтва і хрысціянства ва ўсходнеславянскіх калядных (навагодніх) традыцыях. Куцця. Культ продкаў. Калядаванне і шчадраванне. Маскіраваныя тэатралізаваныя шэсці.

Усходнеславянскія зімовыя традыцыі спалучаюць язычніцкія і хрысціянскія традыцыі ў святах і прысвятках зімовага цыклу народнага календара

Адзначэнне восеньскіх свят народамі свету. Пачатак Новага года ў верасні з візантыйскага перыяду. Вулканаліі старажытных рымлян. 321 г. – афіцыйнае

ўвядзенне святкавання пачатку новага года (з 23 верасня, затым з 1 верасня) рымскім імператарам Актавіянам Аўгустам. Асаблівасці святкавання вераснёўскага Навалецця старажытнымі германцамі, егіпцянамі (Александрыйскі каляндар, 26 г. да н. э.), манголамі, грузінамі, яўрэямі. Каляндар Французскай рэвалюцыі. Увядзенне вераснёўскага Навалецця (каляндарнага стылю) ў Расіі (з 1493 па 1700 гг.) замест 1 сакавіка. Выкарыстанне яго ў ВКЛ побач з візантыйскім студзеньскім стылем, у «Малой падарожнай кніжцы».

Дзень Сымона – свята асенняга Навалецця. Прападобны Сямён Стоўпнік (459 г.). Пачатак індыкта, Навалецця (з праваслаўнага царкоўнага календара). Сымон у беларускіх прыказках і прыкметах, звычаях. Абрад «жаніцбы коміна (пасьвета, лучніка)». Асноўная рытуальная песня «Ой, прыйшлі ж ночанькі доўгенькі...». Вераснёўскія традыцыі народаў Еўропы запальвання святла ў майстэрнях. Свята Агню ў індыйскім эпасе «Рамаяма».

Тэма 6. Сямейна-абрадавая паэзія

Радзіны: абрад і паэзія

У кожнага народа нараджэнне дзіцяці з’яўляецца важнай падзеяй, таму і гадамі складваліся пэўныя традыцыі. Усюды парадзіха і нованароджаны асабліва шанаваліся. Зразумела, што важнае значэнне ў звычаях надавалася здароўю маці і кволаму дзіцяці, якога чакала непрыстае жыццё і выпрабаванні. Чалавек разумеў, што нованароджанага неабходна адразу аберагаць ад хвароб, таму здаўна існавалі магічныя абрады, якія былі скіраваны супраць злых духаў.

У паўднёвых славян (балгар, сербаў, харватаў) складалася ўяўленне пра Арысніцу – міфічную істоту ў вобразе жанчыны, якая нібы з’яўлялася пры родах і магла прадказваць будучае чалавеку ў новым жыцці. Яе прасілі паспрыяць у здароўі і добрым лёсе.

Славянам былі вядомы абрады з агнём і вадой, якія лічыліся засцерагальнымі і ачышчальнымі. Асобныя радзінныя песні апавядаюць пра шчаслівую будучыню нованароджанага. Балгары выпякалі спецыяльны прэсны хлеб, які называўся “пагачы”, што затым выкарыстоўваўся ў рытуальным частаванні гасцей. Існавалі абрады стрыжкі валос: у два – чатыры гады і іншыя перыяды. Калі хлопчыку выстрыгалі ў сямі месцах на галаве, то спявалі песню, у якой упаміналіся цар Радаслаў і кароль Марка.

Звычаі малдавян утрымліваюць радзінныя тэксты ў выглядзе формул-інвакацый, якія пераказваюцца як пажаданні (“Хлопчык гэты мною прыняты ў свет, шчаслівы расці для мудрасці і радасці, здаровенькі, вясёленькі, расці вучоным, будзь багачом – сапраўдным чалавекам і паважаным усюды!”).

Аднак самай багатай на радзінную паэзію беларуская зямля. Хрэсьбінныя песні, прыпеўкі, жарты, застольныя прыгаворкі бабкі і кума, таставыя пажаданні, прыказкі і прымаўкі з’яўляюцца адметнасцю беларусаў, разанастайнасць выяўляецца ў абрадах і звычаях.

У многіх рускіх дапаможніках нават не згадваецца наяўнасць хрэсьбінных песень, іншы раз паказваецца фіксаванне іх фалькларыстамі (таксама ўкраінцамі)

у раёнах, якія мяжуюць з Беларуссю. Зробленыя запісы вельмі падобныя на беларускія ўзоры. Тое ж самае можна сказаць і пра бытаванне хрэсьбіннага фальклору ў палякаў-мазаўшан, Аўкштаціі і Дзукіі (Літва), латышоў. Такім чынам, хрэсьбічныя песні справядліва лічацца характэрнай спецыфічнай адметнасцю беларусаў.

Шлюб, вяселле

Вяселле – гэта сукупнасць усталяваных звычаяў у спалучэнні з фальклорнымі традыцыямі, што суправаджаюць заключэнне шлюбу і з’яўляюцца няпісаным юрыдычным (звычайным) рытуалам стварэння новай сям’і. Наяўнасць грамадскага інстытута шлюбу сведчыць пра пераход чалавека ад дзікунскага перыяду.

У дахрысціянскую пару існавала шматжонства. У Старажытным Рыме перыяду рабаўладальніцкага ладу лічылася, што кожны вольны чалавек павінен уступіць у шлюб, халасцякі абкладаліся спецыяльным падаткам.

У вясельных абрадах многіх народаў закансерваваліся старадаўнія звычаі шлюбу. Эпоха матрыярхату паўстае ў рэштках татэмістычных вераванняў, якія праяўляюцца ў кульце расліннасці (выкарыстанне ёлачкі, вобразы вішні і іншых дрэў), жывёл (мядзведзь, куніца), нябесных святіл (сонца, месяц, зоркі). Эпоха родаплемяннага побыту пакінула сляды выкрадання (умыкання), выкупу і продажу нявесты. Пры з’яўленні *манагамнага*¹ шлюбу і *вірылакальнага*² пасялення ўзніклі *дуальныя*³ звычаі. Яны заключаліся ў тым, што дзве абшчыны стала абменьваліся нявестамі з мэтай кампенсацыі шлюбнай страты працаўніка сямейства з пераходам у хату жаніха. Розныя формы выкрадання нявесты існавалі ў Еўропе нават у XIX ст. Яны існавалі для вырашэння канфліктных сітуацый, што складаліся па эканамічных, сацыяльных, этычных прычынах. Таму і ўзнікалі звычаі прытворнага выкрадання са згоды “выкрадаемай” і нават з ведама радні. Да нашага часу засталіся ў бытаванні давясельныя традыцыі, на якіх вырашаюцца пытанні матэрыяльнага забеспячэння новай сям’і, прыданага, шлюбнага выкупу і нават дамовы аб падарунках.

Слова “свадзьба” (сват, сваха, сватанне) захавалася амаль ва ўсіх славянскіх народаў, у палякаў, украінцаў і беларусаў заменена на *wesele*, *весілля*, *вяселле*.

Пахавальныя абрады і галашэнні (*оплаквання* – у балгар, *тужбалице* – у сербаў, *lament*, *zawodzenie*, *labidzenie* – у палякаў, *plac*, *narek* – у чэхаў і г.д.) таксама мелі свае агульныя і адметныя рысы ў розных народаў Еўропы.

¹ Манагамія (ад грэч. monos – адзін і gamos – шлюб) – аднашлюбнасць, гістарычная форма шлюбу і сям’і; узнікла з парнага шлюбу ў эпоху распаду першабытнаабшчыннага ладу.

² Вірылакальнае (ад лац. vir – муж) – пераход жонкі на жыллё да мужа, а наадварот – уксарылакальнае (ад лац. uxor – жонка).

³ Дуальнае.

II. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

2.1. ПЛАН СЕМІНАРСКІХ ЗАНЯТКАЎ

1. Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Старажытныя календары народаў Еўропы.
2. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс.
3. Разнастайнасць, агульнасць і адметнасць у каляндарнай паэзіі і абраднасці еўрапейскіх краін.
4. Змены ў народнай культуры пасля каляндарных рэформаў.
5. Карнавалы і карнавалескі.
6. Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

2. Сямейна-абрадавая паэзія

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Абрады нараджэння і іх паэзія ў народаў Еўропы.
2. Уяўленні пра Арысніцу – міфічную істоту ў вобразе жанчыны.
3. Агульнасць і адметнасць радзінных абрадаў.
4. Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў.
5. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя. Параўнальны аспект з беларускім вяселлем.
6. Пахавальныя абрады і галашэнні ў народаў Еўропы. Агульнасць і адметнасць.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

3. Пазаабрадавая паэзія, праявічныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Казкі, паданні і легенды народаў Еўропы.
2. Паэтычныя эпічныя жанры (гераічны эпас, быліны, гайдуджкія і гістарычныя песні, балады, думы).
3. Лірычныя жанры.
4. Малыя жанры (прыказкі і прымаўкі, загадкі).
5. Танцы і іх тыпы: павольныя і шпаркія, з паваротамі і падскокамі і без іх, танцы кахання і танцы вайны, танцы сольныя і групавыя (*kolo*).
6. Народны тэатр і драма ў еўрапейскіх краінах. Развіццё батлейкі.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

2.2. Прыкладная тэматыка дакладаў

1. Разуменне прынцыпаў прымітывізму, калектывізму, традыцыйнасці, народнасці.
2. Развіццё фалькларыстыкі адной з еўрапейскіх краін.
3. Гістарычнае змяненне жанраў.
4. Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.
5. Асноўныя святы і прысвяткі зімы ў розных народаў Еўропы.
6. Вясна ў календары народаў Еўропы.
7. Асноўнае свята лета – Купалле.
8. Абрады і звычаі з жывёлай.
9. Агульнасць у жніўных абрадах, міфалогія апошняга снапа.
10. Каляндарныя памінальныя традыцыі.
11. Народны каляндар славян: заходніх (палякі, чэхі, славакі, лужычане) і паўднёвых (балгары, македонцы, славенцы, сербы, харваты).
12. Гадавое кола ў народаў Еўропы (далёкае замежжа).
13. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.8.
- Каляндарныя і астранамічныя веды ў рукапісных кнігах.
14. Францыск Скарына і каляндар.
15. Развіццё каляндарнай справы ў Расіі і дзейнасць Іллі Капіевіча і Сымона Полацкага.
16. Англійскі і беларускі Стоўнхенджы.
17. Сонечны каляндар.
18. Своеасаблівасць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін.
19. Вясельныя абрады ў народаў Еўропы.
20. Агульнасць гульнёвых сюжэтаў розных народаў.
21. Агульнафальклорныя з’явы ў славянскіх і еўрапейскіх народаў.

2.3. Пытанні і заданні для замацавання ведаў

Пытанні для замацавання

1. У заходнееўрапейскіх мовах адлюстраваліся назвы дзён тыдня, якія мелі сувязь з рэлігійна-містычнымі ўяўленнямі, багамі антычнага свету і планетамі: панядзелку адпавядае дзень Месяца, аўторку – Марса, серадзе – Меркурыя, чацвяргу – Юпітэра, пятніцы – Венеры, субоце – Сатурна. А нядзелі?

2. У дарэформавым старажытнарымскім календары, на аснове якога ў 46 г. да н.э. быў створаны юліянскі, было дзесяць месяцаў. Першы месяц года называўся мартыус (март, сакавік) у гонар бога вайны Марса, другі , магчыма ад слова апрыкус (які грэецца сонцам), трэці у гонар багіні Майі, чацвёрты у гонар багіні Юноны, пяты (ад парадкавага лічэбніка пяты з лацінскай мовы), шосты, сёмы, восьмы, дзевяты, дзесяты Дадаліся два месяцы: адзінаццаты у гонар двухтварага бога Януса, дванаццаты (месяц “ачышчэння”). Назавіце адпаведна назвы месяцаў.

3. Чаму і калі шэсць месяцаў (ад квінтыліса да дэцэμβера) назвы згубілі свой першапачатковы сэнс?

4. Якія месяцы пасля юліянскай рэформы назвалі іменем Юлія Цэзара і іменем яго пераемніка, першага рымскага імператара Актавіяна Аўгуста?

5. Адкуль з’явілася слова “высакосны” і што яно азначае?

6. Чаму ўзнікла неабходнасць у правядзенні новай рэформы календара ў 1582 годзе?

7. Новая рэформа была праведзена рымскім папай Грыгорыем XIII па праекце італьянскага ўрача, матэматыка і астранома Алаізія Лілію 4 кастрычніка 1582 года. Якім чынам можна было ў гэты дзень вярнуць дзень веснавога раўнадзенства на ранейшае месца – 21 сакавіка?

8. З чым быў звязана непакой нашых продкаў у 1582-1583 і наступных гадах, калі ў Баркулабаўскім летапісе пісалі: «Року 1583 календар новы выдан... На тот же час было великое замешание промеж панами и промеж людьми духовными, также и люди простыми было плачу великаго, нарекання силнаго, похвалки, посварки, забуйство, грабежи, заклинания, видячи яко новые свята установляли, купцом торги albo ярмарки отменяли, право было начало пристыя антихристова, у таком великом замешанью...»?

9. Якія першыя чатыры еўрапейскія краіны з 15 кастрычніка 1582 года пачалі спробу летаблічэння новага Грыгарыянскага календара?

10. Якое летаблічэнне было прынята ў верасні 1492 года Маскоўскім царкоўным саборам, на які перайшлі і ў ВКЛ?

11. Якому святу ў БНК адпавядае адзначэнне вераснёскага стылю?

12. З якой падзеяй у Расіі была звязана сустрэча Новага году двойчы ў адным годзе?

13. У томе серыі БНТ “Валачобныя песні” знайдзіце ў песенных тэкстах, прысвечаных гаспадару-земляробу, якім святам БНК адпавядаюць словы

“Катораму святу наперад пайсці?”, г. зн., якія святы пачыналі ў пэўны перыяд гісторыі Беларусі новы год.

14. Якое дзяржаўнае свята засталася толькі ў Беларусі і Кіргізіі з савецкага часу? Як яно называецца ў Расіі? Прааналізуйце яго з улікам гістарычных падзей Беларусі і Расіі.

15. Якая краіна і наш час устанавіла наступныя змены ў календары: перайменаваны дні тыдня (“галоўны дзень”, “малады дзень”, “стасоўны дзень”...), месяцы (студзень – у “туркменбашы”, люты – у “месяц сцягу”, сакавік – у “Наўруз”, як мусульманскае свята, красавік – у “Гурбансалтан-еджэ”, па імені маці прэзідэнта, май – “Махтумкулі”, імя любімага паэта прэзідэнта, верасень – у “Рухнама”, па кнізе туркменбашы...), уведзена свята мускуснай дыні (“Наш вялікі правадыр, які вельмі любіць сваю краіну, уганараваў імя смачнай дыні і падняў яе да ўзроўню нацыянальнага свята” – заявіла тэлебачанне).

Адказы.

1. Нядзелі ў некаторых мовах адпавядае дзень Сонца.

2. Апрыліс (апрель, красавік), майюс (май, травень), юніус (июнь, чэрвень), квінтыліс (июль, ліпень), секстыліс (август, жнівень), септэмбер (сентябрь, верасень), октобер (октябрь, кастрычнік), новембер (ноябрь, лістапад), дэцэмбер (декабрь, снежань), януарыус (январь, студзень), фебруарыус (февраль, люты).

3. Шэсць месяцаў, якія называліся пяты, шосты, сёмы, восьмы, дзевяты, дзесяты) пасля рэформы, якую правёў у Старажытным Рыме Юлій Цэзар, страцілі свой першапачатковы сэнс (іх парадкавыя нумары сталі не адпавядаць займаемаму месцу на дзве адзінкі), таму што пачатак года ўжо пачынаўся са студзеня (януарыуса).

4. Адразу квінтыліс быў перайменаваны ў юліус (июль, ліпень), а трохі пазней секстыліс стаў аўгустусам (август – “свяшчэнны”).

5. Па рэформе Юлія Цэзара дадатковы дзень быў уключаны ў люты пасля шостага дня да сакавіцкіх календ і называўся паўторным шостым (біс секстус).

6. Сярэдняя працягласць юліянскага календарнага году 365 сутак 6 гадзін (на 11 хвілін і 14 секунд перавышае астранамічны год). За 128 гадоў набіраюцца лішня суткі і да XVI стагоддзя набралася 10 лішніх дзён (дата веснавога раўнадзенства перамясцілася з 21 на 11 сакавіка).

7. Наступны пасля 4 кастрычніка дзень аб’явіць не пятым, а 15, такім чынам скасоўваецца 10 лішніх дзён.

8. Скасаванне 10 дзён і пасеяла трывогу не толькі ў нашых забабонных продкаў, але і многіх народаў, якія не асмеліліся адразу здзяйсняць календарную рэформу.

9. Перавод на новы стыль нават у перадавых краінах (Італія, Іспанія, Партугалія, Польшча) быў неадназначны, складаны, выклікаў трывогу ў народзе. Да першых еўрапейскіх зямель, якія далучаліся да новага летазлічэння, неабходна адносіць і беларускі край, як сведчыць той жа Баркулабаўскі летапіс. Як вядома, у той час ВКЛ уваходзіла на федэратыўных пачатках у Рэч Паспалітую. Але затым

у царскай Расіі Беларусі давялося зноў вяртацца да юліянскага календара. Толькі ў 1918 годзе народы СССР прымуць сучаснае грыгарыянскае летазлічэнне.

10. Маскоўскі царкоўны сабор у 1492 г.(у 7001 г.) перанёс пачатак года з 1 сакавіка на 1 верасня. Выкарыстанне вераснёўскага стылю ў ВКЛ відаць па скарынаўскіх выданнях і літоўскай метрыцы.

11. На дзень Сымона (1/14 верасня) праводзіўся абрад “жаніцьбы коміна”.

12. 19 снежня 7208 года (1700 па юліянскаму календару) Пятро I выдаў указ, згодна якога неабходна было лічыць дзень пасля 31 снежня 7208 г. ад стварэння свету 1 студзеня 1700 г. ад Раства Хрыстова. ВКЛ перайшла на гэтае летазлічэнне раней. Новы год тады ў Расіі адзначаўся двойчы: 31 жніўня па сакавіцкаму стылю і 31 снежня па студзеньскаму каляндарнаму стылю.

13. Раство, Вялікдзень, Саракі, Аўдакея, Збор, Барыс і інш.

14. Дзень Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, якую, напрыклад, тэрэтык Перабудовы Аляксандр Якаўлеў, у былым сакратар ЦК і член Палітбюро ЦК КПСС, назваў вялікім і непатрэбным пераваротам, святкуецца 7 лістапада (26 кастрычніка па с. ст. быў узяты ў Петраградзе бальшавікамі Зіmnі палац (загінула 6 чалавек). Расія не адзначае свята з 1991 года. 4 лістапада святкуецца Дзень згоды і прымірэння. Якое гэта свята для Беларусаў, можна заглянуць у БНК і гісторыю.

15. Новы каляндар уведзены ў Туркменіі прэзідэнтам Сапармурат Ніязавым, залатыя помнікі якому пастаўлены па ўсёй краіне. Кіраўнік азіяцкай дзяржавы таксама вызначыўся іншымі эксцэнтрычнымі рэформамі.

Праверце сябе

1. Раскрыйце паняцце “месяцавы каляндар” і прывядзіце прыклады яго слядоў у БНК.
2. Зрабіце агляд месяцава-сонечных і цыклічных календароў.
3. Чым адрозніваюцца юліянскі і грыгарыянскі календары?
4. У якіх народаў існавалі веснавыя каляндарныя стылі?
5. Дзе сустракаюцца вераснёўскі і зімовыя каляндарныя стылі?

Фальклорная матэматыка

Каляндарныя вылічэнні для замацавання ведаў і іх пашырэння.

1. Падлічыць, колькі месяцаў і сутак змяшчаецца ў сонечным годзе, калі вядома, што трапічны год складаецца з 365,24220 сутак, а сінадзічны месяц – з 29,53059 сутак.

2. Які сёння год “ад стварэння свету”?

3. Католікі святкуюць Купалле 23 чэрвеня. Дабаўце 13 сутак і скажыце, калі адзначаюць асноўнае летняе свята праваслаўныя.

4. Як вядома, візантыйскі імператар Міхаіл III П’яніца пачаў царыць у 842 годзе. Летапісец “Аповесці мінулых гадоў” напісаў: «В год 6360, индикта 15, когда начал царствовать Михаил, стала прозываться Русская земля». Ці меў рацыю летапісец у назве года?

Заўвага. Згодна візантыйскага летазлічэння, індыкт ахопваў пятнаццігадовы перыяд, пачынаючы з 1 верасня.

5. У “Аповесці мінулых гадоў” запісана пра самы старажытны беларускі горад: «В год 6370. И овладел всею властью один Рюрик и стал раздавать мужам своим города – тому Полоцк, этому Ростов, другому Белоозеро». Ці праўда, што больш 20-ці населеных месцаў Беларусі, пачынаючы ад Полацка да Давыд-Гарадка, неабходна лічыць старэйшымі за Маскву, якая ўпершыню згадана, як вядома, пад 1147 годам?

6. Перавядзі 1 студзеня XVII, XVIII, XIX, XX стст. на новы стыль.

7. Перавядзі 1 студзеня 1999 г. на стары стыль, 1899 г., 1799 г., 1699 г.

8. Суперкарабель “Цітанік” быў затоплены 15 красавіка 1912 г. А “Маскоўскія ведамасці”(№85) напісалі пра гэта 13 красавіка 1912 г., у пятніцу. Растлумачце з’яву.

9. Які быў дзень тыдня 1 студзеня 1590 г., 1585 г., 1625, 1722 г., 1887 г., 1982 г., 1843 г., 1720 г., 1592 г., 1924 г., 1644 г., 1880 г., 1944 г., 1792 г.?

Можна карыстацца каляндарнымі табліцамі, якія змешчаны ў розных выданнях, напрыклад, Володомонов Н.В. Календарь: прошлое, настоящее, будущее. М., 1987. Назаві з пералічаных высакосныя гады.

10. Выканаўца песні з папулярнай кінакамедыі, дзе ёсць словы «Что они не делают не идут дела. Видно в понедельник их мама родила?», нарадзіўся 7 сакавіка 1941 г. у Маскве, а Юры Нікулін, які спявае там жа песню пра “дрын-траву”, 18 снежня 1921 г. на Смаленшчыне. Назавіце імя вядомага артыста і вылічыце сапраўды ў які дзень тыдня нарадзіліся папулярныя артысты кіно. Праверце, “шчаслівым” ці “нешчаслівым” днём з’яўляюцца 7 сакавіка і 18 снежня згодна адпаведных спісаў “Беларускага народнага календара” А. Лозкі.

11. У артыкуле “Вечны каляндар”, які змешчаны ў “Беларускім гістарычным часопісе” (1998. №4), пішацца: «А.С.Пушкін нарадзіўся 26 мая 1799 г. У які дзень тыдня ён нарадзіўся?». Далей сцвярджаецца: «Сапраўды, вядома, што Пушкін нарадзіўся ў чацвер., 8 чэрвеня па новым стылі...». Праверце правільнасць выказванняў і падмацуйце іх біяграфічнымі звесткамі з афіцыйных крыніц (падручнікі, энцыклапедыі і г.д.).

12. Якая з далей названых энцыклапедый мае рацыю пра першую з выдадзеных кніг Францыскам Скарынам. Адказ абгрунтуйце.

Беларуская энцыклапедыя: У 18 т. Т.14. Мн., 2002. С. 442. “6.8 /жнівень/.1517 С/карына/ выдаў сваю 1-ю кнігу — Псалтыр”.

Encyclopaedia Britannica. Chicago, Inc., 1969. V. 3. P. 586. “Першы пераклад Новага Запавету на рускую мову быў апублікаваны сумесна з царкоўнаславянскай версіяй у 1821 г... Але яшчэ раней некаторыя кнігі Бібліі ўжо былі надрукаваны па-беларуску, пачынаючы з кнігі Іова...”

Заўвага. Кнігі святога Іова – 10 жніўня 1517 г.

13. Васіль Ашарчук з вёскі Мілашавічы Лельчыцкага раёна звярнуўся ў адну з газет, каб дапамаглі правільна вызначыць, калі святкаваць яго маці дзень

нараджэння. Яна толькі ведае, што нарадзілася ў 1917 г. на першы дзень Велікоднага посту.

Адказы.

1. 12 поўных месяцаў і амаль 11 сутак.

2. $2015 + 5508 = 7523$ г.

3. 7 ліпеня.

4. Летапісец памыляўся. 842 год – 6350 год “ад стварэння свету” ($842 + 5508 = 6350$).

Літаратура для спраўджвання. Художественная проза Киевской Руси XI-XIII веков / Сост. И.П.Еремина, Д.С.Лихачёва. М., 1957. С. 292.

5. Полацк з 862 году (6370 – 5508), значыць ён старэй за сталіцу Расіі на 285 гадоў. Калі параўнаць іншыя старажытныя месцы Беларусі, то выявіцца, што сапраўды больш 20-ці з іх старэй 1147 года. Аднагодак Масквы – Брагін.

6. 11 (1+10), 12 (1+11), 13 (1+12), 14 (1+13) студзеня (адпаведна).

7. Адпаведна – 19 снежня 1998 г. (1.01.1999-13), 20 снежня 1898 г. (1.01.1899-12), 21 снежня 1798 г. (1.01.1799-11), 22 снежня 1698 г. (1.01.1699-10).

Літаратура для спраўджвання. Праваслаўны царкоўны каляндар.

8. У той час Расія карысталася юліянскім календаром, а заходне-еўрапейскія краіны – сучасным, грыгарыянскім. $13 + 13 = 26$, гэта значыць, што на Захадзе было 26 красавіка.

9. Панядзелак, аўторак, серада, чацвер, субота, пятніца, нядзеля, панядзелак, серада, аўторак, пятніца, чацвер, субота, нядзеля.

Высакосныя гады – 1720, 1592, 1924, 1644, 1880, 1944, 1792. Год з’яўляецца высакосным, калі яго лік дзеліцца на 4, акрамя 1700, 1800, 1900, якія былі прызнаны невысакоснымі дзеля выпраўлення каляндарнай недакладнасці.

10. Андрэй Міронаў нарадзіўся ў пятніцу, а Юры Нікулін – у нядзелю, абое лікі лічацца “шчаслівымі”.

11. Згодна вызначэнняў па спецыяльных табліцах і формулах 26 мая 1799 года прыпадае на нядзелю, а не чацвер. Па новым стылі дата нараджэння А.Пушкіна – 6 чэрвеня, а не 8. Гэта пацвярджаецца ўсімі афіцыйнымі крыніцамі.

12. “Українская гістарычная школа, як і англійская, не грашыла супраць каляндарных стыляў. Напрыклад, П.Папоў у 1924 г. пісаў, што Скарына выдаў перш за ўсё кнігі Бібліі філасофскага зместу – Іова, Саламонавы прыпавесці, Сіраха, г. зн. зусім слушна першым вызначае выданне пачатку 1517 г. «Книги Светого Иова» (10 верасня), а не «Псалтыра» 6 жніўня – месяца, які быў апошнім у каляндарным годзе”.

(Для спраўджвання – цытата з манаграфіі Агіевіча У.У. Імя і справа Скарыны: Мн., 2002. С. 60; яго ж. Да пытання аб пачатку беларускага кнігадруку // Роднае слова. – 2006. – № 9. – С. 105 – 107).

13. У гэтым знамянальным годзе праваслаўная Пасха адзначалася 1 красавіка па старому стылю, а пост пачынаўся 12 лютага ў панядзелак (згодна царкоўнага календара ў гэты дзень адзначаецца памяць прападобнай Марыі). Па

новаму стылю Васілю Ашарчуку можна было віншаваць сваю маці Марыю 25 лютага (12 лютага + 13).

РЕПОЗИТОРИЙ

III. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

3.1. Крытэрыі ацэньвання ведаў студэнтаў па дысцыпліне

Залік атрымліваюць студэнты, якія прадэманстравалі высокія і трывалыя веды па вывучэнню асноўных тэндэнцый развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі, жанравага складу фальклору народаў Еўропы, могуць раскрыць дзейнасць актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкаў, зрабіць агульны агляд каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, праявічых жанраў, народнага тэатра; ўменне разбірацца і аналізаваць з’явы, праблемы і тэндэнцыі ў развіцці фалькларыстыкі, параўноўваць беларускі фальклор з прыкладамі еўрапейскай традыцыйнай культуры, карыстацца каляндарнымі табліцамі, формуламі, агляднымі (“вечнымі”) календарамі, рабіць аналіз фальклорнага тэкста, выяўляючы язычніцкія і хрысціянскія элементы.

Не залік ставіцца студэнтам, веды якіх толькі часткова, або зусім не адпавядаюць патрабаванням праграмы.

3.2. Дыягностыка кампетэнцый (прыкладныя пытанні да заліка)

- 1 Паняцці “народная культура” і “фальклор” у краінах Еўропы.
- 2 Жанравы склад у фальклоры еўрапейскіх народаў.
- 3 Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры, яе асяродкі.
- 4 Разнастайнасць, агульнасць і адметнасць у каляндарнай паэзіі і абраднасці еўрапейскіх краін.
- 5 Народны каляндар заходніх славян.
- 6 Каляндарныя звычаі паўднёвых славян.
- 7 Гадавое кола народаў Еўропы (далёкае замежжа).
- 8 Абрады нараджэння і паэзія.
- 9 Разнастайнасць вясельных абрадаў і паэзіі ў славян і іншых еўрапейскіх народаў.
- 10 Перадвясельныя звычаі.
- 11 Вясельныя звычаі і паэзія.
- 12 Паслявясельныя звычаі ў розных народаў.
- 13 Агульнасць і адметнасць пахавальных абрадаў і галашэнняў.
- 14 Фальклорная проза народаў Еўропы.
- 15 Эпічныя жанры (гераічны эпас, быліны, гайдуцкія і гістарычныя песні, баллады, думы).
- 16 Лірычныя жанры ў фальклоры розных народаў.
- 17 Малыя жанры еўрапейскага фальклору.
- 18 Танцы і іх тыпы.
- 19 Народны тэатр розных народаў.
- 20 Агульнафальклорныя з’явы ў славянскіх і еўрапейскіх народаў.

IV. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

4.1. ВУЧЭБНЫЯ ПЛАНЫ

У дадзеным раздзеле прадстаўлены вучэбныя планы спецыяльнасці 1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор” у наступнай паслядоўнасці:

- тыпавы вучэбны план спецыяльнасці 1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор” (на 2-х старонках);

- вучэбны план спецыяльнасці 1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор” (на 2-х старонках).

РЕПОЗИТОРИЙ

IV. Факультативные дисциплины			V. Учебные практики			VI. Производственные практики			VII. Дипломная работа	VIII. Государственный экзамен
Название дисциплины	Семестр	Часов	Название практики	Семестр	Неделя	Название практики	Семестр	Неделя		
Культурологический практикум	2	34	Музейная	2, 6, 7	3	В фольклорных коллективах	6	3	Защита дипломной работы в ГЭК ⁵	1. По мировой и отечественной культуре, фольклору и методикам их преподавания 2. По теории и практике обучения и воспитания
Коррупция и ее общественная опасность.	6	10	Фольклорно-этнографическая	4	2	Педагогическая	8	7		
Композиция народного танца	7	32	Психолого-педагогическая	5	1					

№ п/п	Название цикла и дисциплины	Распределение по семестрам			Количество часов						Распределение по курсам и семестрам								
		Лекционных	Зачетов	Курсовых работ	Всего	Аудиторных	из них					I курс		II курс		III курс		IV курс	
							Лекции	Лабораторные занятия	Практические занятия	Семинары	1 семестр	2 семестр	3 семестр	4 семестр	5 семестр	6 семестр	7 семестр	8 семестр	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
3.	Цикл общепрофессиональных и специальных дисциплин				6014	2920	1476	546		898									
	Обязательный компонент																		
3.1	Общепрофессиональные дисциплины				916	454	240	38		176									
3.1.1	Педагогика	2,4	3	4 ¹	482	216	108	24		84		5	4	3					
3.1.2	Психология	3	1,2	4 ¹	288	144	72	6		66	3	2	3						
3.1.3	Культура речи		5		52	36	18			18					2				
3.1.4	Основы управления интеллектуальной собственностью		8		50	34	26			8								5	
3.1.5	Охрана труда		1		44	24	16	8			1,5								
3.2	Специальные дисциплины				5098	2466	1236	508		722									
3.2.1	История мировой и отечественной культуры	1,4, 6	2	7 ¹	382	176	126			50	2	2	1	2	2	1,5			
3.2.2	Теория культуры	8	1		136	54	44			10	2							2,5	
3.2.3	Мировая художественная культура	5,7	3	7 ¹	474	220	166			54			3	3,5	2,5	2	2		
3.2.4	Художественная культура Беларуси	5,7	6	7 ¹	292	130	96			34				2	2	2	2		
3.2.5	Этнология	6,8			344	146	104			42					2,5	2,5	3	2	
3.2.6	Белорусская фольклористика	1,3			372	164	116			48	4,5	3	2						
3.2.7	Белорусский язык	1			114	52	6			46	3								
3.2.8	Мифология	2			136	62	48			14	2	1,5							
3.2.9	Краеведение и музееведение	5	4		206	90	66			24				3,5	2				
3.2.10	Методика преподавания отечественной и мировой художественной культуры	7	6	7 ¹	154	66	48			18						2	2		
3.2.11	Практикум по фольклору	5,7	3,8		402	208	10	198					2	2	4	2	2	2	
3.2.12	Народный танец	4,8	3,6		400	190		190				2	1,5	1,5	2	2	1,5	2	
3.2.13	Методика управления фольклорным коллективом		6,8	7 ¹	122	80	42	38								2	2	2	
3.2.14	Сольфеджио и теория музыки	2,3			350	162	80	82			4,5	3	2						
3.2.15	Режиссура и основы сценического мастерства		7		120	80	26			54						3	2		
3.2.16	Основной инструмент ⁴	3,5, 6	2		294	124				124	1	1	1	1	1,5	2			
3.2.17	Дополнительный инструмент ⁴	6	2,5		140	60				60		0,5	0,5	1	1	1			
3.2.18	Постановка голоса ⁴		3,5, 7		100	60				60		0,5	0,5	0,5	0,5	1	1		
3.2.19	История музыки, театра и кино	7	6		170	80	60			20					2	1	2		
	Вузовский компонент		4,7, 8		180	112	68			44				3			2	4	
	Дисциплины по выбору студента		2,7, 8		210	150	130			20		4					2,5	5	

ПРИМЕЧАНИЯ: ¹ Включая курс "Великая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны)".
² Включая курс по теоретико-методическим основам физкультурно-спортивной деятельности, здорового образа жизни, профилактики СПИДа и наркомании.
³ Выполняется одна курсовая работа (по выбору студента).
⁴ Практические занятия проводятся индивидуально.
⁵ Студенты, проявившие способности к научно-исследовательской работе, могут вместо государственного экзамена по мировой и отечественной культуре, фольклору и методикам их преподавания защищать дипломную работу.

Председатель УМО вузов Республики Беларусь
по педагогическому образованию

Председатель НМС по образованию
УМО вузов Республики Беларусь
по педагогическому образованию

Рекомендован к утверждению Советом УМО
вузов Республики Беларусь по педагогическому образованию

Протокол № 2 от 26 февраля 2008 г.

СОГЛАСОВАНО

Начальник Управления высшего и среднего специального
образования Министерства образования Республики Беларусь

Первый проректор Государственного учреждения образования
"Республиканский институт высшей школы"

Эксперт-нормоконтролер

2012/2013 уч. год.

РАБОЧИЙ ЭКЗЕМПЛЯР

№ 4

УЧРЕЖДЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ
"БЕЛОРУССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ МАКСИМА ТАНКА"

УТВЕРЖДАЮ

Ректор БГУ

Д. Д. Кухарчик

г. 06.12.2012

Регистрационный № 06.12.2012/48

УЧЕБНЫЙ ПЛАН

(заочная форма получения высшего образования)

Специальность: 1-02 02 04 Мировая
и отечественная культура. ФольклорКвалификация специалиста
Преподаватель

Срок обучения 5 лет

I. График учебного процесса

II. Сводные данные по

бюджету времени (в неделях)

1.1 график учебного процесса																		бюджету времени (в неделях)																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												
курсы	сентябрь				октябрь				ноябрь				декабрь				январь				февраль				март				апрель				май				июнь				июль				август				Лабораторно-экзаменационная (установочная) сессия	Учебные практики	Производственные практики	Государственный экзамен	Всего																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27						4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8

Обозначения: ☐ - лабораторно-экзаменационная ☐ - учебная практика ☐ - государственный экзамен
(установочная) сессия ☒ - производственная практика

III. План учебного процесса

№ п/п	Название цикла и дисциплины	Общее количество часов по учебному плану для дневной формы получения образования	Распределение по курсам	Распределение по курсам													
				Распределение по курсам													
				Экзмены	Зачеты	Контрольные работы	Курсовые работы	Всего	Лекции	Лабораторные занятия	Практические (семинарские) занятия	Лекции	Лабораторные занятия	Практические (семинарские) занятия	Лекции	Лабораторные занятия	Практические (семинарские) занятия
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.	Цикл социально-гуманитарных дисциплин	600	212					56	50	6	6	2	16	2	12	2	16
	Государственный компонент	456	174					40	34	6	6	2	8	2	12	2	8
1.1	Философия	112	42	2				10	8	2			8	2			
1.2	Интегрированный модуль "Экономика"	144	60	3				14	12	2					12	2	
1.3	Интегрированный модуль "Политология"	100	34	4				8	8							8	
1.4	Интегрированный модуль "История"	100	34	1				8	6	2	6	2					
	Компонент учреждения высшего образования	144	68					16	16				8			8	
1.5	Этика. Педагогическая этика / История общественной мысли Беларуси	72	34	2				8	8				8				
1.6	Основы права и права человека / Социология личности	72	34	3				8	8							8	
2.	Цикл естественнонаучных дисциплин	464	306					70	44	16	10	16	8	6	14	8	2
	Обязательный компонент																
2.1	Основы современного естествознания	52	34	5				8	6	2							6
2.2	Радиационная безопасность	52	34	1				6	4	2	4	2					
2.3	Основы информационных технологий	102	68	3				16	8	8			8	8			
2.4	Основы высшей математики	52	34	2				8	6	2	6	2					
2.5	Основы экологии и энергосбережения	52	34	1				8	6	2	6	2					
	Вузовский компонент	102	68	1,3				16	6	8	2		8	6	2		
	Возрастная физиология и школьная гигиена	52	34	3				8	6	2			6	2			
	Основы информатики	50	34	1				8		8			8				
	Дисциплины по выбору студента (1)	52	34	5				8	8						8		
	Биофизические основы речи	52	34	5				8	8						8		
	Организация работы с одаренными учащимися	52	34	5				8	8						8		

Количество часов учебных занятий	7388	1432						870	444	216	210	126	68	72	84	46	42	86	40	30	98	38	36	50	24	30
Количество курсовых работ								2										1						1		
Количество контрольных работ																										
Количество экзаменов								35				6			5			7			7			10		
Количество зачетов								45				12			9			7			8			9		

IV. Факультативные дисциплины			V. Учебные практики			VI. Производственные практики			VII. Дипломная работа		VIII. Государственный экзамен	
Название дисциплины	Семестр	Часов	Название практики	Семестр	Неделя	Название практики	Семестр	Неделя	Защита дипломной работы в ГЭК ³		1. По мировой и отечественной культуре, хореографии и методикам их преподавания 2. По теории и практике обучения и воспитания	
Музейная				3, 4, 5	3	Педагогическая	8	7				
Фольклорно-этнографическая				6	2	В фольклорных коллективах	9	3				
Психолого-педагогическая				5	1							

№ п/п	Название цикла и дисциплины	Общее количество часов по учебному плану для данной формы получения образования	Количество аудиторных часов по учебному плану для данной формы получения образования	Распределение по курсам				Количество часов аудиторной работы студента-заочника				Распределение по курсам														
				Экзменов	Зачетов	Контрольных работ	Курсовых работ	Всего	из них			1 курс		2 курс		3 курс		4 курс		5 курс						
									Лекции	Лабораторные занятия	Практические (семинары)	Лекции	Лабораторные занятия	Практические (семинары)	Лекции	Лабораторные занятия	Практические (семинары)	Лекции	Лабораторные занятия	Практические (семинары)	Лекции	Лабораторные занятия	Практические (семинары)			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
3	Цикл общепрофессиональных и специальных дисциплин	6324	850					744	350	200	194	104	60	64	54	38	38	66	40	28	82	38	36	44	24	28
3.1	Общепрофессиональные дисциплины	1226	604					136	56	30	50	22	20	20	24	10	24	4	4				6		2	
3.1.1	Педагогика	482	216	1, 2	2		3 ¹	48	24		24	8	8	16		16										
3.1.2	Психология	288	144	2	1,1		3 ¹	36	18		18	10	10	8		8										
3.1.3	Культура речи	52	36		3			8	4		4							4	4							
3.1.4	Основы управления интеллектуальной	50	34					8	6		2											6		2		
3.1.5	Охрана труда	44	24		1			6	4		2	4	2		2											
3.1.6	Иностранный язык	310	150	1	1,1			30		30			20		10											
3.2	Специальные дисциплины	5098	246					608	294	170	144	82	40	44	30	28	14	62	40	24	82	38	36	38	24	26
3.2.1	История мировой и отечественной культуры	382	176	1,3,4	2		5 ¹	42	28		14	8	6	6	2	8		4	6	2						
3.2.2	Теория культуры	136	54	4	1			14	10		4	4	2						6	2						
3.2.3	Мировая художественная культура	474	220	3,5	2		5 ¹	52	38		14	6	2	4		2	12		4	10	2	6		4		
3.2.4	Художественная культура Беларуси	292	130	3,5	4		5 ¹	32	24		8						12		4	12	4					
3.2.5	Этнология	344	146	4,5				36	26		10						10		4	8	4	8		2		
3.2.6	Белорусская фольклористика	372	164	1,3				40	30		10	18	4	10		4	2	2								
3.2.7	Белорусский язык	114	52	1				14	2		12	2	12		12											
3.2.8	Мифология	136	62	2				16	12		4	12	4													
3.2.9	Краеведение и музееведение	206	90	4	2			22	16		6	4	2	6	2	6	2	2								
3.2.10	Методика преподавания отечественной и мировой художественной культуры	154	66	5	4		5 ¹	16	12		4						4		6		2	2			2	
3.2.11	Практикум по фольклору	402	208	3,5	2,4			48	4	44		4	10		6		10		10		8				8	
3.2.12	Народный танец	400	190	4,5	2,3			46		46			10		8		10		8		10				10	
3.2.13	Методика управления фольклорным коллективом	122	80		4,5		5 ¹	20	12	8							4	2		4	4	4	2			
3.2.14	Сольфеджио и теория музыки	350	162	2,5				38	16		22	6	6	4	4	4	4	4	2	8						
3.2.15	Режиссура и основы сценического мастерства	120	80		5			20	6		14								6	8					6	
3.2.16	Основной инструмент ¹	294	124	3,4,5	1			30	30			10		6		8		6								
3.2.17	Дополнительный инструмент ²	140	60	5	3,4			16	16					4		6		6								
3.2.18	Постановка голоса ²	100	60		3,4,5			16	16						4		4		4				4			
3.2.19	История музыки, театра и кино	170	80	5	4			20	16		4								10		2	6		2		
	Вузовский компонент	180	112		2,5			28	16		12	10	4						4		2	2		6		
	Белорусское декоративно-прикладное искусство	96	60		2			14	10		4	10	4													
	Основы профессиональной деятельности в сфере эстетического образования	44	24		5			6	4	2									4	2						
	Европейский фольклор	40	28					8	2	6													2		6	
	Дисциплины по выбору студента	210	150		1,5,5			42	26	10	6	8	10	2					8		10		4			
	Ритмика	50	36		1			10	10			10														
	Музыкально-ритмическое воспитание	50	36		1			10	8		2	8	2		2											
	Ономастика	60	44		5			12	8		4												4		4	
	Современная архитектура Беларуси	50	34		5			10	10										4		6					

ПРИМЕЧАНИЯ: ¹ Выполняется одна курсовая работа (по выбору студента), на выполнение каждой курсовой работы отводится 36 академических часов.

² Индивидуальные занятия преподавателя со студентом.

³ Студенты, проявившие способности к научно-исследовательской работе, могут вместо государственного экзамена по мировой и отечественной культуре, хореографии и методикам их преподавания защищать дипломную работу.

Разработан на основе учебного плана по специальности
Регистрационный № 0434 от 03.06.2009 г.

Проректор по учебной работе учреждения
образования "Белорусский государственный
педагогический университет имени Максима Танка"

Декан факультета эстетического образования

Заведующий кафедрой теории и
методики преподавания искусства

Рекомендован к утверждению
научно-методическим советом учреждения образования
"Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка"
Протокол № 4 от 19.06.2012 г.

СОГЛАСОВАНО

Начальник учебно-методического
управления

В.А. Зайцев

Эксперт-нормоконтролер
методист учебно-методического управления
И.Н. Шенкай

В.В. Шлыков

Т.С. Богданова

Ю.Ю. Захарина

4.2. БАЗАВАЯ ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА

КОНТРОЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце
Ю.А. Быкадораў
“28” 09 2010 г.

Рэгістрацыйны № УД- 32 ас/а/баз.

ЕЎРАПЕЙСКІ ФАЛЬКЛОР

Вучэбная праграма для спецыяльнасці
1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор”
(кампанент ВНУ)

2010 г.

СКЛАДАЛЬНІК:

Алесь Лозка, дацэнт кафедры этналогіі і фалькларыстыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

М.А.Аляхновіч, прафесар кафедры рэжысуры, кандыдат філалагічных навук, абрадаў і свят УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтва”;

Т.А. Марозава, загадчык вучэбна-навуковай лабараторыі беларускага фальклору пры кафедры тэорыі і літаратуры БДУ, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ Ў ЯКАСЦІ БАЗАВАЙ:

Кафедрай этналогіі і фалькларыстыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 8 ад 10 лютага 2010 г.);

Саветам факультэта эстэтычнай адукацыі БДПУ ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 7 ад 17 лютага 2010 г.)

Адказны за выпуск: А.Ю. Лозка

Тлумачальная запіска

З канца мінулага стагоддзя беларуская вусна-паэтычная творчасць стала ўваходзіць у праграмы розных навучальна-выхаваўчых устаноў ад дзіцячага саду да культуралагічных ВНУ. У гэтай сувязі паўстае праблема, асабліва на вышэйшых ступенях адукацыі, асэнсавання роднай спадчыны ў кантэксце суседніх народаў і народаў свету, спасціжэння, спазнання сябе праз іншых. Названай мэце добра паслужыць прапанаваны курс як крыніца далейшага дадатковага вывучэння народнай культуры.

Акрамя першых аглядных лекцый праграма рэкамендуе кіравацца прынцыпамі рэгіянальнага вывучэння традыцыйнай народнай творчасці з пераважнай увагай на найбольш старажытныя пласты еўрапейскага фальклору (каляндарныя і абрадавыя). Дзеля ўсвядомленага і грунтоўнага засваення ведаў прапануецца прыбягаць да паралельнага параўнання з усходнеславянскім і беларускім матэрыяламі. У сувязі з багатым факталагічным зместам варта стымуляваць самастойную працу і заслухоўванне творчых рэфератаў студэнтаў па свабодна абраных ці прапанаваных тэмах.

Мэта курса – набыццё ведаў пра фалькларыстыку народаў Еўропы.

Задачы: вывучэнне асноўных тэндэнцый развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі, яе жанравага складу, актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкаў; агульны агляд каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, праявічых жанраў, народнага тэатра.

Праграма курса патрабуе **ведаць:**

асноўныя тэндэнцыі развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі;
яе жанравы склад,
актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкі;
стан каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, праявічых жанраў, народнага тэатра;

умець:

разбірацца і аналізаваць з’явы, праблемы і тэндэнцыі ў развіцці фалькларыстыкі;

параўноўваць беларускі фальклор з прыкладамі еўрапейскай традыцыйнай культуры.

У канцы курса прымаецца залік.

Прыкладны тэматычны план

№	Назва тэмы	Усяго	Лекцыі	Семінары
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор”	4	2	2
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін	24	4	20
3	Жанравы склад	6	2	4
4	Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі	6	2	4
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія	14	2	12
6	Сямейна-абрадавая паэзія	12	2	10
7	Пазаабрадавая паэзія, праявічныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы	12	2	10
			16	62

Змест вучэбнай дысцыпліны

1. Паняцці “народная культура” і “фальклор” у краінах Еўропы

Праблема “народнага” ў еўрапейскай фалькларыстыцы ў канцы ХУІІІ – ХІХ ст. Даследаванне Пітэра Бэрка «Popular Culture in Early Modern Europe» («Народная культура Эўропы ранняга новага часу») і айчынныя працы. Першыя публікацыі фальклору ў Германіі, Англіі, Францыі, Сербіі, Расіі і інш. Разуменне прынцыпаў прымітывізму, калектывізму, традыцыйнасці, народнасці (“пурызму”).

Тэрмін “фальклор” у прапанове англійскага археолага Уільяма Джона Томсана ў 1846 г. Розныя паняцці яго ў народаў свету. Уніфікаванае вызначэнне тэрміна, прынятае паседжаннем ЮНЕСКО (Парыж, 1985).

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Праблема “народнага” ў еўрапейскай фалькларыстыцы.
2. Асноўныя крыніцы па еўрапейскай і славянскай фалькларыстыцы.

Тэмы для рэфератаў:

Разуменне прынцыпаў прымітывізму, калектывізму, традыцыйнасці, народнасці.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

Наглядныя дапаможнікі, дыдактычны матэрыял:

Бэрк, П. Народная культура Эўропы ранняга новага часу / П. Бэрк. – Мінск: Тэхналогія, 1999. – 380 с.

2. Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін

Патрыятызм братаў Грым. Англійскі рамантызм: Водсворт, Колрыдж, Вальтэр Скот. Французскі рамантызм: ад мадам дэ Сталь да Фарыэля. Рамантызм у Італіі і Расіі.

Чэшскія і польскія фалькларысты. Караджыч і сербахарвацкая паэзія. Нараджэнне “Калевалы”. Фалькларыстыка скандынаўскіх краін.

Англійская антрапалагічная школа і яе ўплыў на развіццё фалькларыстыкі народаў Еўропы. Мангардт. Фрейзер. Ланг. Гом. Рэйнак. Біблейскі фальклор. “Казкі Перро”. Фалькларысты Крочэ і Барбі.

Паэтыка міфа.

Развіццё сучаснай фалькларыстыкі еўрапейскіх краін.

Тэмы для рэфератаў:

Развіццё фалькларыстыкі адной з еўрапейскіх краін.

Наглядныя дапаможнікі, дыдактычны матэрыял:

Кравцов, Н.И. Славянский фольклор. М., 1976.

Тайлер, Э.Б. Первобытная культура. М., 1979.

3. Жанравы склад

Умоўнасць тэрміну «жанр» у народнай культуры. Класіфікацыя і сістэма жанраў. Падзел па родах (эпічныя, лірычныя і драматычныя). Агляд асноўных традыцыйных формаў: танцы, песні, балады, казкі, казанні, пародыі, драмы (*games, juego, Spiel*).

Агульнасць прынцыпаў і працэсаў у жанрах. Генетычная сувязь у іх. Тэмы і варыяцыі. Уключэнне аднаго жанра ў іншы і пераход з аднаго ў другі. Гістарычнае змяненне жанраў.

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Умоўнасць тэрміну «жанр» у народнай культуры.
2. Класіфікацыя і сістэма жанраў. Падзел па родах (эпічныя, лірычныя і драматычныя).
3. Агляд асноўных традыцыйных формаў: танцы, песні, балады, казкі, казанні, пародыі, драмы (*games, juego, Spiel*).
4. Агульнасць прынцыпаў і працэсаў у жанрах. Генетычная сувязь у іх.
5. Тэмы і варыяцыі. Уключэнне аднаго жанра ў іншы і пераход з аднаго ў другі.

Тэмы для рэфератаў:

Гістарычнае змяненне жанраў.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

Наглядныя дапаможнікі, дыдактычны матэрыял:

Кравцов Н. И. Славянский фольклор. М., 1976.

4. Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі

Адносіны і ўдзел вышэйшых класаў, духавенства у народных святах, карнавалах. Дзве культурныя традыцыі: “малая” і “вялікая”. Народная культура вёскі і горада, земляробаў, жывёлаводаў, рамеснікаў (ткачоў, цесляроў, краўцоў шаўцоў, чабатароў, муляраў), дрывасекаў, вугальшчыкаў, шахцёраў, казакоў... Вандроўнікі (матросы, жаўнеры, рыбакі, жабракі, цыгане). Рэлігійныя і рэгіянальныя адрозненні, узаемадзеянне.

Перадача народнай культуры. Прафесіяналы. У Англіі – выканаўцы баладаў (*ballad-singers*), павадыры мядзведзяў (*bear-wards*), блазны, шарлатаны, клоуны, камедыянты, фехтавальшчыкі, дурні, фокуснікі, жанглёры, фіглярны, гаеры, менестрэлі, лялечнікі, знахары, канатаходцы, знахары, акрабаты, зубарвачы. Скамарохі. Аматы: братчыкі, музыкі, прапаведнікі, прадказальнікі, знахары, правідцы. Адносіны да іх уладаў.

Асяродкі: вуліца, хата, карчма, таверна, піўная. Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Адносіны і ўдзел вышэйшых класаў, духавенства у народных святах, карнавалах. Дзве культурныя традыцыі: “малая” і “вялікая”.
2. Народная культура вёскі і горада, земляробаў, жывёлаводаў, рамеснікаў (ткачоў, цесляроў, краўцоў шаўцоў, чабатароў, муляраў), дрывасекаў, вугальшчыкаў, шахцёраў, казакоў. Вандроўнікі (матросы, жаўнеры, рыбакі, жабракі, цыгане).
3. Рэлігійныя і рэгіянальныя адрозненні, узаемадзеянне.
4. Перадача народнай культуры. Прафесіяналы. Скамарохі.
5. Аматы: братчыкі, музыкі, прапаведнікі, прадказальнікі, знахары, правідцы. Адносіны да іх уладаў.
6. Асяродкі: вуліца, хата, карчма, таверна, піўная...

Тэмы для рэфератаў:

Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

Наглядныя дапаможнікі, дыдактычны матэрыял:

Бэрк, П. Народная культура Эўропы ранняга новага часу / П. Бэрк. – Мінск: Тэхналогія, 1999. – 380 с.

5. Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія

Старажытныя календары народаў Еўропы. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс. Разнастайнасць, агульнасць і адметнасць у каляндарнай паэзіі і абраднасці еўрапейскіх краін. Змены ў народнай культуры пасля каляндарных рэформаў. Карнавалы і карнавалескі.

Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах. Асноўныя святы і прысвяткі зімы ў розных народаў: традыцыі Ражаства, Новага года, Калядаў, Барбары, Андрэя, Міколы, Стрэчання, Масленіцы і інш. Вясна ў календары народаў Еўропы. Земляробчыя абрады і рытуалы. Пераходныя святы. Вялікдзень, *Easter* (англ.), *Ostern* (ням.), *Velikonoe* (чэх., славацк.), *Wielkanoc* (польск.) і інш. Юр’е, Войцах, Саракі, Звеставанне, Аляксей і інш. Асноўнае свята лета – Купалле, сан-Джавані (у рымлян), Жан Баціст (у французав), Сан-Хуан, або Сан-Жуан (у іспанцаў), святы Джон (у народаў Брытанскіх астравоў), святы Ханс (у нарвегаў), Іёнсок (у датчан), Мідсамар (у шведаў), Іван Купавац (у харватаў), Янаўдзень (у балгараў) і г.д. Падобнасць рытуалаў і абрадаў (паленне кастроў, скаканне праз іх, збор зеляніны, павер’і пра ведзьмаў, водныя купанні і інш.). Язычніцкая аснова і хрысціянскі элемент. Ілья, Магдалена, Лаўрын, Баўтрамей, Міхал, Зміцер... Абрады і звычаі з жывёлай, ураджайныя. Агудьнасць у жніўных абрадах, міфалогія апошняга снапа. Каляндарныя памінальныя традыцыі.

Народны каляндар славян: заходніх (палякі, чэхі, славакі, лужычане) і паўднёвых (балгары, македонцы, славенцы, сербы, харваты). Гадавое кола ў народаў Еўропы (далёкае замежжа): італьянцаў, народаў Францыі, Брытанскіх астравоў, Пірынейскага паўвострава, Бельгіі, Нідэрландаў, Швейцарыі,

скандынаўскіх народаў, фінаў, немцаў, аўстрыйцаў, венграў, румынаў, албанцаў, грэкаў. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Старажытныя календары народаў Еўропы.
2. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс.
3. Разнастайнасць, агульнасць і адметнасць у каляндарнай паэзіі і абраднасці еўрапейскіх краін.
4. Змены ў народнай культуры пасля каляндарных рэформаў.
5. Карнавалы і карнавалескі.
6. Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах.

Тэмы для рэфератаў:

1. Асноўныя святы і прысвятакі зімы ў розных народаў Еўропы.
2. Вясна ў календары народаў Еўропы.
3. Асноўнае свята лета – Купалле.
4. Абрады і звычаі з жывёлай.
5. Агульнасць у жніўных абрадах, міфалогія апошняга снапа.
6. Каляндарныя памінальныя традыцыі.
7. Народны каляндар славян: заходніх (палякі, чэхі, славакі, лужычане) і паўднёвых (балгары, македонцы, славенцы, сербы, харваты).
8. Гадавое кола ў народаў Еўропы (далёкае замежжа).
9. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

Наглядныя дапаможнікі, дыдактычны матэрыял:

Серыя кніг “Каляндарныя звычаі і абрады ў краінах зарубежнай Еўропы”.

6. Сямейна-абрадавая паэзія

Абрады нараджэння і іх паэзія. Уяўленні пра Арысніцу – міфічную істоту ў вобразе жанчыны – у балгар, сербаў, харватаў (паўднёвых славян). Агульнасць і адметнасць абрадаў. Своеасаблівасць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін.

Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя. Адлюстраванне ў іх земляробчага і сямейнага ладу, сацыяльных, прававых, маральна-этычных, рэлігійных нормаў і поглядаў мінулых эпох. Параўнальны аспект з беларускім вяселлем.

Пахавальныя абрады і галашэнні (*оплаквання* – у балгар, *тужбалице* – у сербаў, *lament, zawodzenie, labidzenie* – у палякаў, *plac, narek* – у чэхаў і г.д.). Агульнасць і адметнасць.

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Абрады нараджэння і іх паэзія ў народаў Еўропы.

2. Уяўленні пра Арысніцу – міфічную істоту ў вобразе жанчыны.
3. Агульнасць і адметнасць радзінных абрадаў.
4. Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў.
5. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя. Параўнальны аспект з беларускім вяселлем.
6. Пахавальныя абрады і галашэнні ў народаў Еўропы. Агульнасць і адметнасць.

Тэмы для рэфератаў:

Своеасаблівасць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін.

Вясельныя абрады ў народаў Еўропы.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

Наглядныя дапаможнікі, дыдактычны матэрыял:

Брак у народов Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1988.

7. Пазаабрадавая паэзія, праявічныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы

Казкі, паданні і легенды. Паэтычныя эпічныя жанры (гераічны эпас, быліны, гайдуцкія і гістарычныя песні, балады, думы). Лірычныя жанры. Малыя жанры (прыказкі і прымаўкі, загадкі).

Танцы і іх тыпы: павольныя і шпаркія, з паваротамі і падскокамі і без іх, танцы кахання і танцы вайны, танцы сольныя і групавыя (*kolo*). Агульнасць гульністых сюжэтаў розных народаў.

Народны тэатр і драма. Развіццё батлейкі.

Агульнафальклорныя з'явы ў славянскіх і еўрапейскіх народаў.

Кантрольныя і праблемныя пытанні:

1. Казкі, паданні і легенды народаў Еўропы.
2. Паэтычныя эпічныя жанры (гераічны эпас, быліны, гайдуцкія і гістарычныя песні, балады, думы).
3. Лірычныя жанры.
4. Малыя жанры (прыказкі і прымаўкі, загадкі).
5. Танцы і іх тыпы: павольныя і шпаркія, з паваротамі і падскокамі і без іх, танцы кахання і танцы вайны, танцы сольныя і групавыя (*kolo*).
6. Народны тэатр і драма ў еўрапейскіх краінах. Развіццё батлейкі.

Тэмы для рэфератаў:

Агульнасць гульністых сюжэтаў розных народаў.

Агульнафальклорныя з'явы ў славянскіх і еўрапейскіх народаў.

Формы кантроля:

Індывідуальнае апытанне.

Наглядныя дапаможнікі, дыдактычны матэрыял:

Кравцов, Н. И. Славянский фольклор. М., 1976.

Літаратура

Асноўная

Бэрк, П. Народная культура Эўропы ранняга новага часу / П. Бэрк. Перакл. з англ. І. Банецкай, пад рэд. А. Ліса. – Мінск: Тэхналогія, 1999. – 380 с.

Брак у народов Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1988.

Календарные обычаи и обряды в старанах зарубежной Европы: Зимние праздники. М., 1973; Весенние праздники. М., 1977; Летне-осенние праздники. М., 1978; Исторические корни и развитие обычаев. М., 1983.

Кравцов, Н.И. Славянский фольклор / Н.И. Кравцов. М., 1976.

Дадатковая

Аничков, Е.В. Весенняя обрядовая поэзия на Западе и у славян / Е.В. Аничков. СПб., 1903. Ч.1. 1905. Ч.2.

Афанасьев, А. Поэтические воззрения славян на природу / А. Афанасьев. В 3-х т. М., 1865 – 1869; 1994.

Барташэвіч, Г.А. Беларуская паэзія веснавага цыкла і славянская фальклорная традыцыя / Г.А. Барташэвіч. Мн., 1985.

Велецкая, Н.И. Языческая символика славянских ритуалов / Н.И. Велецкая. М., 1978.

Даркевич, В.П. Народная культура средневековья: светская праздничная жизнь в искусстве IX – XVI вв / В.П. Даркевич. М., 1988.

Ермолов А. Народная сельскохозяйственная мудрость в пословицах и поговорках и всенародный месяцеслов / А. Ермолов. СПб., 1901.

Иванов В.В., Топоров В.Н. Исследования в области славянских древностей / В.В. Иванов, В.Н. Топоров. М., 1974.

Ирасек А. Старинные чешские сказания / А. Ирасек. Перев. с чешск. Прага, 1975.

Кабашнікаў К.П. Беларускі фальклор у параўнальным асвятленні / К.П. Кабашнікаў. Мн., 1981.

Кабашнікаў К.П. Месца беларускага фальклору ў сучасных славянскіх культурах / К.П. Кабашнікаў. Мн., 1998.

Календарь в культуре народов мира. Сб. статей. М., 1993.

Кампанелли П. Возвращение языческих традиций / Пер.с англ. Е.Шакировой. М., 2000.

Кравцов Н.И. Проблемы славянского фольклора / Н.И. Кравцов. М., 1972.

Лозка, А. Беларускі каляндар у славянскім і еўрапейскім свеце / А. Лозка. Мінск, 2001.

Лозка, А. Беларускі народны каляндар / А. Лозка. Мн., 1993; 2002.

Мажэйка, З.Я., Фядосік А.С. Каляндарна-песенныя, абрадавыя і гульнявыя традыцыі славян у мінулым і сучасным / З.Я. Мажейка. Мн., 1988.

Славянский и балканский фольклор. М., 1978. 1981. 1984. 1989. 1994. 1995.

Славянский фольклор. Сб. статей. М., 1972.

- Славянский фольклор и историческая действительность. М., 1965.
- Соболев А.Н. Мифология славян / А.Н. Соболев. СПб., 1999.
- Сумцов Н.Ф. Символика славянских обрядов Н.Ф. Сумцов. М., 1996.
- Тайлер Э.Б. Первобытная культура / Э.Б. Тайлер. Пер. с англ. М., 1989.
- Успенский Б.А. Филологические разыскания в области славянских древностей / Б.А. Успенский. М., 1982.
- Фядосік А.С. Беларускі фальклор у агульнаславянскім кантэксте / А.С. Фядосік . Мн., 1998.

РЕПОЗИТОРИЙ

4.3. ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА (РАБОЧЫ ВАРЫАНТ ДЛЯ 5-Х ГАДОВАГА ТЭРМІНА НАВУЧАННЯ)

КОНТРОЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

Ю.А. Быкадораў

“24” 06 2011 г.

Рэгістрацыйны № УД- 32-06/19 /р.

ЕЎРАПЕЙСКИ ФАЛЬКЛОР
(вузаўскі кампанент)

Вучэбная праграма для спецыяльнасці
1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор”

Факультэт эстэтычнай адукацыі
Кафедра этналогіі і фалькларыстыкі
Курс 4

Семестр 8

Лекцыі 14 + 2 гадзіны КСР

Практычныя заняткі 10 + 2 гадзіны КСР

Усяго аўдыторных гадзін па дысцыпліне 28

Усяго гадзін па дысцыпліне 40

Залік 8 семестр

Форма атрымання вышэйшай
адукацыі – дзённая, завочная

Склаў: А.Ю. Лозка, дацэнт кафедры этналогіі і фалькларыстыкі ўстановы
адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт

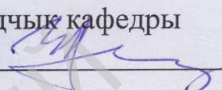
2011 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове вучэбнай праграмы “Еўрапейскі фальклор”, зацверджанай “20” верасня 2010 г., рэгістрацыйны № УД- 32-06/01 /баз.

Разгледжана і рэкамендавана да зацвярджэння ў якасці рабочага варыянта на пасяджэнні кафедры этналогіі і фалькларыстыкі

“26” красавіка 2011 г., пратакол № 10

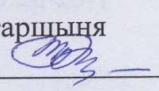
Загладчык кафедры

 У.А. Васілевіч

Адобрана і рэкамендавана да зацвярджэння Саветам факультэта эстэтычнай адукацыі

“24” сэрпеня 2011 г., пратакол № 11

Старшыня

 Т.С. Багданава

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

З канца мінулага стагоддзя беларуская вусна-паэтычная творчасць стала ўваходзіць у праграмы розных навучальна-выхаваўчых устаноў ад дзіцячага саду да культуралагічных ВНУ. У гэтай сувязі паўстае праблема, асабліва на вышэйшых ступенях адукацыі, асэнсавання роднай спадчыны ў кантэксце суседніх народаў і народаў свету, спасціжэння, спазнання сябе праз іншых. Названай мэце добра паслужыць прапанаваны курс як крыніца далейшага дадатковага вывучэння народнай культуры.

Мэта курса – набыццё ведаў пра фалькларыстыку народаў Еўропы.

Задачамі вывучэння дысцыпліны з’яўляюцца вывучэнне асноўных тэндэнцый развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі, яе жанравага складу, актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкаў; агульны агляд каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, праявічых жанраў, народнага тэатра.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнты павінны **ведаць** асноўныя тэндэнцыі развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі; жанравы склад фальклору народаў Еўропы; актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкі; стан каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, праявічых жанраў, народнага тэатра; **умець** разбірацца і аналізаваць з’явы, праблемы і тэндэнцыі ў развіцці фалькларыстыкі, параўноўваць беларускі фальклор з прыкладамі еўрапейскай традыцыйнай культуры.

На вывучэнне курса “Еўрапейскі фальклор” для студэнтаў спецыяльнасці 1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор” адведзена ўсяго 30 гадзін, з іх 28 гадзін аўдыторных заняткаў (16 лекцыйных, 12 семінарскіх).

У 9 семестры – усяго 28 гадзін (з іх 14 лекцыйных + 2 лекцыйныя КСР + 10 семінарскіх + 2 семінарскія КСР), выніковай формай кантролю з’яўляецца залік.

ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН (ДЛЯ ДЗЁННАГА АДДЗЯЛЕННЯ)

№	Назва тэмы	Усяго	Лекцыі аўд. / КСР		Семінары аўд. / КСР	
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор”	2	2			
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін	4	2		2	
3	Жанравы склад фальклору народаў Еўропы	2	2			
4	Актыўныя і пасіўныя носыбіты народнай культуры і асяродкі	2	2			
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія	8	2	2	4	
6	Сямейна-абрадавая паэзія	4	2		2	
7	Пазаабрадавая паэзія, пражытныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы	6	2		2	2
	Усяго	28	14	2	10	2

ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН (ДЛЯ ЗАВОЧНАГА АДДЗЯЛЕННЯ)

№	Назва тэмы	Усяго	Лекцыі	Семінары
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор”			
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін	2	2	
3	Жанравы склад фальклору народаў Еўропы			
4	Актыўныя і пасіўныя носыбіты народнай культуры і асяродкі			
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія	2		2
6	Сямейна-абрадавая паэзія	2		2
7	Пазаабрадавая паэзія, пражытныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы	2		2
	Усяго	8	2	6

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Тэма 1. Паняцці “народная культура” і “фальклор”

Праблема “народнага” ў еўрапейскай фалькларыстыцы ў канцы XVIII – XIX ст. Даследаванне Пітэра Бэрка «Popular Culture in Early Modern Europe» («Народная культура Эўропы ранняга новага часу») і айчынныя працы. Першыя публікацыі фальклору ў Германіі, Англіі, Францыі, Сербіі, Расіі і інш. Разуменне прынцыпаў прымітывізму, калектывізму, традыцыйнасці, народнасці (“пурызму”).

Тэрмін “фальклор” у прапанове англійскага археолага Уільяма Джона Томса ў 1846 г. Розныя паняцці яго ў народаў свету. Уніфікаванае вызначэнне тэрміна, прынятае паседжаннем ЮНЕСКО (Парыж, 1985).

Тэма 2. Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін

Патрыятызм братоў Грым. Англійскі рамантызм: Водсварт, Колрыдж, Вальтэр Скот. Французскі рамантызм: ад мадам дэ Сталь да Фарыэля. Рамантызм у Італіі і Расіі.

Чэшскія і польскія фалькларысты. Караджыч і сербахарвацкая паэзія. Нараджэнне “Калевалы”. Фалькларыстыка скандынаўскіх краін.

Англійская антрапалагічная школа і яе ўплыў на развіццё фалькларыстыкі народаў Еўропы. Мангардт. Фрэзер. Ланг. Гом. Рэйнак. Біблейскі фальклор. “Казкі Перо”. Фалькларысты Крочэ і Барбі.

Паэтыка міфа.

Развіццё сучаснай фалькларыстыкі еўрапейскіх краін.

Тэма 3. Жанравы склад фальклору народаў Еўропы

Умоўнасць тэрміну «жанр» у народнай культуры. Класіфікацыя і сістэма жанраў. Падзел па родах (эпічныя, лірычныя і драматычныя). Агляд асноўных традыцыйных формаў: танцы, песні, балады, казкі, казанні, пароды, драмы (*games, juego, Spiel*).

Агульнасць прынцыпаў і працэсаў у жанрах. Генетычная сувязь у іх. Тэмы і варыяцыі. Уключэнне аднаго жанра ў іншы і пераход з аднаго ў другі. Гістарычнае змяненне жанраў.

Тэма 4. Актыўныя і пасіўныя носыбіты народнай культуры і асяродкі

Адносіны і ўдзел вышэйшых класаў, духавенства ў народных святах, карнавалах. Дзве культурныя традыцыі: “малая” і “вялікая”. Народная культура вёскі і горада, земляробаў, жывёлаводаў, рамеснікаў (ткачоў, цесляроў, краўцоў шаўцоў, чабатароў, муляраў), дрывасекаў, вугальшчыкаў, шахцёраў, казакоў... Вандроўнікі (матросы, жаўнеры, рыбакі, жабракі, цыгане). Рэлігійныя і рэгіянальныя адрозненні, узаемадзеянне.

Перадача народнай культуры. Прафесіяналы. У Англіі – выканаўцы баладаў (*ballad-singers*), павадыры мядзведзяў (*bear-wards*), блазны, шарлатаны, клоўны,

камедыянты, фехтавальшчыкі, дурні, фокуснікі, жанглёры, фіглярны, гаеры, менестрэлі, лялечнікі, знахары, канатаходцы, знахары, акрабаты, зубарвачы. Скамарохі. Аматы: братчыкі, музыкі, прапаведнікі, прадказальнікі, знахары, правідцы. Адносіны да іх уладаў.

Асяродкі: вуліца, хата, карчма, таверна, піўная... Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.

Тэма 5. Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія

Старажытныя календары народаў Еўропы. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс. Разнастайнасць, агульнасць і адметнасць у каляндарнай паэзіі і абраднасці еўрапейскіх краін. Змены ў народнай культуры пасля каляндарных рэформаў. Карнавалы і карнавалескі.

Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах. Асноўныя святы і прысвяткі зімы ў розных народаў: традыцыі Ражаства, Новага года, Калядаў, Барбары, Андрэя, Міколы, Стрэчання, Масленіцы і інш. Вясна ў календары народаў Еўропы. Земляробчыя абрады і рытуалы. Пераходныя святы. Вялікдзень, *Easter* (англ.), *Ostern* (ням.), *Velikonoe* (чэх., славацк.), *Wielkanoc* (польск.) і інш. Юр'е, Войцах, Саракі, Звеставанне, Аляксей і інш. Асноўнае свята лета – Купалле, сан-Джавані (у рымлян), Жан Баціст (у французай), Сан-Хуан, або Сан-Жуан (у іспанцаў), святы Джон (у народаў Брытанскіх астравоў), святы Ханс (у нарвегаў), Іёнсок (у датчан), Мідсамар (у шведаў), Іван Купавац (у харватаў), Янаўдзень (у балгараў) і г.д. Падобнасць рытуалаў і абрадаў (паленне кастроў, скаканне праз іх, збор зеляніны, павер'і пра ведзьмаў, водныя купанні і інш.). Язычніцкая аснова і хрысціянскі элемент. Ілья, Магдалена, Лаўрын, Баўтрамей, Міхал, Зміцер... Абрады і звычаі з жывёлай, ураджайныя. Агульнасць у жніўных абрадах, міфалогія апошняга снапа. Каляндарныя памінальныя традыцыі.

Народны каляндар славян: заходніх (палякі, чэхі, славакі, лужычане) і паўднёвых (балгары, македонцы, славенцы, сербы, харваты). Гадавое кола ў народаў Еўропы (далёкае замежжа): італьянцаў, народаў Францыі, Брытанскіх астравоў, Пірынейскага паўвострава, Бельгіі, Нідэрландаў, Швейцарыі, скандынаўскіх народаў, фінаў, немцаў, аўстрыйцаў, венграў, румынаў, албанцаў, грэкаў. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.

Тэма 6. Сямейна-абрадавая паэзія

Абрады нараджэння і іх паэзія. Уяўленні пра Арысніцу – міфічную істоту ў вобразе жанчыны – у балгар, сербаў, харватаў (паўднёвых славян). Агульнасць і адметнасць абрадаў. Своеасаблівасць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін.

Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя. Адлюстраванне ў іх земляробчага і сямейнага ладу, сацыяльных, прававых, маральна-этычных, рэлігійных нормаў і поглядаў мінулых эпох. Параўнальны аспект з беларускім вяселлем.

Пахавальныя абрады і галашэнні (*оплаквання* – у балгар, *тужбалице* – у сербаў, *lament, zawodzenie, labidzenie* – у палякаў, *plac, narek* – у чэхаў і г.д.). Агульнасць і адметнасць.

Тэма 7. Пазаабрадавая паэзія, пражайныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы

Казкі, паданні і легенды. Паэтычныя эпічныя жанры (гераічны эпас, быліны, гайдучкія і гістарычныя песні, балады, думы). Лірычныя жанры. Малыя жанры (прыказкі і прымаўкі, загадкі).

Танцы і іх тыпы: павольныя і шпаркія, з паваротамі і падскокамі і без іх, танцы кахання і танцы вайны, танцы сольныя і групавыя (*kolo*). Агульнасць гульніх сюжэтаў розных народаў.

Народны тэатр і драма. Развіццё батлейкі.

Агульнафальклорныя з’явы ў славянскіх і еўрапейскіх народаў.

РЕПОЗИТОРИЙ

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ДЫСЦЫПЛІНЫ “ЕЎРАПЕЙСКІ ФАЛЬКЛОР” ДЛЯ ДЗЁННАГА АДДЗЯЛЕННЯ

Нумар раздзела, тэмы, заняткаў	Назва раздзела, тэмы, заняткаў; пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю заняткаў
		лекцыі	практычныя (семінарскія) заняткі	лабараторныя заняткі	кіруемая (кантралюемая) самастойная работа студэнта			
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор” (2 гадзіны)	2						
1.1	1. Праблема “народнага” ў еўрапейскай фалькларыстыцы ў канцы 18 – 19 ст. 2. Замежныя і айчыныя працы па адзначанай праблеме.						9	
1.2	1. Розныя паняцці фальклору ў народаў свету. 2. Асноўныя крыніцы па еўрапейскай і славянскай фалькларыстыцы.	2					9	
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін (4 гадзіны)	2	2					
2.1	1. Малдаўская вусная народная творчасць. 2. Навагоднія святы.		2				34,35,43	Рэфераты
2.2	1. Карэльскі фальклор. 2. Карэла-фінскі эпас. 3. Дзейнасць фінскага фалькларыста Э. Лёнрота. 4. Фальклор прыбалтыйскіх народаў. 5. Эстонская, літоўская і латышская народная творчасць.	2					16,24,25, 32-38, 52, 58	
3	Жанравы склад фальклору народаў Еўропы (2	2				Табліца		

	гадзіны)							
3.1	1. Умоўнасць тэрміна “жанр” у народнай культуры. 2. Класіфікацыя і сістэма жанраў. 3. Падзел па родах. 5. Асноўныя традыцыйныя формы. 6. Гістарычнае змяненне жанраў.	2					9, 26, 34-35	
4	Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі (2 гадзіны)	2						
4.1	1. Паняцце народнай культуры. 2. Перадача народнай культуры. 3. Асяродкі. 4. Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.	2					9, 17-18	
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія (8 гадзін)	2	4		2			
5.1	1. Старажытныя календары народаў Еўропы. 2. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс.	2			2 (лекц.)		1, 4, 11, 21, 28-29, 31, 39-41, 51	
5.2	1. Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах. 2. Асноўныя святы і прысвяткі зімы ў розных народаў. 3. Вясна ў календары народаў Еўропы. 4. Асноўнае свята лета – Купалле.		2				1, 4, 11, 21, 28-29, 31, 39-41, 51	Вусныя паведамленні
5.3	1. Народны каляндар славян. 2. Гадавое кола ў народаў Еўропы. 3. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.		2				1, 4, 11, 21, 28-29, 31, 39-41, 51	Рэфераты
6	Сямейна-абрадавая паэзія (4 гадзіны)	2	2					
6.1	1. Абрады нараджэння і іх паэзія. 2. Своеасаблівасць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін. 3. Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў.	2				Літаратура па тэме	8, 47, 69	

	4. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя.							
6.2	1. Пахавальныя абрады і галашэнні. Агульнасць і адметнасць.		2				8, 47, 69	Даклады
7	Пазаабрадавая паэзія, праявічныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы (6 гадзін)	2	2		2	Літаратура па тэме		
7.1	1. Казкі, паданні і легенды. 2. Паэтычныя эпічныя жанры. 3. Лірычныя жанры. 4. Малыя жанры.	2					2, 5-7, 12-16, 19-20, 23-25, 32-33, 36-37, 43-45, 57-61, 65-68, 72	
7.2	1. Танцы і іх тыпы. 2. Агульнасць гульніх сюжэтаў розных народаў. 3. Народны тэатр і драма. 4. Развіццё батлейкі.		2				2, 5-7, 12-16, 19-20, 23-25, 32-33, 36-37, 43-45, 57-61, 65-68, 72	Рэфераты
7.3	1. Агульнафальклорныя з'явы ў славянскіх і еўрапейскіх народаў.				2 (практ.)		2, 5-7, 12-16, 19-20, 23-25, 32-33, 36-37, 43-45, 57-61, 65-68, 72	Вуснае апытанне
Усяго		14	10		4			

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ДЫСЦЫПЛІНЫ “ЕЎРАПЕЙСКІ ФАЛЬКЛОР” ДЛЯ ЗАВОЧНАГА АДДЗЯЛЕННЯ

Нумар раздзела, тэмы, заняткаў	Назва раздзела, тэмы, заняткаў; пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю заняткаў
		лекцыі	практычныя (семінарскія) заняткі	лабараторныя заняткі	кіруемая (кантралюемая) самастойная работа студэнта			
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор”							
1.1	1. Праблема “народнага” ў еўрапейскай фалькларыстыцы ў канцы 18 – 19 ст. 2. Замежныя і айчыныя працы па адзначанай праблеме.						9	
1.2	1. Розныя паняцці фальклору ў народаў свету. 2. Асноўныя крыніцы па еўрапейскай і славянскай фалькларыстыцы.						9	
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін (2 гадзіны)	2						
2.1	1. Малдаўская вусная народная творчасць. 2. Навагоднія святы. 3. Карэльскі фальклор. 4. Карэла-фінскі эпас. 5. Дзейнасць фінскага фалькларыста Э. Лёнрота 6. Фальклор прыбалтыйскіх народаў. 7. Эстонская, літоўская і латышская народная творчасць.	2					34,35,43, 52	
3	Жанравы склад фальклору народаў Еўропы							
3.1	1. Умоўнасць тэрміна “жанр” у народнай						9, 26, 34-35	

	культуры. 2. Класіфікацыя і сістэма жанраў. 3. Падзел па родах.							
3.2	1. Асноўныя традыцыйныя формы. 2. Гістарычнае змяненне жанраў.						9, 26, 34-35	
4	Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі							
4.1	1. Паняцце народнай культуры. 2. Перадача народнай культуры.						9, 17-18	
4.2	1. Асяродкі. 2. Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.						9, 17-18	
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія (2 гадзіны)		2					
5.1	1. Старажытныя календары народаў Еўропы. 2. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс. 3. Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах. 4. Асноўныя святы і прысвяткі зімы ў розных народаў. 5. Вясна ў календары народаў Еўропы. 6. Асноўнае свята лета – Купалле. 7. Народны каляндар славян. 8. Гадавое кола ў народаў Еўропы. 9. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.		2				1, 4, 11, 21, 28-29, 31, 39-41, 51	Вусныя паведамленні Рэфераты
6	Сямейна-абрадавая паэзія (2 гадзіны)		2					
6.1	1. Абрады нараджэння і іх паэзія. 2. Своеасабліваць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін. 3. Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў. 4. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя.		2				8, 47, 69	Даклады Апытанне

	5. Пахавальныя абрады і галашэнні. Агульнасць і адметнасць.							
7	Пазаабрадавая паэзія, праявічныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы (2 гадзіны)		2			Літаратура па тэме		
7.1	1. Казкі, паданні і легенды. 2. Паэтычныя эпічныя жанры. 3. Лірычныя жанры. 4. Малыя жанры. 5. Танцы і іх тыпы. 6. Агульнасць гульніх сюжэтаў розных народаў. 7. Народны тэатр і драма. 8. Развіццё батлейкі.		2				2, 5-7, 12-16, 19-20, 23-25, 32-33, 36-37, 43-45, 57-61, 65-68, 72	Апытанне Рэфераты
Усяго		2	6					

Спіс літаратуры

Асноўная.

1. Брак у народаў Цэнтральнай і Юго-Восточнай Еўропы. – М.: Наука, 1988. – 238 с.
2. Бэрк, П. Народная культура Еўропы ранняга новага часу / П. Бэрк; перакл. з англ. І. Банецкай; пад рэд. А. Ліса. – Мінск: Тэхналогія, 1999. – 380 с.
3. Календарныя обычаі і обряды в старанах зарубежнай Еўропы: Зімяныя празднікі. – М.: Наука, 1973. – 351 с.
4. Календарныя обычаі і обряды в старанах зарубежнай Еўропы: Весенніе празднікі. – М.: Наука, 1977. – 357 с.
5. Календарныя обычаі і обряды в старанах зарубежнай Еўропы: Летне-осенніе празднікі. – М.: Наука, 1978. – 295 с.
6. Кравцов Н.И. Славянскі фальклор. Учебное пособие для ун-тов. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1976. – 264 с.
7. Кравцов Н.И. Проблемы славянскага фальклора. – М.: Наука, 1972. – 360 с.

Дадатковая.

8. Аничков, Е.В. Весенняя абрадавая поэзія на Западе и у славян / Е.В. Аничков // Сборник отд. РЯиС ИАН. – СПб., 1903—1905. Ч. 1–2. – 392 с.
9. Английская и шотландская народная баллада: сб. / Сост. Л.М. Аринштейна. – М.: Радуга, 1988. – 510 с.
10. Берг, Н.В. Литовские песни / Н.В. Берг. – Вильно: Изд. “Литвы”, 1921. – 18 с.
11. Берг, Н.В. Песни разных народов / Н.В. Берг. Б.м., 1854. – 556 с.
12. Богатырев, П.Г. Словацкие эпические рассказы и лиро-эпические песни (“Забойницкий цикл”) / П.Г. Богатырев. – М.: АН СССР, 1963. – 192 с.
13. Виноградова Л.Н. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян: Генезис и типология колядования / Л.Н. Виноградова. – М.: Наука, 1982. – 256 с.
14. Греческие народные песни. – М.: Гослитиздат, 1957. – 303 с.
15. Дайны: Латышскія народныя песні. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 175 с.
16. Даркевич, В.П. Народная культура средневековья: светская праздничная жизнь в искусстве IX – XVI вв. / В.П. Даркевич. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
17. Джузеппе, К. История фолклористики в Европе / К. Джузеппе; пер. с итал., ред. и вступ. статья Е. Мелитинского. М., 1960.
18. Ермолов, А. Народная сельскохозяйственная мудрость в пословицах и поговорках и всенародный месяцеслов. Ч. 1. / А. Ермолов. – СПб.: Тип. А.С. Суворина, 1901. – 620 с.

19. Ирасек, А. Старинные чешские сказания / А. Ирасек; пер. с чеш. – М.: Правда, 1987. – 365 с.
20. Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Заговор. – М.: Наука, 1993. – 239 с.
21. Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка как текст: Сб. ст. – М.: Наука, 1994.
22. Жирмунский, В.М. Фольклор Запада и Востока / В.М. Жирмунский. М.: Наука, 2004.
23. Кабашнікаў, К.П. Беларускі фальклор у параўнальным асвятленні / К.П. Кабашнікаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – 152 с.
24. Карельские народные песни. – М.: Музгиз, 1962. – 130 с.
25. Карельские народные сказки. – М., Л.: Изд. АН СССР, 1963. – 528 с.
26. Латышские народные анекдоты. – Рига: Изд. АНЛав.ССР, 1963. – 279 с.
27. Латышские народные сказки. – Рига: Зинатне, 1972. – 351 с.
28. Литовский фольклор. – Вильнюс: Гослитиздат, 1957. – 534 с.
29. Лозка, А.Ю. Беларускі каляндар у славянскім і еўрапейскім свеце / А.Ю. Лозка. – Мінск: БДПУ, 2002. – 120 с.
30. Молдавские сказки. – Кишинев: Лумина, 1967. – 480 с.
31. Народная поэзия славян. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1963. – 436 с.
32. Народные песни Ингерманландии. – Л.: Наука, 1974. – 516 с.
33. Народные сказки Британских островов. – М.: Радуга, 1987. – 368 с.
34. Норвежские сказки / Пер. Г. Фиша. – М.: Гослитиздат, 1962. – 294 с.
35. Песни южных славян. – М.: Худ. лит., 1976. – 479 с.
36. Польские народные легенды и сказки. – М.; Л.: Худ. лит., 1965. – 382 с.
37. Попович, Ю.В. Молдавские новогодние праздники (XIX–XX) / Ю.В. Попович. – Кишинев: Штиинца, 1974. – 183 с.
38. Пропп, В.Я. “Калевала” в свете фольклора / В.Я. Пропп // Фольклор и действительность. – М. Наука, 1976. – 325 с.
39. Путилов, Б.Н. Русский и южнославянский героический эпос. Сравнит.-типол. исследование / Б.Н. Путилов. – М.: Наука, 1971. – 315 с.
40. Путилов, Б.Н. Славянская историческая баллада / Б.Н. Путилов. – М.; Л.: Наука, 1965. – 176 с.
41. Румынская народная поэзия: Баллады, героич. эпос / Пер. с рум., сост. В. Гацака. – М.: Худ. лит., 1987. – 238 с.
42. Румынские народные сказки. – М.: Худ. лит., 1972. – 239 с.
43. Свод литовских народных песен. – Вильнюс: Вага, 1986—1989.
44. Сербские народные песни и сказки из собрания Вука Стефановича Караджича / Пер. с серб.-хорв. – М.: Худ. лит., 1987. – 511 с.
45. Скандинавские сказки. – М.: Худ. лит., 1991. – 334 с.
46. Сказки и легенды Португалии / Пер. с португ. – М.: Худ. лит., 1980. – 415 с.
47. Сланчяускас, М. Сказания и анекдоты Северной Литвы / М. Сланчяускас. – Вильнюс: Вага, 1975. – 397 с.

48. Словацкая народная поэзия. – М.: Худ. лит., 1989. – 429 с.
49. Словацкие сказки / Пер. Д. Грабова. – М.: Главполиграфиздат, 1949. – 184 с.
50. Французские народные сказки / Пер. с франц. – М.; Л.: Гослитиздат, 1959. – 358 с.
51. Чешские и словацкие народные сказки. – М.: Худ.лит., 1990. – 477 с.
52. Шептунов, И.М. Хайдуцкое движение в фольклоре южных славян и болгарской литературе / И.М. Шептунов. – М.: Наука, 1982. – 271 с.
53. Шотландские народные сказки и предания / Пер. с англ. – М.: Худ. лит., 1967. – 327 с.
54. Шумада, Н.С. Специфика коротких песенных жанров современного славянского фольклора / Н.С. Шумада. – Киев: Наукова думка, 1973. – 17 с.
55. Шумада, Н.С. Современная песенность славянских народов / Н.С. Шумада. – Киев: Наукова думка, 1981. – 264 с.
56. Цітовіч, Г.І. Польскія народныя песні / Г.І. Цітовіч. – Мінск: Дзяржвыд. БССР, 1962. – 132 с.
57. Югаслаўскія казкі / Уклад. І. Чароты. – Мінск, 1999.

4.4. ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА (РАБОЧЫ ВАРЫАНТ ДЛЯ 4-Х ГАДОВАГА ТЭРМІНА НАВУЧАННЯ)

КОНТРОЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

Ю.А. Быкадораў

“24” 06 2011 г.

Рэгістрацыйны № УД- 32-06/19 /р.

ЕЎРАПЕЙСКИ ФАЛЬКЛОР
(вузаўскі кампанент)

Вучэбная праграма для спецыяльнасці
1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор”

Факультэт эстэтычнай адукацыі
Кафедра этналогіі і фалькларыстыкі

Курс 4

Семестр 8

Лекцыі 14 + 2 гадзіны КСР

Практычныя заняткі 10 + 2 гадзіны КСР

Усяго аўдыторных гадзін па дысцыпліне 28

Усяго гадзін па дысцыпліне 40

Залік 8 семестр

Форма атрымання вышэйшай
адукацыі – дзённая, завочная

Склаў: А.Ю. Лозка, дацэнт кафедры этналогіі і фалькларыстыкі ўстановы
адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт

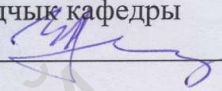
2011 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове вучэбнай праграмы “Еўрапейскі фальклор”, зацверджанай “20” верасня 2010 г., рэгістрацыйны № УД- 32-06/01 /баз.

Разгледжана і рэкамендавана да зацвярджэння ў якасці рабочага варыянта на пасяджэнні кафедры этналогіі і фалькларыстыкі

“26” красавіка 2011 г., пратакол № 10

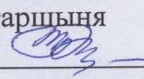
Загадчык кафедры

 У.А. Васілевіч

Адобрана і рэкамендавана да зацвярджэння Саветам факультэта эстэтычнай адукацыі

“24” сэрпеня 2011 г., пратакол № 11

Старшыня

 Т.С. Багданава

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

З канца мінулага стагоддзя беларуская вусна-паэтычная творчасць стала ўваходзіць у праграмы розных навучальна-выхаваўчых устаноў ад дзіцячага саду да культуралагічных ВНУ. У гэтай сувязі паўстае праблема, асабліва на вышэйшых ступенях адукацыі, асэнсавання роднай спадчыны ў кантэксце суседніх народаў і народаў свету, спасціжэння, спазнання сябе праз іншых. Названай мэце добра паслужыць прапанаваны курс як крыніца далейшага дадатковага вывучэння народнай культуры.

Мэта курса – набыццё ведаў пра фалькларыстыку народаў Еўропы.

Задачамі вывучэння дысцыпліны з’яўляюцца вывучэнне асноўных тэндэнцый развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі, яе жанравага складу, актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкаў; агульны агляд каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, праявічых жанраў, народнага тэатра.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнты павінны **ведаць** асноўныя тэндэнцыі развіцця еўрапейскай фалькларыстыкі; жанравы склад фальклору народаў Еўропы; актыўных і пасіўных носьбітаў народнай культуры і асяродкі; стан каляндарнай, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай паэзіі, праявічых жанраў, народнага тэатра; **умець** разбірацца і аналізаваць з’явы, праблемы і тэндэнцыі ў развіцці фалькларыстыкі, параўноўваць беларускі фальклор з прыкладамі еўрапейскай традыцыйнай культуры.

На вывучэнне курса “Еўрапейскі фальклор” для студэнтаў спецыяльнасці 1-02 02 04 “Сусветная і айчынная культура. Фальклор” адведзена ўсяго 40 гадзін, з іх 28 гадзін аўдыторных заняткаў (16 лекцыйных, 12 семінарскіх).

У 8 семестры – усяго 28 гадзін (з іх 14 лекцыйных + 2 лекцыйныя КСР + 10 семінарскіх + 2 семінарскія КСР), выніковай формай кантролю з’яўляецца залік.

ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН (ДЛЯ ДЗЁННАГА АДДЗЯЛЕННЯ)

№	Назва тэмы	Усяго	Лекцыі аўд. / КСР		Семінары аўд. / КСР	
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор”	2	2			
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін	4	2		2	
3	Жанравы склад фальклору народаў Еўропы	2	2			
4	Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі	2	2			
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія	8	2	2	4	
6	Сямейна-абрадавая паэзія	4	2		2	
7	Пазаабрадавая паэзія, пражытныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы	6	2		2	2
	Усяго	28	14	2	10	2

ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН (ДЛЯ ЗАВОЧНАГА АДДЗЯЛЕННЯ)

№	Назва тэмы	Усяго	Лекцыі	Семінары
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор”			
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін	2	2	
3	Жанравы склад фальклору народаў Еўропы			
4	Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі			
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія	2		2
6	Сямейна-абрадавая паэзія	2		2
7	Пазаабрадавая паэзія, пражытныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы	2		2
	Усяго	8	2	6

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Тэма 1. Паняцці “народная культура” і “фальклор”

Праблема “народнага” ў еўрапейскай фалькларыстыцы ў канцы XVIII – XIX ст. Даследаванне Пітэра Бэрка «Popular Culture in Early Modern Europe» («Народная культура Эўропы ранняга новага часу») і айчынныя працы. Першыя публікацыі фальклору ў Германіі, Англіі, Францыі, Сербіі, Расіі і інш. Разуменне прынцыпаў прымітывізму, калектывізму, традыцыйнасці, народнасці (“пурызму”).

Тэрмін “фальклор” у прапанове англійскага археолага Уільяма Джона Томса ў 1846 г. Розныя паняцці яго ў народаў свету. Уніфікаванае вызначэнне тэрміна, прынятае паседжаннем ЮНЕСКО (Парыж, 1985).

Тэма 2. Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін

Патрыятызм братоў Грым. Англійскі рамантызм: Водсварт, Колрыдж, Вальтэр Скот. Французскі рамантызм: ад мадам дэ Сталь да Фарыэля. Рамантызм у Італіі і Расіі.

Чэшскія і польскія фалькларысты. Караджыч і сербахарвацкая паэзія. Нараджэнне “Калевалы”. Фалькларыстыка скандынаўскіх краін.

Англійская антрапалагічная школа і яе ўплыў на развіццё фалькларыстыкі народаў Еўропы. Мангардт. Фрэзер. Ланг. Гом. Рэйнак. Біблейскі фальклор. “Казкі Перо”. Фалькларысты Крочэ і Барбі.

Паэтыка міфа.

Развіццё сучаснай фалькларыстыкі еўрапейскіх краін.

Тэма 3. Жанравы склад фальклору народаў Еўропы

Умоўнасць тэрміну «жанр» у народнай культуры. Класіфікацыя і сістэма жанраў. Падзел па родах (эпічныя, лірычныя і драматычныя). Агляд асноўных традыцыйных формаў: танцы, песні, балады, казкі, казанні, пароды, драмы (*games, juego, Spiel*).

Агульнасць прынцыпаў і працэсаў у жанрах. Генетычная сувязь у іх. Тэмы і варыяцыі. Уключэнне аднаго жанра ў іншы і пераход з аднаго ў другі. Гістарычнае змяненне жанраў.

Тэма 4. Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі

Адносіны і ўдзел вышэйшых класаў, духавенства ў народных святах, карнавалах. Дзве культурныя традыцыі: “малая” і “вялікая”. Народная культура вёскі і горада, земляробаў, жывёлаводаў, рамеснікаў (ткачоў, цесляроў, краўцоў шаўцоў, чабатароў, муляраў), дрывасекаў, вугальшчыкаў, шахцёраў, казакоў... Вандроўнікі (матросы, жаўнеры, рыбакі, жабракі, цыгане). Рэлігійныя і рэгіянальныя адрозненні, узаемадзеянне.

Перадача народнай культуры. Прафесіяналы. У Англіі – выканаўцы баладаў (*ballad-singers*), павадыры мядзведзяў (*bear-wards*), блазны, шарлатаны, клоўны,

камедыянты, фехтавальшчыкі, дурні, фокуснікі, жанглёры, фіглярны, гаеры, менестрэлі, лялечнікі, знахары, канатаходцы, знахары, акрабаты, зубарвачы. Скамарохі. Аматы: братчыкі, музыкі, прапаведнікі, прадказальнікі, знахары, правідцы. Адносіны да іх уладаў.

Асяродкі: вуліца, хата, карчма, таверна, піўная... Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.

Тэма 5. Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія

Старажытныя календары народаў Еўропы. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс. Разнастайнасць, агульнасць і адметнасць у каляндарнай паэзіі і абраднасці еўрапейскіх краін. Змены ў народнай культуры пасля каляндарных рэформаў. Карнавалы і карнавалескі.

Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах. Асноўныя святы і прысвяткі зімы ў розных народаў: традыцыі Ражаства, Новага года, Калядаў, Барбары, Андрэя, Міколы, Стрэчання, Масленіцы і інш. Вясна ў календары народаў Еўропы. Земляробчыя абрады і рытуалы. Пераходныя святы. Вялікдзень, *Easter* (англ.), *Ostern* (ням.), *Velikonoe* (чэх., славацк.), *Wielkanoc* (польск.) і інш. Юр'е, Войцах, Саракі, Звеставанне, Аляксей і інш. Асноўнае свята лета – Купалле, сан-Джавані (у рымлян), Жан Баціст (у французай), Сан-Хуан, або Сан-Жуан (у іспанцаў), святы Джон (у народаў Брытанскіх астравоў), святы Ханс (у нарвегаў), Іёнсок (у датчан), Мідсамар (у шведаў), Іван Купавац (у харватаў), Янаўдзень (у балгараў) і г.д. Падобнасць рытуалаў і абрадаў (паленне кастроў, скаканне праз іх, збор зеляніны, павер'і пра ведзьмаў, водныя купанні і інш.). Язычніцкая аснова і хрысціянскі элемент. Ілья, Магдалена, Лаўрын, Баўтрамей, Міхал, Зміцер... Абрады і звычаі з жывёлай, ураджайныя. Агульнасць у жніўных абрадах, міфалогія апошняга снапа. Каляндарныя памінальныя традыцыі.

Народны каляндар славян: заходніх (палякі, чэхі, славакі, лужычане) і паўднёвых (балгары, македонцы, славенцы, сербы, харваты). Гадавое кола ў народаў Еўропы (далёкае замежжа): італьянцаў, народаў Францыі, Брытанскіх астравоў, Пірынейскага паўвострава, Бельгіі, Нідэрландаў, Швейцарыі, скандынаўскіх народаў, фінаў, немцаў, аўстрыйцаў, венграў, румынаў, албанцаў, грэкаў. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.

Тэма 6. Сямейна-абрадавая паэзія

Абрады нараджэння і іх паэзія. Уяўленні пра Арысніцу – міфічную істоту ў вобразе жанчыны – у балгар, сербаў, харватаў (паўднёвых славян). Агульнасць і адметнасць абрадаў. Своеасаблівасць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін.

Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя. Адлюстраванне ў іх земляробчага і сямейнага ладу, сацыяльных, прававых, маральна-этычных, рэлігійных нормаў і поглядаў мінулых эпох. Параўнальны аспект з беларускім вяселлем.

Пахавальныя абрады і галашэнні (*оплаквання* – у балгар, *тужбалице* – у сербаў, *lament, zawodzenie, labidzenie* – у палякаў, *plac, narek* – у чэхаў і г.д.). Агульнасць і адметнасць.

Тэма 7. Пазаабрадавая паэзія, пражайныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы

Казкі, паданні і легенды. Паэтычныя эпічныя жанры (гераічны эпас, быліны, гайдучкія і гістарычныя песні, балады, думы). Лірычныя жанры. Малыя жанры (прыказкі і прымаўкі, загадкі).

Танцы і іх тыпы: павольныя і шпаркія, з паваротамі і падскокамі і без іх, танцы кахання і танцы вайны, танцы сольныя і групавыя (*kolo*). Агульнасць гульнівых сюжэтаў розных народаў.

Народны тэатр і драма. Развіццё батлейкі.

Агульнафальклорныя з'явы ў славянскіх і еўрапейскіх народаў.

РЕПОЗИТОРИЙ

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ДЫСЦЫПЛІНЫ “ЕЎРАПЕЙСКІ ФАЛЬКЛОР” ДЛЯ ДЗЁННАГА АДДЗЯЛЕННЯ

Нумар раздзела, тэмы, заняткаў	Назва раздзела, тэмы, заняткаў; пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю заняткаў
		лекцыі	практычныя (семінарыя) заняткі	лабараторныя заняткі	кіруемая (кантралюемая) самастойная работа студэнта			
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор” (2 гадзіны)	2						
1.1	1. Праблема “народнага” ў еўрапейскай фалькларыстыцы ў канцы 18 – 19 ст. 2. Замежныя і айчыныя працы па адзначанай праблеме.						9	
1.2	1. Розныя паняцці фальклору ў народаў свету. 2. Асноўныя крыніцы па еўрапейскай і славянскай фалькларыстыцы.	2					9	
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін (4 гадзіны)	2	2					
2.1	1. Малдаўская вусная народная творчасць. 2. Навагодні святы.		2				34,35,43	Рэфераты
2.2	1. Карэльскі фальклор. 2. Карэла-фінскі эпас. 3. Дзейнасць фінскага фалькларыста Э. Лёнрота. 4. Фальклор прыбалтыйскіх народаў. 5. Эстонская, літоўская і латышская народная творчасць.	2					16,24,25, 32-38, 52, 58	

3	Жанравы склад фальклору народаў Еўропы (2 гадзіны)	2				Табліца		
3.1	1. Умоўнасць тэрміна “жанр” у народнай культуры. 2. Класіфікацыя і сістэма жанраў. 3. Падзел па родах. 5. Асноўныя традыцыйныя формы. 6. Гістарычнае змяненне жанраў.	2					9, 26, 34-35	
4	Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі (2 гадзіны)	2						
4.1	1. Паняцце народнай культуры. 2. Перадача народнай культуры. 3. Асяродкі. 4. Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.	2					9, 17-18	
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія (8 гадзін)	2	4		2			
5.1	1. Старажытныя календары народаў Еўропы. 2. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс.	2			2 (лекц.)		1, 4, 11, 21, 28-29, 31, 39-41, 51	
5.2	1. Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах. 2. Асноўныя святы і прысвятакі зімы ў розных народаў. 3. Вясна ў календары народаў Еўропы. 4. Асноўнае свята лета – Купалле.		2				1, 4, 11, 21, 28-29, 31, 39-41, 51	Вусныя паведамленні
5.3	1. Народны каляндар славян. 2. Гадавое кола ў народаў Еўропы. 3. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.		2				1, 4, 11, 21, 28-29, 31, 39-41, 51	Рэфераты
6	Сямейна-абрадавая паэзія (4 гадзіны)	2	2					
6.1	1. Абрады нараджэння і іх паэзія. 2. Своеасаблівасць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін.	2					8, 47, 69	

	3. Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў. 4. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя.							
6.2	1. Пахавальныя абрады і галашэнні. Агульнасць і адметнасць.		2				8, 47, 69	Даклады
7	Пазаабрадавая паэзія, пражытныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы (6 гадзін)	2	2		2			
7.1	1. Казкі, паданні і легенды. 2. Паэтычныя эпічныя жанры. 3. Лірычныя жанры. 4. Малыя жанры.	2					2, 5-7, 12-16, 19-20, 23-25, 32-33, 36-37, 43-45, 57-61, 65-68, 72	
7.2	1. Танцы і іх тыпы. 2. Агульнасць гульнёвых сюжэтаў розных народаў. 3. Народны тэатр і драма. 4. Развіццё батлейкі.		2				2, 5-7, 12-16, 19-20, 23-25, 32-33, 36-37, 43-45, 57-61, 65-68, 72	Рэфераты
7.3	1. Агульнафальклорныя з'явы ў славянскіх і еўрапейскіх народаў.				2 (практ.)		2, 5-7, 12-16, 19-20, 23-25, 32-33, 36-37, 43-45, 57-61, 65-68, 72	Вуснае апытанне
Усяго		14	10		4			

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ДЫСЦЫПЛІНЫ “ЕЎРАПЕЙСКІ ФАЛЬКЛОР” ДЛЯ ЗАВОЧНАГА АДДЗЯЛЕННЯ

Нумар раздзела, тэмы, заняткаў	Назва раздзела, тэмы, заняткаў; пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю заняткаў
		лекцыі	практычныя (семінарыя) заняткі	лабараторныя заняткі	кіруемая (кантралюемая) самастойная работа студэнта			
1	Паняцці “народная культура” і “фальклор”							
1.1	1. Праблема “народнага” ў еўрапейскай фалькларыстыцы ў канцы 18 – 19 ст. 2. Замежныя і айчыныя працы па адзначанай праблеме.						9	
1.2	1. Розныя паняцці фальклору ў народаў свету. 2. Асноўныя крыніцы па еўрапейскай і славянскай фалькларыстыцы.						9	
2	Гісторыя развіцця фалькларыстыкі еўрапейскіх краін	2						
2.1	1. Малдаўская вусная народная творчасць. 2. Навагоднія святы. 3. Карэльскі фальклор. 4. Карэла-фінскі эпас. 5. Дзейнасць фінскага фалькларыста Э. Лёнрота 6. Фальклор прыбалтыйскіх народаў. 7. Эстонская, літоўская і латышская народная творчасць.	2					34,35,43, 52	
3	Жанравы склад фальклору народаў Еўропы							
3.1	1. Умоўнасць тэрміна “жанр” у народнай						9, 26, 34-35	

	культуры. 2. Класіфікацыя і сістэма жанраў. 3. Падзел па родах.							
3.2	1. Асноўныя традыцыйныя формы. 2. Гістарычнае змяненне жанраў.						9, 26, 34-35	
4	Актыўныя і пасіўныя носьбіты народнай культуры і асяродкі							
4.1	1. Паняцце народнай культуры. 2. Перадача народнай культуры.						9, 17-18	
4.2	1. Асяродкі. 2. Роля кірмашоў у развіцці народнай культуры.						9, 17-18	
5	Каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія		2					
5.1	1. Старажытныя календары народаў Еўропы. 2. Народны каляндар як язычніцка-хрысціянскі комплекс. 3. Пачатак пораў у розных каляндарных рэгіёнах. 4. Асноўныя святы і прысвяткі зімы ў розных народаў. 5. Вясна ў календары народаў Еўропы. 6. Асноўнае свята лета – Купалле. 7. Народны каляндар славян. 8. Гадавое кола ў народаў Еўропы. 9. Беларускі каляндар у кантэксце традыцый народаў Еўропы.		2				1, 4, 11, 21, 28-29, 31, 39-41, 51	Вусныя паведамленні Рэфераты
6	Сямейна-абрадавая паэзія		2					
6.1	1. Абрады нараджэння і іх паэзія. 2. Своеасаблівасць беларускага абраду і багацце паэзіі хрэсьбін. 3. Разнастайнасць вясельных абрадаў і іх паэзія ў славян і іншых еўрапейскіх народаў. 4. Перадвясельныя звычаі і абрады, вясельныя і паслявясельныя. 5. Пахавальныя абрады і галашэнні. Агульнасць і		2				8, 47, 69	Даклады Апытанне

	адметнасць.							
7	Пазаабрадавая паэзія, пражайчныя жанры, гульні і танцы, тэатр народаў Еўропы		2			Літаратура па тэме		
7.1	1. Казкі, паданні і легенды. 2. Паэтычныя эпічныя жанры. 3. Лірычныя жанры. 4. Малыя жанры. 5. Танцы і іх тыпы. 6. Агульнасць гульніх сюжэтаў розных народаў. 7. Народны тэатр і драма. 8. Развіццё батлейкі.		2				2, 5-7, 12-16, 19-20, 23-25, 32-33, 36-37, 43-45, 57-61, 65-68, 72	Апытанне Рэфераты
Усяго		2	6					

Спіс літаратуры

Асноўная.

1. Брак у народаў Цэнтральнай і Юго-Восточнай Еўропы. – М.: Наука, 1988. – 238 с.
2. Бэрк, П. Народная культура Еўропы ранняга новага часу / П. Бэрк; перакл. з англ. І. Банецкай; пад рэд. А. Ліса. – Мінск: Тэхналогія, 1999. – 380 с.
3. Календарныя обычаі і абрады в старанах зарубежнай Еўропы: Зімяныя прадпразднікі. – М.: Наука, 1973. – 351 с.
4. Календарныя обычаі і абрады в старанах зарубежнай Еўропы: Весенніе прадпразднікі. – М.: Наука, 1977. – 357 с.
5. Календарныя обычаі і абрады в старанах зарубежнай Еўропы: Летне-осенніе прадпразднікі. – М.: Наука, 1978. – 295 с.
6. Кравцов Н.И. Славянскі фальклор: учеб. пособие для ун-тов / Н.И. Кравцов. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1976. – 264 с.
7. Кравцов Н.И. Проблемы славянскага фальклора / Н.И. Кравцов. – М.: Наука, 1972. – 360 с.

Дадатковая.

8. Аничков, Е.В. Весенняя абрадавая поэзія на Западе і у славян / Е.В. Аничков // Сборник отд. РЯиС ИАН. – СПб., 1903—1905. Ч. 1–2. – 392 с.
9. Англійская і шатландская народная баллада: сб. / Сост. Л.М. Аринштейна. – М.: Радуга, 1988. – 510 с.
10. Берг, Н.В. Литовскія песні / Н.В. Берг. – Вільно: Изд. “Литвы”, 1921. – 18 с.
11. Берг, Н.В. Песни разных народов / Н.В. Берг. Б.м., 1854. – 556 с.
12. Богатырев, П.Г. Словацкія эпічныя расказы і ліро-эпічныя песні (“Забойніцкі цыкл”) / П.Г. Богатырев. – М.: АН СССР, 1963. – 192 с.
13. Виноградова Л.Н. Зімяныя календарная поэзія заходніх і ўсходніх славян: Генезіс і тыеалогія колядавання / Л.Н. Виноградова. – М.: Наука, 1982. – 256 с.
14. Греческія народныя песні. – М.: Гослитиздат, 1957. – 303 с.
15. Дайны: Латышскія народныя песні. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 175 с.
16. Даркевич, В.П. Народная культура средневековья: светская прадпразднічная жыццё в искусстве IX – XVI вв. / В.П. Даркевич. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
17. Джузеппе, К. История фальклористики в Европе / К. Джузеппе; пер. с итал., ред. и вступ. статья Е. Мелитинского. М., 1960. – 312 с.
18. Ермолов, А. Народная селькохозяйствённая мудрость в пословицах і пагаворках і всенародны мясяцеслов. Ч. 1. / А. Ермолов. – СПб.: Тип. А.С. Суворина, 1901. – 620 с.

- 19.Ирасек, А. Старинные чешские сказания / А. Ирасек; пер. с чеш. – М.: Правда, 1987. – 365 с.
- 20.Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Заговор. – М.: Наука, 1993. – 239 с.
- 21.Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка как текст: Сб. ст. – М.: Наука, 1994. – 192 с.
- 22.Жирмунский, В.М. Фольклор Запада и Востока / В.М. Жирмунский. М.: Наука, 2004. – 252 с.
- 23.Кабашнікаў, К.П. Беларускі фальклор у параўнальным асвятленні / К.П. Кабашнікаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – 152 с.
- 24.Карельские народные песни. – М.: Музгиз, 1962. – 130 с.
- 25.Карельские народные сказки. – М., Л.: Изд. АН СССР, 1963. – 528 с.
- 26.Латышские народные анекдоты. – Рига: Изд. АНЛав.ССР, 1963. – 279 с.
- 27.Латышские народные сказки. – Рига: Зинатне, 1972. – 351 с.
- 28.Литовский фольклор. – Вильнюс: Гослитиздат, 1957. – 534 с.
- 29.Лозка, А.Ю. Беларускі каляндар у славянскім і еўрапейскім свеце / А.Ю. Лозка. – Мінск: БДПУ, 2002. – 120 с.
- 30.Молдавские сказки. – Кишинев: Лумина, 1967. – 480 с.
- 31.Народная поэзия славян. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1963. – 436 с.
- 32.Народные песни Ингерманландии. – Л.: Наука, 1974. – 516 с.
- 33.Народные сказки Британских островов. – М.: Радуга, 1987. – 368 с.
- 34.Норвежские сказки / Пер. Г. Фиша. – М.: Гослитиздат, 1962. – 294 с.
- 35.Песни южных славян. – М.: Худ.лит., 1976. – 479 с.
- 36.Польские народные легенды и сказки. – М.; Л.: Худ.лит., 1965. – 382 с.
- 37.Попович, Ю.В. Молдавские новогодние праздники (XIX–XX) / Ю.В. Попович. – Кишинев: Штиинца, 1974. – 183 с.
- 38.Пропп, В.Я. “Калевала” в свете фольклора / В.Я. Пропп // Фольклор и действительность. – М. Наука, 1976. – 325 с.
- 39.Путилов, Б.Н. Русский и южнославянский героический эпос. Сравнит.-типол. исследование / Б.Н. Путилов. – М.: Наука, 1971. – 315 с.
- 40.Путилов, Б.Н. Славянская историческая баллада / Б.Н. Путилов. – М.; Л.: Наука, 1965. – 176 с.
- 41.Румынская народная поэзия: Баллады, героич. эпос / Пер. с рум., сост. В. Гацака. – М.: Худ. лит., 1987. – 238 с.
- 42.Румынские народные сказки. – М.: Худ. лит., 1972. – 239 с.
- 43.Свод литовских народных песен. – Вильнюс: Вага, 1986—1989.
- 44.Сербские народные песни и сказки из собрания Вука Стефановича Караджича / Пер. с серб.-хорв. – М.: Худ. лит., 1987. – 511 с.
- 45.Скандинавские сказки. – М.: Худ. лит., 1991. – 334 с.
- 46.Сказки и легенды Португалии / Пер. с португ. – М.: Худ. лит., 1980. – 415 с.
- 47.Сланчяускас, М. Сказания и анекдоты Северной Литвы / М. Сланчяускас. – Вильнюс: Вага, 1975. – 397 с.
- 48.Словацкая народная поэзия. – М.: Худ. лит., 1989. – 429 с.

49. Словачские сказки / Пер. Д. Грабова. – М.: Главполиграфиздат, 1949. – 184 с.
50. Французские народные сказки / Пер. с франц. – М.; Л.: Гослитиздат, 1959. – 358 с.
51. Чешские и словацкие народные сказки. – М.: Худ. лит., 1990. – 477 с.
52. Шептунов, И.М. Хайдуцкое движение в фольклоре южных славян и болгарской литературе / И.М. Шептунов. – М.: Наука, 1982. – 271 с.
53. Шотландские народные сказки и предания / Пер. с англ. – М.: Худ.лит., 1967. – 327 с.
54. Шумада, Н.С. Специфика коротких песенных жанров современного славянского фольклора / Н.С. Шумада. – Киев: Наукова думка, 1973. – 17 с.
55. Шумада, Н.С. Современная песенность славянских народов / Н.С. Шумада. – Киев: Наукова думка, 1981. – 264 с.
56. Цітовіч, Г.І. Польскія народныя песні / Г.І. Цітовіч. – Мінск: Дзяржвыд. БССР, 1962. – 132 с.
57. Югаслаўскія казкі / Уклад. І. Чароты. – Мінск, 1999.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ

Назва дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Прынятае рашэнне кафедрай, якая распрацавала вучэбную праграму
Беларуская фалькларыстыка	Кафедра этналогіі і фалькларыстыкі	Узгоднена на ўзроўні вучэбных праграм	Пратакол № 10 ад 26.04.2011 г.
Гісторыя айчыннай і сусветнай культуры	Кафедра этналогіі і фалькларыстыкі	Узгоднена на ўзроўні вучэбных праграм	Пратакол № 10 ад 26.04.2011 г.
Этналогія	Кафедра этналогіі і фалькларыстыкі	Узгоднена на ўзроўні вучэбных праграм	Пратакол № 10 ад 26.04.2011 г.

4.5. ГЛАСАРЫЙ

• **Абрад ці рытуал** — сукупнасць умоўных, традыцыйных дзеянняў, пазбаўленых непасрэднай практычнай мэтазгоднасці, але якія служаць сімвалам вызначаных сацыяльных адносін, формай іх нагляднага выраза і замацавання. Некаторыя рэлігіі выкарыстоўваюць абрады для замацавання ва ўсведамленні вернікаў некаторых рэлігійных уяўленняў і ўмацаванні веры ва усемагутныя сілы. Адметная рыса старажытных беларускіх народных абрадаў — цесная павязь побытава-працоўнага, язычніцкага і хрысціянскага.

• **Беларускі народны каляндар** — разнавіднасць народнага календара; вызначаецца асаблівай архаічнасцю і кансерватыўнасцю, захоўвае яўныя сляды месяцавага і сонечнага злічэння часу, засноўваецца на эвалюцыйных структураўтваральных элементах храналогіі, звязаных з астральнымі назіраннямі чалавека, якія прывялі да разумення сонцастаянняў і раўнадзенстваў, вакол якіх сфарміраваліся асноўныя святочна-абрадавыя комплексы (віншавальныя абходы, варажба, магія агню і сонца, кульмінацыйнае святочнае ігрышча, культ продкаў і інш.), а таксама на іншых святкаваннях з незавершаным фарміраваннем комплексу, і з'яўляліся ў пэўны перыяд гісторыі народа як дамінантныя кропкі ў лета/годазвароце (Новае лета, Новы год). Ён утрымлівае складаную шматузроўневую сінтэзаваную сетку комплексаў, сістэм і мадэляў розных перыядаў і эпох: каляндарна-міфалагічны код (кансервацыя дахрысціянскіх культаў, складзеных на магіі, татэмізме, анімізме, фетышызме); комплексныя складнікі (язычніцкія і хрысціянскія хрананімы і іх сінтэзаваныя ўтварэнні, пасты, табуіраваныя, разгульныя, гаспадарча-рэгламентаваныя перыяды); каляндарызацыя духоўнага жыцця і быту (часовае замацаванне язычніцкіх ігрышчаў, фалькларызацыя хрысціянскага месяцаслова, гадавая рэгламентацыя народных песень, танцаў, гульняў і іншых жанраў, сямейна-бытавога цыклаў); архаічныя і сучасныя сродкі летазлічэння, пабудаваныя на саярных, лунарных і астральных уяўленнях чалавека, яго рознафункцыянальных відавых блоках (памінальным, шлюбным, земляробчым, жывёлагадоўчым, пчолаводчым, рыбалоўным, ткацкім і інш.).

• **Вірылакальнае** (ад лац. *vir* — муж) **пасяленне** — пераход жонкі на жыццё да мужа, а наадварот — уксарылакальнае (ад лац. *uxor* — жонка).

• **Гісторыка-этнаграфічны рэгіён** — рэгіён, што вылучаецца на якой-небудзь тэрыторыі паводле комплексу этнакультурных прыкмет: асаблівасцей этнічнай гісторыі, характару рассялення, гаспадарчых заняткаў і прылад працы, народнай архітэктуры, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, традыцыйнага адзення, фальклору, мясцовых гаворак і інш.

• **Звычай** — гістарычна ўсталяваны і агульнапрыняты ў пэўным грамадстве або сацыяльна-этнічнай групе спосаб паводзін. Як норма паводзінаў узнік у глыбокай старажытнасці. Першапачаткова звычай меў выгляд табу — розныя забароны і абмежаванні, якія выходзіліся

з дзяцінства і ўзнаўляліся ў новых пакаленнях без абмеркавання і абгрунтавання.

• **Земляробства** – галіна сельскай гаспаларкі, асноўны занятак насельніцтва Беларусі са старажытных часоў. Уключае ворыўнае земляробства, лугаводства, садоўніцтва і лесаводства. Вытворчы працэс уключае падрыхтоўку і апрацоўку глебы, сяўбу, догляд пасеваў, уборку, упарадкаванне і захоўванне ўраджаю. Налічвае шматлікія прылады працы і цяглавую сілу.

• **Інтэграцыя** – працэс паступовага збліжэння і паглыбленага супрацоўніцтва краінаў і народаў у сферах эканомікі, права, культуры і палітыкі.

• **Кансалідацыя** (позналац. *consolidatio* ад *consolido* узмацняю) у **этнаграфіі** – узмацненне культурнай аднароднасці насельніцтва ў выніку зліцця некалькіх, звычайна блізкіх па мове і культуры этнічных або субэтнічных групаў у больш буйную этнічную супольнасць (плямёнаў у народнасць, народнасцяў у нацыю); від аб'яднальных этнічных працэсаў. Выдзяляюць этнагенетычную (зліццё некалькіх роднасных, але самастойных этнічных адзінак) і ўнутрыэтнічную кансалідацыю (аб'яднанне субэтнічных групаў у выніку згладжвання культурна-бытавых і моўных адрозненняў).

• **Канфэсія** (лац.: *confessio* — спавяданне) ці **веравызнанне** — асабліваць веравызнання ў межах вызначанага рэлігійнага вучэння, а таксама аб'яднанне вернікаў, якія прытрымліваюцца гэтага веравызнання. Напрыклад, у хрысціянстве цэрквы, які ў спавяданні ўжываюць розныя Сімвалы веры, утвараюць розныя канфесіі. Увогуле значэнні слова тэрмін «канфэсія» з'яўляецца сінонімам вызначанай формы рэлігіі.

• **Культура** (ад лацінскага слова *cultura* – апрацоўка, выхаванне, адукацыя, шанаванне) – духоўны змест чалавечай жыццядзейнасці, сацыяльнай арганізацыі і пазнання, якія выяўляюцца ў нацыянальна самабытных тыпах эканомікі, правасвядомасці, рэлігіі, мастацтва, тэарэтычных і практычных ведаў, асвятчальных традыцый, культам і маральнымі імператывамі. Паводле эмпірычнага вызначэння, культура – сукупнасць рэальных і патэнцыяльных каштоўнасцей, якія ствараюцца людзьмі ў працэсе эканамічнай, грамадска-палітычнай і творча-духоўнай дзейнасці.

• **Манагамія** (ад грэч. *monos* – адзін і *gamos* – шлюб) – аднашлюбнасць, гістарычная форма шлюбу і сям'і; узнікла з парнага шлюбу ў эпоху распаду першабытнаабшчыннага ладу.

• **Народнасць** – форма моўнай, тэрытарыяльнай, эканамічнай і культурнай супольнасці людзей, якая ўтвараецца гістарычна ў выніку кансалідацыі, зліцця плямён і папярэднічае ўтварэнню нацыі. Яна ўласціва рабаўладальніцкаму і феадальнаму ладу. Асноўнымі прыкметамі народнасці з'яўляюцца: адносная агульнасць мовы, агульнасць тэрыторыі, культуры, пэўныя гаспадарчыя сувязі, этнічная самасвядомасць і саманазва.

• **Народны каляндар** – адна з першасных форм духоўнага жыцця чалавека, звязаная з яго памяццю і свядомасцю, сістэма сталых ці рухомых свят, прысвяткаў, абрадаў, гульняў, звычаяў, што замацаваны ў быццё і фальклоры праз спалучэнне язычніцкіх і хрысціянскіх кампанентаў; з’яўляецца арыенцірам пры выкананні пераважна сельскагаспадарчых работ і адпачынкаў у гадавым, сезонным, месячным і іншых цыклах-рытмах, утрымлівае традыцыйныя фэналагічныя, метэаралагічныя, агранамічныя, астранамічныя, астралагічныя і іншыя каляндарныя веды, атрыманыя пераважна эмпірычным шляхам.

• **Нацыя** (па-лацінску: *natio* — племя, народ) — полісэмантычнае паняцце, якое застасоўваецца для характарыстыкі вялікіх сацыякультурных супольнасцяў індустрыяльнай эпохі. Гэта тып этнасацыяльнай супольнасці, што прыходзіць на змену феадальнай народнасці.

• **Прысвятак** (прысвята, святок) – малое свята, звычайна працоўны дзень, названы ў гонар гістарычнай, духоўнай асобы, або іншы хранонім, які адлюстраваны ў фальклоры. «Еўдокі – это е тожэ прысьято. Кажуць, кто съяткуе Еўдокі, ў того голы боку» (Пінскі раён), «Прачыстае, сеюць жыта. Ета называецца съвятко, Прачыстая» (Петрыкаўскі раён).

• **Рэлігійныя вераванні** – фантастычнае адлюстраванне ў свядомасці людзей пануючых над імі прыродны і грамадскіх сіл, рэлігійны светапогляд, заснаваны на ўпэўненасці ў існаванні звышнатуральнага. Узніклі ў глыбокай старажытнасці ў абшчынна-родавым грамадстве. Найбольш раннімі формамі старажытных вераванняў былі анімізм, фетышызм, татэмізм, магія.

• **Святы** – сукупнасць звычаяў і абрадаў, якія выражаюць і замацоўваюць пэўныя погляды, пачуцці, адносіны людзей да прыроды і паміж сабою; свабодныя ад працы дні. Узніклі ў першабытным грамадстве. Былі звязаны з каляндарным ці земляробчым цыкламі. У працэсе гістарычнага развіцця зменьваліся, адміралі, узнікалі новыя.

У сувязі з тым, што існуюць рэгіянальныя і нават кропкавыя (адной вёскі) асаблівасці святкаванняў у Беларусі, улічыўшы акрамя прасторавага аспекту часавы, разглядаемае паняцце адпаведна носіць рэгіянальны, кропкавы і часавы характар. Гэта значыць, што ў свой час, напрыклад, Ярылавіца было святочным ігрышчам, якое цяпер толькі засталася ў памяці дзякуючы запісам пачатку ХХ ст. Тое ж адносіцца да Стаўроўскіх Дзядоў і г. д. Вядомы выпадкі, калі адзначалі памяць продкаў у асобных вёсках: перад Міколамі зімовым і вясновым, у Страсную суботу, напярэдадні Нараджэння Хрыста (Раства) ці Новага года, Стрэчаньскія Дзяды, Сівакоўскія Дзяды (назва па прозвішчы, родавыя памінкі). Не існуе нават агульнага паняцця ў разуменні «вялікае свята», да якіх адносяць розныя (звычайна дванаццаць) хранонімы.

• **Традыцыя** – сукупнасць рэгіянальных і ўніверсальных архетыпаў, увасобленых у мове, міфалогіі, звычаях, абрадах, фальклоры, у класічнай літаратуры і іншых відах мастацтва.

• **Хранонімы** – асноўныя зместанапаўняльныя складнікі календара: назвы свят, прысвяткаў (звычайныя працоўныя дні ў гонар выбітных асоб, прыродных з’яў і г.д., з якімі звязаны прымаўкі, прыкметы, песні).

• **Хрысціянскі каляндар** – каляндар хрысціянскай царквы. У яго аснову закладзена літургічнае кола, у якім вызначаецца пасхалія і ў храналагічнай паслядоўнасці падаюцца вялікія хрысціянскія святы і святы ў гонар святых, апосталаў, дні памяці іншых, а таксама можа прадстаўляцца спадарожная інфармацыя (сціслыя апісанні і тлумачэнні каляндарных дзён, жыцці праведнікаў, выказванні вядомых багасловаў, настаўнікаў царквы, малітвы і г. д.). Царкоўны каляндар прадугледжваў на кожны дзень памінанне святых (больш за 600). Згодна нябеснай іерархіі, напрыклад, праваслаўя падзел складаецца з 12 сонмаў або чыноў: прарокаў (святых Старога Завету, апошнім з абраннікаў Божых быў Іаан Прадцеча); апосталаў (12 бліжэйшых і 70 вучняў Ісуса Хрыста); пакутнікаў, якія прынялі смерць за веру ў Хрысце; прападобных, манахі-пустыннікі, стоўпнікі і г. д., якія прынялі на сябе асобныя подзвігі; праведных (якія праславіліся подзвігамі і святасцю, жывучы ў міру, а не ў манастыры, князі, цары) і інш. На адзін дзень прымяркоўваецца некалькі святых, ёсць выпадкі – больш 70. Акрамя імён ў царкоўным месячаслове закладзена сістэма пастоў, якія таксама з’яўляюцца кропкай адліку каляндарных падзей. Важнай асаблівасцю хрысціянскага кола дзён стаў «рухомы» пасхальны каляндар, які зрушыў са сталага месца некаторыя традыцыйныя святы язычнікаў.

• **Хрысціянства** (ад грэч.: *Χριστός* — «памазанік», «месія») — манатэістычная рэлігія, разам з іўдаізмам і ісламам уваходзіць у групу аўраамічных рэлігій. Хрысціянства зарадзілася на тэрыторыі сучаснага Ізраілю ў I стагоддзі н.э. Заснавальнікам з’яўляецца Ісус Хрыстос. У цяперашні час хрысціянства з’яўляецца адной з самых распаўсюджаных сусветных рэлігій. У нашы дні ў хрысціянстве існуюць наступныя асноўныя кірункі: Каталіцызм, Праваслаўе, Пратэстанцызм, Сведкі Іеговы.

• **Цывілізацыя** – гэта адзін з этапаў адносна высокага ўзроўню развіцця культуры пэўнага тыпу (старажытна-егіпецкая, антычная і іншыя цывілізацыі).

• **Этнагенез** – (ад грэч. *ἔθνος*, «племя, народ» і *γένεσις*, «паходжанне») — працэс складання этнічнай супольнасці (этнасу) на базе разнастайных этнічных кампанентаў. Этнагенез уяўляе сабою пачатковы этап этнічнай гісторыі.

• **Этнас** – (ад грэч. *ἔθνος* — народ) — сукупнасць людзей, якая сфармавалася на пэўнай тэрыторыі, мае асаблівасці біялагічнага (зьнешні выгляд), сацыяльнага (сямейна-побытавыя, грамадавыя і іншыя дачыненні паміж людзьмі), культурнага (мова, духоўная і матэрыяльная культура), психалагічнага (псыхічны склад, сьвядомасць) характару пры наяўнасці ў яе чальцоў групавой самасьвядомасці (этнічная самасьвядомасць), якая адлюстроўвае ўвесь комплекс пералічаных асаблівасцяў і параўноўвае сваю супольнасць зь іншымі па дадзеных прыкметах.

• **Этнічная самасвядомасць** — неад'емны кампанент этнасу, адзін з найважнейшых этнічных вызначальнікаў, які дазваляе меркаваць пра наяўнасць этнасу як асобнай супольнасці.

• **Язычніцкі каляндар** – гэта найбольш архаічныя ўяўленні і веды пра першыя меры і спосабы лічэння часу, звязаныя з першабытнымі культамі, якія фарміраваліся на працягу «верхняга палеаліту – мезаліту – неаліту» і трансфармаваліся ў хрысціянскі перыяд, здолеўшы прывязацца да дат больш удасканаленага тагачаснага летазлічэння.

• **Язычніцтва** (ад царк.-слав. «языцы» – чужаземцы, народы) – агульны тэрмін для абазначэння старажытных вераванняў і культаў, якія існавалі да ўзнікнення і пашырэння «вышэйшых» монатэістычных рэлігій (будызм, хрысціянства, іслам). Іншая назва — паганства (адлац.: *paganus* — язычнік). Сутнасць язычніцкіх культаў заключалася ў магічным уздзеянні на прыроду. Захоўвалася ў духоўнай культуры многіх народаў нават пасля прыняцця адной з сусветнай рэлігій. Для язычніцтва характэрны вера ў шматлікіх багоў і божстваў (політэізм); абагаўленне розных прыродных сіл і стыхій (пантэізм); перакананне ў рэальным існаванні душы, добрых і злых духаў (анімізм); надзяленне чалавечымі рысамі і якасцямі прыродных з'яў, багоў, міфічных істот (антрапамарфізм); вера ў цудадзейную сілу асобных матэрыяльных прадметаў (фетышызм); уяўленні аб звышнатуральнай роднасці паміж людзьмі і пэўным відам жывёл, раслін (татэмізм); магічныя дзеянні; культ продкаў. Прыхільнікі язычніцтва — язычнікі (паганцы) — прыносілі разнастайныя ахвярапрынашэнні (часцей прадукты харчавання, расліны, радзей — жывёл і нават людзей) шматлікім божствам, пакланяліся духам рэк, азёр, лясоў, асобных жывёл, а таксама дрэвам, камяням, крыніцам і г.д.

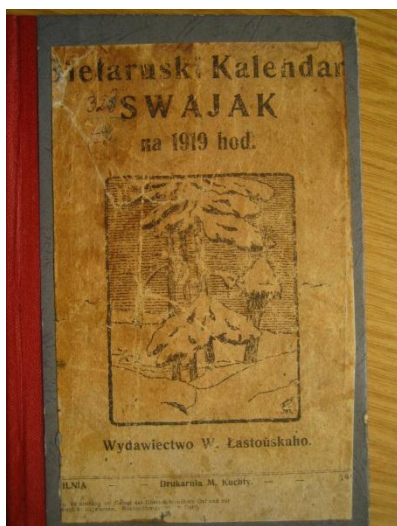
4.6. ІЛЮСТРАЦЫІ

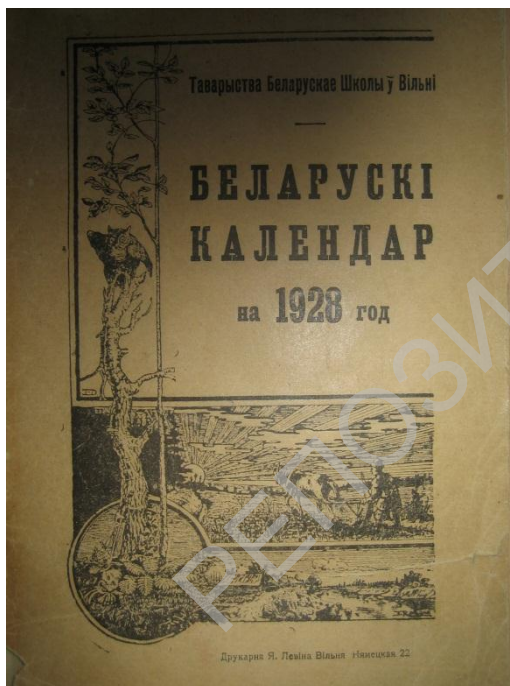

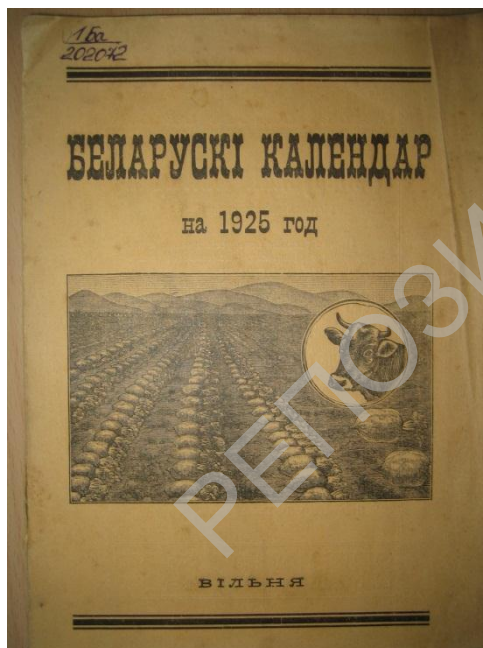
Ілюстрацыя 1. Расшыфроўка археалагічных знаходак

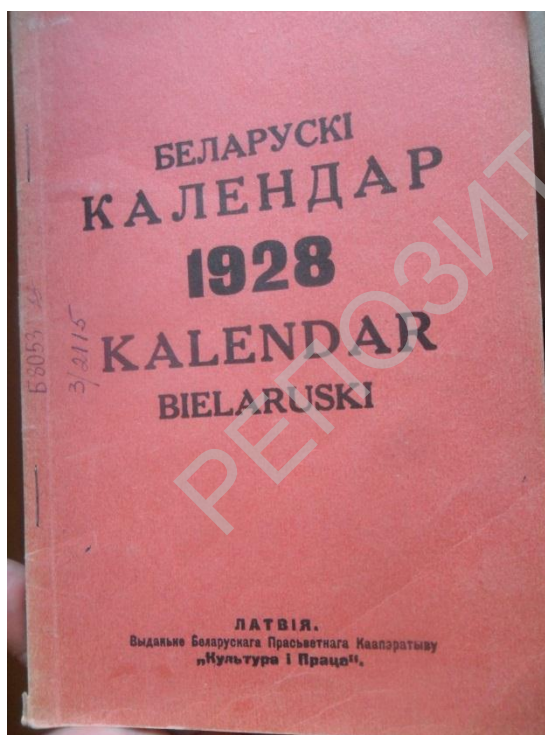
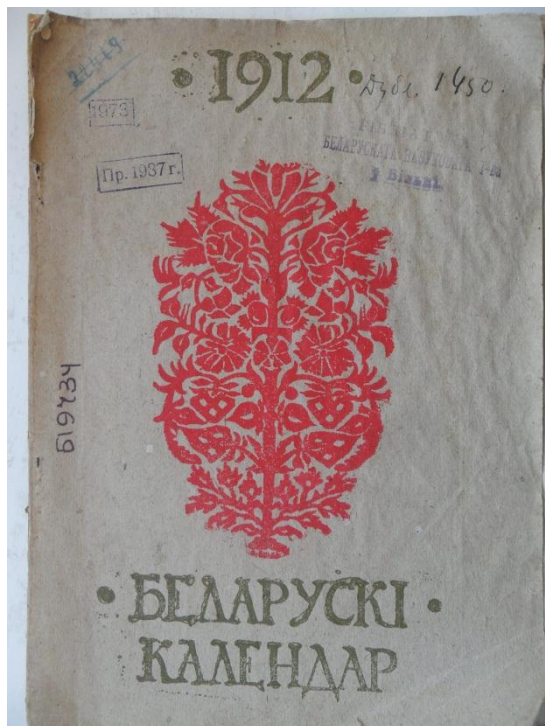
Ілюстрацыя 1. Англіійскі Стоўнхендж - старажытная астранамічная абсерваторыя

Ілюстрацыі 3. Беларускія календары

Літаратура па каляндарнай тэматыцы

РЕПОЗИТОРИЙ

4.7. КАЛЯНДАРНА-ФАЛЬКЛОРНЫЯ СТЫЛІ І АСАБЛІВАСЦІ НАВАЛЕЦЦЯ/НАВАГОДДЗЯ

Стыль	Назва свята і дата па календарых		Язычніцкая традыцыя (рэканструкцыя)	Асноўныя рысы Навалецця (Новага года)	Гісторыя і параўнальны аспект
	царкоўнаму	народнаму			
1. Велікодны, саракоўны	Светлае Хрыстова Увасрашэнне. Пасха – першая нядзеля пасля вясенняга раўнадзенства і Поўні, якая не супадае з іўдзейскай, згодна “рухомага” календара. 40 пакутнікаў, якія пакутавалі ў Севасційскім возеры – 9 / 22 сакавіка.	Вялікдзень (Вялічка). Саракі – 9 / 22 сакавіка. Ясен Красен – Маладзкі ці Поўня.	Ігрышча Вялікадня, магчыма, адзначалася ў дзень вясенняга раўнадзенства, ці пасля яго, у Маладзкі ці Поўню, традыцыі якога трансфармаваліся ў Пасху. Магло доўжыцца два тыдні (традыцыі Масленіцы, Гукання Вясны, Вербніцы, Вялікадня, Радаўніцы, Саракоў, Благавешчання, Юр’е і інш.).	Ігрышча звязана з днём вясенняга раўнадзенства. Навагодне-віншавальныя абходы (валачобніцтва). Лік дзён ад Пасхі. Магія першага дня. Культ продкаў. Багацейшы цыкл абрадаў і паэзіі. Нагляданні за Сонцам. Сімвалы: яйка, вярба, вогнішча. Шуканне папараць-кветкі. Саракі ўпамінаюцца ў валачобных песнях, як Навалецце.	З вясенняга раўнадзенства адзначаюць Новы год хакасцы ў Сібіры. (Гл. наступнае – Пасха). Царкоўнае святкаванне 40 пакутнікаў адзначае падзею, якая адбылася каля 320 г. Падобныя традыцыі вядомы ў хрысціянскім свеце. У Буджаху (Паўднёвая Сербія) – Навалецце. (Пашына). Старажытныя іранцы адзначалі Новы год 21 ці 22 сакавіка.

2. Пасхальны	Светлае Хрыстова Уваскрашэнне. Пасха – першая нядзеля пасля вясенняга раўнадзенства і Поўні, якая не супадае з іўдзейскай, згодна “рухомага” календара.	Вялікдзень (Вялічка, Пасха). (Дата – тая ж).	(Гл. папярэдняе).	(Гл. папярэдняе).	Пасха адзначаецца з 525 г. Пасхальны стыль шырока выкарыстоўваўся ў XIV ст. у гарадах Германіі і, наогул, у многіх краінах Еўропы да 1567 г. Афіцыйнае адзначэнне царкоўнага святкавання пачалося з 525 г. (Нікейскі сабор). У лацінамоўных актавых кнігах Вільні лічэнне вядзецца ад Пасхі і інш.
3. Зборны	1-я седміца Вялікага посту.	Збор (Зборніца) – 1-ы тыдзень Вялікага посту.	Вясенняя поўня ці падпоўня.	Упамінанні ў валачобных песнях, як Навалецце.	“У сербаў-гранічар у Масленічнае загавенне ... - рытуал, які традыцыйна звязваецца з Навалеццем” (Пашына). У лацінамоўных актавых кнігах Вільні лічэнне вядзецца ад першага тыдня Вялікага посту.
4. Сакавіцкі	Прападобна-пакутніца Еўдакія (каля 160—170 г.).	Аўдоця Вясноўка (Яўдоха, Аўдоння, Аўдакей) – 1 / 14 сакавіка. Гуканне Вясны.	Традыцыі перайшлі з Велікоднага комплексу.	Упамінанні ў валачобных песнях, як Навалецце. Багатая каляндарна-абрадавая паэзія. Упрыгожанні бярозкі, елкі. Можна прыцягнуць з іншых дзён традыцыі віншавальных абходаў, варажбу і культ продкаў.	Выкарыстоўваўся ўжо ў III ст. н. э., з VI ст. – у Францыі, у рымлян – да 153 г., усходнія славяне – да 1348 г. У сакавіку адзначаюць Новы год вахоўскія ханты, кеты і іншыя народы Сібіры.
5. Благавешчанскі	Благавешчанне Прасвятой Багародзіцы (XVI ст.) – 25 сакавіка / 7	Благавешчанне (Дабравешчанне, Звеставанне) – 25 сакавіка / 7 красавіка. Міжблагавешчанне	Традыцыі маглі ўваходзіць ў велікодны комплекс.	Упамінанні ў валачобных песнях, як Навалецце. Культ мядзведзя.	Адзначалася як Пасха, якая затым была прымеркавана да 1-й вясенняй нядзелі па месяцовым календары. Благавешчанскі стыль ужываўся ў Рыме

	красавіка.	шчыны – дні паміж каталіцкімі і права-слаўнымі святамі. Благавесны ты-дзень. Камаедзіца – 24 сакавіка / 6 красавіка.			(XII і пачатку XIII ст.), Англіі – да 1753 г., Францыі – у IX—X стст., у Лівоніі – у XIII ст., а з XIV замяняецца раджэстве-нскім.
6. Кра-савіцка-юраўскі	Вялікапакут-нік Георгій Перамагано-сец (303 г.). – 23 красавіка / 6 мая.	Юрый (Ягорый, Юр’я-Ягор’е) – 23 красавіка / 6 мая.	Магчыма ў язычніцкі перыяд у асноўнае жывёлагадоўчае ігрышча ўваходзілі тра-дыцыі, акрамя юраўс-кіх, андрэўская вараж-ба, Ляльнік, Алісей, Ярылавіца, Барыс, Антоній, Мікола і інш. Працягласць каля двух тыдняў.	Упамінанні ў валачобных песнях, як Навалецце. Асноўнае ігрышча, прысвечанае жывёле. Юраўскія віншавальныя абходы двароў. Кумленне. Варажба. Вогнішча. Ягораўская “батлейка”. Багатыя абрады і паэзія.	У албанскіх мусульман, харватаў Сіньскай Краіны – Навалецце. Новы год у будыстаў Лаоса, Кампучыі, Таіланда ў сярэдзіне краса-віка. Навалецце ў жывёла-водаў і качэўнікаў народаў Азіі выяўляе многія рысы з Юр’ем. Па календары Сака (паўднёвая Індыя) год пачынаецца прыблізна 12 красавіка. Па Кнізе Велеса Раство Буса Белаяра (рускага Хрыста) – 20.04.295 г. Па-чатак года па Задзяку.
7. Тра-веньска-бары-саўскі (?)	Перанясенне мошчаў бла-гаверных кня-зёў Расійскіх Барыса і Гле-ба, у святым хрышчэнні Рамана і Да-выда (1072 і 1115 гг.) – 2 / 15 мая.	Барыс – 2 / 15 траўня.	Магчыма на пачатку траўня ва ўсходніх славян было свята “дзень маладых усходаў” (Б. Рыбакоў).	Адзінкавыя ўпамінанні ў валачобных песнях, як Навалецце. Культ крыніц, коней, зеляніны. Перад 1 траўнем – андрыянава шлюбная варажба, якая бывае перад навагоднімі святамі ці іншымі важней-шымі каляндарнымі падзеямі.	Кельцкія народы Брытанскіх астравоў лічылі пачаткам лета 1 мая (Бельтан), а пачаткам зімы 1 лістапада (Самхейн). Альмены і франкі ў VIII ст. пачыналі год з мая. У еўра-пейскіх народаў – вялікія святкаванні. У маі Новы год святкуюць верхнепрыамурскія эвенкі, паўночныя селькупы, нганасанне, алтайцы і іншыя

					народы Сібіры.
8. Зялёна-свяцкі	Пяцідзсятніца, Троіца – 50-ты дзень па Пасцы.	Сёмуха, Зялёныя святкі. Русальніца.	Семік (Сеймік), Куст. Культ продкаў і расліннасці. Русальскія традыцыі.		У лацінамоўных актавых кнігах Вільні лічэнне вядзецца ад Пяцідзсятніцы і інш.
9. Купальскі	Раство чэснага слаўнага Прарока Прадцечы і Хрысціцеля Гасподня Іаана – 24 чэрвеня / 7 ліпеня.	Купала (Купалле) – 23 чэрвеня / 6 ліпеня. Іван Купала (Іван Летні, Іван Ведзьмін, Пятроўскі Іван) – 24 чэрвеня / 7 ліпеня. Пятро (Пятро-Павел) – 29 чэрвеня / 12 ліпеня.	Ігрышча ў гонар летняга сонцастаяння (20-21 чэрвеня), як кульмінацыя, а таксама – зялёна-свяцкія, русальныя і пятроўскія традыцыі (Стаўроўскія Дзяды, Русальны тыдзень), магчыма два тыдні.	Асноўнае ігрышча, кульмінацыйна-астранамічная кропка якога прасцей вызначаецца. 2-тыднёвае святкаванне Багацейшая абраднасць і паэзія. Культ продкаў. Варажба. Нагляданні за Сонцам, Месяцам. Сімвалы: агонь, вада, Сонца, Месяц, бяроза, дуб, каліна. Павер'і пра нячыстую сілу. Лік тыдняў па царкоўнай Пяцідзсятніцы. Абходныя рытуалы двароў гуртам “купальнікаў”, “кустом”. Карнавальныя пераапрапанні.	Першы сонечны каляндар Старажытнага Егіпта (4 тыс. да н. э.). Новы год летам таксама адзначаўся ў племені Мая, старажытных армян і інш. У кельцкага племені секванаў месяц samon (лета) пачынаў год. Як сярэдзіна года з падобнымі навагоднімі традыцыямі вядомы многім народам зямлі. У мусульманскім календары лік гадам вядзецца ад “хіджры” (16 чэрвеня 622 г. па юліян.стылі). Новы год у маі-чэрвені адзначаюць нганасанне, эвенкі Верхняга Прыамур'я з кукавання зязюлі, з сярэдзіны лета –

					некаторыя іншыя народы Сібіры. У лацінамоўных актавых кнігах Вільні лічэнне вядзецца ад Пяцідзсятніцы, блізкага свята да Купалля.
10. Вераснёўскі (візантыйскі)	Прападобны Сімяон Столпнік (459 г.) – 1 / 14 верасня. Пачатак індыкта – царкоўнае Навалецце.	Узвіжанне (катол.) – дзень “закрывання” зямлі на зіму. Сымон (Сямён, Стоўб). “Жаніцьба пасьвета”. Бабіна лета.	Святкаванне блізкае да асенняга раўнадзенства (22—23 верасня), якое раней магло ўключаць традыцыі “жаніцьбы коміна”, Багача (8/21.09), Стаўроўскіх Дзядоў (13/26.09), Звіжання (14/27.09), Івана Пакроўнага (26.09/9.10) і інш.	Упамінанне свят асенняга астранамічнага комплексу ў песнях, як Навалецце. Звычай “сонца гуляе”. Параўнальна багатая абраднасць і паэзія. Варажба і прыкметы. Культ продкаў, Сонца (Агню, Свечкі). Віншавальныя абходы братчыкаў. Паралельнасць юраўскім і велікодным традыцыям.	Вядомы ў Італіі з візантыйскага часу. З 312 г. у Рымскай імперыі лік пачыналі з 23 верасня, а з 462 г. – з 1.09. Выкарыстоўваўся ў Расіі з 1493 г. (па інш. звестках яшчэ раней) да 1700 г., у рускім праваслаўным календары і цяпер. Каляндар Французскай рэвалюцыі з 22.09. 1792 г. У ВКЛ – часткова з XII, а з канца XV ст. канчаткова і да 1550 г. Яўрэй адзначаюць Новы год у маладзёк перад восеньскім раўнадзенствам. Протаіндыйскі каляндар (III тыс. да н.э.) пачынаўся з асенняга раўнадзенства. У каляндарах большасці мангольскіх плямён Новы год прывязаны да раўнадзенства, да восені – у розных народаў Сібіры.

11. Раж- дзествен- скі	Раство Пана Бога і Спаса нашага Ісуса Хрыста (25.12 /7.01).	Раство (Народзіны Пана Бога, Ісуса Хрыста). Спірыдон Сонцаварот.	Нараджэнне Ісуса Хрыста было прымеркавана да зімовага сонцастаяння (21-22 снежня), багатага язычніцкага двухтыднёвага каляднага ігрышча.	Калядам характэрны ўсе асноўныя рысы Навагоддзя.	Стыль уведзены ў Рыме з IV ст. н. э., у Францыі з VIII і да канца X ст. Панаваў у краінах Еўропы з XIII ст. (у Германіі з 1364 г. да паловы XVI ст.). У XV ст. у Лівоніі выкар. разам з блажавешчанскім. Пасхалія (1523-1543) Ф. Скарыны пачынаецца з Раства.
12. Студзенскі	Увядзенне юліянскага календара ў 46 г. да н. э. з пачаткам Новага года 1 студзеня. У Рымскай імперыі з XIII—XIV ст., Іспаніі – з 1556 г., у Даніі і Швецыі – з 1559 г., у Францыі – з 1563 г., у Нідэрландах – з 1575 г., у Шатландыі – з 1600 г., у папскай канцылярыі і Германіі – з 1691 г., у Расіі – з 1700 г., у Венецыі – з 1797 г. Польшча і некаторыя рэгіёны ВКЛ адзначаюць Новы год 1 студзеня з 1364 г. (эра ад Нараджэння Хрыста) і з XVI ст. – праваслаўныя ВКЛ, а з 1550 г. канцылярыя Княства пераходзіць ад вераснёўскага на студзеньскі стыль.				

4.8. СПІС РЭКАМЕНДУЕМАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Асноўная

1. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: у 2 т. – Т. 1: А капэла – Куцця. / Рэкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Мінск: БелЭн, 2005. – 768 с.
2. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: у 2 т. Т.2: Лабараторыя традыцыйнага мастацтва – «Яшчур» / Рэкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Мінск: БелЭн, 2006. – 832 с.
3. Бэрк П. Народная культура Еўропы ранняга новага часу / Перакл. з англ. І. Банецкай; пад рэд. А. Ліса. – Мінск, 1999. – 287 с.
4. Кавалёва, Р.М. Жанравы код фальклорнай карціны свету: Няказкавая проза. Дзіцячы фальклор. Загадкі. Казкі / Р.М. Кавалёва, Т.В. Лук'янава. – Мінск: Белпринт, 2012. – 122 с.
5. Капица, Ф.С. Славянские традиционные верования, праздники и ритуалы / Ф.С. Капица. – М., 2001. – 215 с.
6. Мифы и легенды народов мира: в 15 т. – Том 10. Восточная и Центральная Азия. – М.: Мир книги, 2012. – 374 с.
7. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. Т. 5. Цэнтральная Беларусь. У 2 кн. Кн.1. / В.І. Басько [і інш.]; ідэя і агул. рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. – Мінск : Выш. шк., 2010. – 847 с.
8. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. Т. 6. Гомельскае Палессе і Падняпроўе. У 2 кн. Кн.1. / Т.В. Валодзіна [і інш.]; ідэя і агул. рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. – Мінск : Выш. шк., 2012. – 910 с.

Дадатковая

9. Аничков, Е.В. Весенняя обрядовая поэзия на Западе и у славян / Е.В. Аничков // Сборник отд.РЯиС ИАН. – СПб., 1903—1905. Ч. 1–2. – 392 с.
10. Английская и шотландская народная баллада: сб. / Сост. Л.М. Аринштейна. – М.: Радуга, 1988. – 510 с.
11. Берг, Н.В. Литовские песни / Н.В. Берг. – Вильно: Изд. “Литвы”, 1921. – 18 с.
12. Берг, Н.В. Песни разных народов / Н.В. Берг. – Б.м., 1854. – 556 с.
13. Богатырев, П.Г. Словацкие эпические рассказы и лиро-эпические песни (“Забойницкий цикл”) / П.Г. Богатырев. – М.: АН СССР, 1963. – 192 с.
14. Брак у народов Центральной и Юго-Восточной Европы. – М.: Наука, 1988. – 238 с.
15. Виноградова, Л.Н. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян: Генезис и типология колядования / Л.Н. Виноградова. – М.: Наука, 1982. – 256 с.
16. Греческие народные песни. – М.: Гослитиздат, 1957. – 303 с.
17. Дайны: Латышскія народныя песні. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 175 с.

18. Даркевич, В.П. Народная культура средневековья: светская праздничная жизнь в искусстве IX – XVI вв. / В.П. Даркевич. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
19. Джузеппе, К. История фольклористики в Европе / К. Джузеппе; пер. с итал., ред. и вступ. статья Е. Мелитинского. М., 1960. – 312 с.
20. Ермолов, А. Народная сельскохозяйственная мудрость в пословицах и поговорках и всенародный месяцеслов. Ч. 1. / А. Ермолов. – СПб.: Тип. А.С. Суворина, 1901. – 620 с.
21. Ирасек, А. Старинные чешские сказания / А. Ирасек; пер. с чеш. – М.: Правда, 1987. – 365 с.
22. Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Заговор. – М.: Наука, 1993. – 239 с.
23. Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка как текст: сб. ст. – М.: Наука, 1994. – 252 с.
24. Жирмунский, В.М. Фольклор Запада и Востока / В.М. Жирмунский. – М.: Наука, 2004. – 192 с.
25. Кабашнікаў, К.П. Беларускі фальклор у параўнальным асвятленні / К.П. Кабашнікаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – 152 с.
26. Календарные обычаи и обряды в старанах зарубежной Европы: Зимние праздники. – М.: Наука, 1973. – 351 с.
27. Календарные обычаи и обряды в старанах зарубежной Европы: Весенние праздники. – М.: Наука, 1977. – 357 с.
28. Календарные обычаи и обряды в старанах зарубежной Европы: Летне-осенние праздники. – М.: Наука, 1978. – 295 с.
29. Карельские народные песни. – М.: Музгиз, 1962. – 130 с.
30. Карельские народные сказки. – М., Л.: Изд. АН СССР, 1963. – 528 с.
31. Кравцов, Н.И. Славянский фольклор: учеб. пособие для ун-тов / Н.И. Кравцов. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1976. – 264 с.
32. Кравцов, Н.И. Проблемы славянского фольклора / Н.И. Кравцов. – М.: Наука, 1972. – 360 с.
33. Латышские народные анекдоты. – Рига: Изд. АНЛав.ССР, 1963. – 279 с.
34. Латышские народные сказки. – Рига: Зинатне, 1972. – 351 с.
35. Литовский фольклор. – Вильнюс: Гослитиздат, 1957. – 534 с.
36. Лозка, А.Ю. Беларускі каляндар у славянскім і еўрапейскім свеце / А.Ю. Лозка. – Мінск: БДПУ, 2002. – 120 с.
37. Молдавские сказки. – Кишинев: Лумина, 1967. – 480 с.
38. Народная поэзия славян. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1963. – 436 с.
39. Народные песни Ингерманландии. – Л.: Наука, 1974. – 516 с.
40. Народные сказки Британских островов. – М.: Радуга, 1987. – 368 с.
41. Норвежские сказки / Пер. Г. Фиша. – М.: Гослитиздат, 1962. – 294 с.
42. Песни южных славян. – М.: Худ.лит., 1976. – 479 с.

43. Польские народные легенды и сказки. – М.; Л.: Худ.лит., 1965. – 382 с.
44. Попович, Ю.В. Молдавские новогодние праздники (XIX–XX) / Ю.В. Попович. – Кишинев: Штиинца, 1974. – 183 с.
45. Пропп, В.Я. “Калевала” в свете фольклора / В.Я. Пропп // Фольклор и действительность. – М. Наука, 1976. – 325 с.
46. Путилов, Б.Н. Русский и южнославянский героический эпос. Сравнит.-типол. исследование / Б.Н. Путилов. – М.: Наука, 1971. – 315 с.
47. Путилов, Б.Н. Славянская историческая баллада / Б.Н. Путилов. – М.; Л.: Наука, 1965. – 176 с.
48. Румынская народная поэзия: Баллады, героич. эпос / Пер. с рум., сост. В. Гацака. – М.: Худ. лит., 1987. – 238 с.
49. Румынские народные сказки. – М.: Худ. лит., 1972. – 239 с.
50. Свод литовских народных песен. – Вильнюс: Вага, 1986–1989.
51. Сербские народные песни и сказки из собрания Вука Стефановича Караджича / Пер. с серб.-хорв. – М.: Худ. лит., 1987. – 511 с.
52. Скандинавские сказки. – М.: Худ. лит., 1991. – 334 с.
53. Сказки и легенды Португалии / Пер. с португ. – М.: Худ. лит., 1980. – 415 с.
54. Сланчяускас, М. Сказания и анекдоты Северной Литвы / М. Сланчяускас. – Вильнюс: Вага, 1975. – 397 с.
55. Словацкая народная поэзия. – М.: Худ. лит., 1989. – 429 с.
56. Словацкие сказки / Пер. Д. Грабова. – М.: Главполиграфиздат, 1949. – 184 с.
57. Французские народные сказки / Пер. с франц. – М.; Л.: Гослитиздат, 1959. – 358 с.
58. Чешские и словацкие народные сказки. – М.: Худ. лит., 1990. – 477 с.
59. Шептунов, И.М. Хайдуцкое движение в фольклоре южных славян и болгарской литературе / И.М. Шептунов. – М.: Наука, 1982. – 271 с.
60. Шотландские народные сказки и предания / Пер. с англ. – М.: Худ.лит., 1967. – 327 с.
61. Шумада, Н.С. Специфика коротких песенных жанров современного славянского фольклора / Н.С. Шумада. – Киев: Наукова думка, 1973. – 17 с.
62. Шумада, Н.С. Современная песенность славянских народов / Н.С. Шумада. – Киев: Наукова думка, 1981. – 264 с.
63. Цітовіч, Г.І. Польскія народныя песні / Г.І. Цітовіч. – Мінск: Дзяржвыд. БССР, 1962. – 132 с.
64. Югаслаўскія казкі / Уклад. І. Чароты. – Мінск, 1999. – 268 с.